

RN 24a

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

POROČILO O DELU
ZA LETO 1985

URP RAZISKOVANJE SLOVENSKEGA NARODNEGA
VPRAŠANJA

C 6 - 0223 - 506 - 83

Ljubljana, 1985

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI
Ljubljana, Trg francoske revolucije 7

1. URP/rp: RAZISKOVANJE SLOVENSKEGA NARODNEGA VPRAŠANJA
C 6 - 0223
2. Programski sklop: SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA S SLOVEN-
CI POSELJENIH NARODNOSTNO MEŠANIH REGIJ IN SLOVENSKEGA IZ-
SELJENSTVA 506 - 83
3. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani
4. Koordinator: mag. Rado Genorio
- 5.in 6. Tematski sklopi:

1. Socialnogeografski vzroki spreminjanja narodnostne struk-
ture in poselitve prebivalstva narodnostno mešanih oze-
melj v SR Sloveniji

Nosilec: mag.Rado Genorio

Sodelavci: Peter Repolusk, Drago Kladnik

Predmetna oznaka: teorija, metodologija, socialna geogra-
fija, Prekmurje, Slovenska Istra, prostorski razvoj, socio-
demografija, skupni kulturni prostor

2. Gravitacijsko zaledje dijakov Slovenske gimnazije v Ce-
lovcu in spreminjanje socialne sestave njihovih družin

Nosilec: dr.Vladimir Klemenčič

Sodelavci: Božena Antonič, dr.Reginald Vospernik, mag.
Rado Genorio



Predmetna oznaka: teorija, metodologija, socialna geografija, poselitev, Koroška, Celovec, skupni kulturni prostor

3. Socialnogeografska problematika slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki

Nosilec: mag. Rado Genorio

Sodelavci: mag. Irene Mislej

Predmetna oznaka: teorija, metodologija, socialna geografija, poselitev, slovensko izseljenstvo, Južna Amerika

7. Financer: RSS: 1.728.298,00
 drugi: 560.000,00

Datum: 15.12.1985

Koordinator:
mag. Rado Genorio

Direktor:
mag. Rado Genorio

K A Z A L O

1. Tematski sklop: SOCIALNOGEOGRAFSKI VZROKI SPREMINJANJA NARODNOSTNE STRUKTURE IN POSELITVE PREBIVALSTVA NARODNOSTNO MEŠANIH OZEMELJ V SR SLOVENIJI

2. Tematski sklop: GRAVITACIJSKO ZALEDJE DIJAKOV SLOVENSKE GIMNAZIJE V CELOVCU IN SPREMINJANJE SOCIALNE SESTAVE NJIHOVH DRUŽIN

3. Tematski sklop: SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA V JUŽNI AMERIKI

PS: SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA S SLOVENCMI POSELJENIH NA-
RODNOSTNO MEŠANIH REGIJ IN SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA

Povzetek:

Raziskave omenjenega programskega sklopa so v pretežni meri dokončane. Pri prvem tematskem sklopu, ki obravnava socialnogeografsko problematiko narodnostno mešanih ozemelj v SR Sloveniji, je bila dokončana sociodemografska analiza podatkov sondnih raziskav in uradnih statističnih podatkov. Z interpretacijo tega gradiva so nakazani vzroki spreminjanja narodnostne strukture in poselitve prebivalstva na območjih avtohtone poselitve pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti. Vsakoletna raziskava regionalnega porekla dijakov slovenske gimnazije v Celovcu nam kaže strukturne pojave in spremembe v poselitvi Slovencev na Koroškem. Raziskava daje tudi pomembne informacije o socioekonomskem položaju družin - gospodinjstev - iz katerih izhajajo dijaki te osrednje slovenske šolske ustanove. Raziskava o slovenskem ozseljenstvu predstavlja zaključek globalnega proučevanja socialnogeografskih vidikov izseljevanja Slovencev v Južno Ameriko. Delo je obogateno še z analizo političnega delovanja izseljencev v Argentino v obdobju med obema vojnama in v času druge svetovne vojne.

SOCIO - GEOGRAPHICAL PROBLEMS WITH SLOVENES SETTLED NATIONAL MIXED REGIONS AND SLOVENE EMIGRATION

Summary

The research work of mentioned joint programme has been brought to the finish. In case study, which deals with the sociogeographical problems of national mixed areas in S.R. of Slovenia, a sociodemographical analysis of statistical data and data from various inquiries has been made. An interpretation of these data shows the reasons of changes of ethnical and settlement structure in the areas which are settled with Italians and Hungarians. Yearly research work of the regional origin of students of Slovene lyceum in Celovec shows the emerging patterns and changes in settlement of Slovenes in Carinthia. The research gives also an important information about socio-economical standing of the families - from which originated the students of these central educational institutions of Slovenes in Carinthia. The research work about Slovene emigration presents a conclusion of global study of sociogeographical aspects of the Slovene emigration in South America. The study is enriched with an analysis of political activities of emigrants in Argentina in the period between two wars and during World War II.

Jugoslavija, Jugoslovenski sinopsi i međunarodno udeležbo; Jugoslovenski izseljenci u drugoj svjetskoj ratu i njihov doprinos NOB u Jugoslaviji, Sarajevo, 19. - 21. november 1985. Tiskopis, 42 str., 60 cit. lit.

Prostorški in časovni razsežnosti izseljevanja Slovencev po svetu, 13. Plenum kulturnih delavcev OF, Nova Gorica, 21.-23. november 1985, Tiskopis, 9 str.

Skupina avtorjev (Ferenc Hajdó, Vladimir Klepenšič, Ivo Piry, Peter Šepeljak, Rado Genorio):

Narodnostna mešana območja Prekmurja in Slovenske Istre, Geografska Slovenica 16, Ljubljana (v tisku).

BIBLIOGRAFIJA

Antonič Božena:

- Regionalno in socialno poreklo dijakov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu v šolskem letu 1984/85, Letno poročilo Zvezne gimnazije za Slovence 28, 1984-85, Celovec, str. 74-85, 6 tabel, 3 karte, 1 grafikon.

Genorio Rado:

- Institucije slovenske manjšine v zamejstvu in italijanske ter madžarske narodnosti v SR Sloveniji, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1985, Tipkopis, 12 str., 6 cit. lit., 3 karte.
- Slovensko pevsko in dramsko društvo "Triglav" (1933-1964). Trideset let kulturnega delovanja Slovencev v ontarijskem mestu Kirkland Lake, Slovenski koledar '86, Ljubljana 1985, str. 162 - 169.
- Mobilnost in način poselitve slovenskih gospodinjstev v Torontu, Geografski vestnik, Ljubljana, 53 (1985), str. 57-64. 10 cit. lit., 2 karti.
- Slovenci u Argentini u zajedničkoj borbi jugoslovenskog iseljenštva za priznanje NOB i nove Jugoslavije, Jugoslovanski simpozij z mednarodno udeležbo: Jugoslovenski iseljenci u drugom svjetskom ratu i njihov doprinos NOB u Jugoslaviji, Sarajevo, 19. - 21. november 1985. Tipkopis. 42 str., 60 cit. lit.
- Prostorske in časovne razsežnosti izseljevanja Slovencev po svetu. 13. Plenum kulturnih delavcev OF, Nova Gorica, 21.-23. november 1985, Tipkopis, 9 str.

Skupina avtorjev (Ferenc Hajoš, Vladimir Klemenčič, Ivo Piry, Peter Repolusk, Rado Genorio):

- Narodnostno mešana območja Prekmurja in Slovenske Istre, Geographica Slovenica 16, Ljubljana (v tisku).

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI
Ljubljana Trg francoske revolucije 7

PREGLED REZULTATOV RAZISKOVALNEGA DELA DOSEŽENIH V OBDOBJU
1981 - 1985

URP: RAZISKOVANJE SLOVENSKEGA NARODNEGA VPRAŠANJA

C 6 - 0223 - 83

Sklepi: mag. Rado Penzo

Sodelavci: dr. Vladimir Klemenčič, Ivo Piry, Peter Repolusk,
Jurij Samogačnik, Drago Klavnik, Ladvik Olac, Verena Ha-
jow, Daniela Milčević

Področja raziskovanja: teorija, metodologija, socialna geogra-
fija, Prekarje, Slovenska Iskra, prostorski razvoj, so-
ciodemografija, narodnost, skupni kulturni prostor

Čas trajanja: 1981 - 1985

Ljubljana, december 1985

1. URP/RP: RAZISKOVANJE SLOVENSKEGA NARODNEGA VPRAŠANJA
C 6 - 0223

2. Programski sklop: SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA S SLO-
VENCII POSELJENIH NARODNOSTNO MEŠANIH REGIJ IN SLOVENSKEGA
IZSELJENSTVA
506 - 83

3. Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljublja-
ni

4. Koordinator: mag. Rado Genorio

5.in 6.Tematski sklopi:

1.Socialnogeografski vzroki spreminjanja narodnostne struk-
ture in poselitve prebivalstva narodnostno mešanih ozemelj
v SR Sloveniji

Nosilec: mag. Rado Genorio

Sodelavci: dr.Vladimir Klemenčič, Ivo Piry, Peter Repolusk,
Jurij Senegačnik, Drago Kladnik, Ludvik Olas, Ferenc Ha-
jos, Daniela Milotti

Predmetna oznaka: teorija, metodologija, socialna geogra-
fija, Prekmurje, Slovenska Istra, prostorski razvoj, so-
ciodemografija, narodnost, skupni kulturni prostor

Čas trajanja: 1981 - 1985

2.Gravitacijsko zaledje dijakov Slovenske gimnazije v Celov-
cu in spreminjanje socialne sestave njihovih družin

Nosilec: dr.Vladimir Klemenčič

Sodelavci: dr.Reginald Vospernik, Božena Antonič, mag.
Rado Genorio, mag. Anton Gosar

Predmetna oznaka: teorija, metodologija, socialna geogra-
fija, poselitev, Koroška, Celovec, skupni kulturni prostor

Čas trajanja: 1981 - 1985 (letna vzorčna raziskava)

3.Socialnogeografska problematika slovenskega izseljenstva

Nosilec: mag.Rado Genorio

Sodelavci: dr.Vladimir Klemenčič, mag.Irene Mislej, Bo-
žena Antonič

Predmetna oznaka: teorija, metodologija, socialna geogra-
fija, slovensko izseljenstvo, poselitev, Kanada, Južna
Amerika, Argentina

Čas trajanja: 1981 - 1985

7. Financerji skupaj:	RSS	4.894.705	drugi	1.694.581
-sredstva v letu 1981:	RSS (577.026,00) ⁺		drugi	200.000,00
-sredstva v letu 1982:	RSS (731.025,00) ⁺		drugi	209.227,00
-sredstva v letu 1983:	RSS 730.069,00		drugi	230.000,00
-sredstva v letu 1984:	RSS 1.128.287,00		drugi	495.354,00
-sredstva v letu 1985:	RSS 1.728.298,00		drugi	560.000,00

⁺Financirano v okviru SP RSS (C 5 - 0209 -506)

Datum: 20.12.1985

Koordinator:
mag.Rado Genorio

Direktor:
mag.Rado Genorio

K A Z A L O

1. Tematski sklop: SOCIALNOGEOGRAFSKI VZROKI SPREMINJANJA NARODNOSTNE STRUKTURE IN POSELITVE PREBIVALSTVA NARODNOSTNO MEŠANIH OZEMELJ V SR SLOVENIJI
2. Tematski sklop: GRAVITACIJSKO ZALEDJE DIJAKOV SLOVENSKE GIMNAZIJE V CELOVCU IN SPREMINJANJE SOCIALNE SESTAVE NJIHOVIH DRUŽIN
3. Tematski sklop: SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA V JUŽNI AMERIKI

1. TS: SOCIALNOGEOGRAFSKI VZROKI SPREMINJANJA NARODNOSTNE STRUKTURE IN POSELITVE PREBIVALSTVA NARODNOSTNO MEŠANIH OZEMELJ V SR SLOVENIJI

V letu 1981 začeto raziskovalno delo na omenjeni problematiki je temeljilo na analizi statističnega gradiva uradnih popisov prebivalstva ter delu na terenu (anketiranje in kartiranje). Raziskovalno delo je bilo usmerjeno predvsem na območja avtohtone poselitve pripadnikov madžarske in italijanske narodnosti. Osnovni namen je namreč bil, da se ugotovijo socialnogeografski vzroki spreminjanja narodnostne strukture in poselitve prebivalstva na narodnostno mešanih območjih v Prekmurju in v Slovenski Istri. Da bi odgovorili na to vprašanje, smo v izhodiščih upoštevali značilnosti celotnega geografskega okolja ter še posebej tiste njegove segmente (bivanje, izobraževanje, delo), ki bistveno vplivajo na dinamiko spreminjanja družbenega razvoja teh območij. Narodnostna struktura je v najtesnejši povezanosti s procesi družbenega razvoja ter fizično strukturo in opremljenostjo naselij s socialno in tehnično infrastrukturo. Zaradi tega ima raziskava v določenem smislu bolj sociodemografski značaj.

Na vsebino raziskovalnega dela so v precejšnji meri vplivale tudi strokovne in druge razprave okrog ustreznosti s popisom (1981) ugotovljenih podatkov o narodnostni sestavi prebivalstva omenjenih območij. Ugotovljeno je bilo, da ni vzrok takim spremembam sama dinamika družbenih oziroma regionalnih procesov, temveč tudi sama metodologija zadnjega uradnega popisa prebivalstva. Slonela je na preveč ohlapni opredelitvi pojma narodnosti ter prevelikam izboru kategorij v skupini "narodnostno neopredeljenih". Vsled tega se je statistično in navidezno spremenila narodnostna sestava prebivalstva na narodnostno mešanih območjih veliko bolj kot kažejo analize sondnih raziskav. Slednje še zlasti velja za Slovensko Istro: za naselja, ki so bila v zadnjih letih podvržena hitri industrializaciji in urbanizaciji ter s tem povezanim množičnim priseljevanjem prebivalstva drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti. Prav tako so sondne raziskave razkri-

le spreminjanje narodnostne sestave prebivalstva tudi v zaostalem agrarnem območju Prekmurja, samo da gre v tem primeru iskati vzroke za nazadovanje prebivalstva ter razpad kulturne krajine pretežno z ostarelim kmečkim prebivalstvom oz. v družbenih procesih, ki so oblikovali tako strukturo. Slednje še posebej velja za območje gričevnatega Goričkega in za nekatera pretežno agrarna naselja ob meji s sosedno Madžarsko. Kljub neugodnim demografskim trendom, ki veljajo še zlasti za prebivalstvo madžarske narodnosti, je ugotovljeno, da so trendi ugodnejši v Lendavi in v deloma urbaniziranih naseljih okrog občinskega središča. Dobljeni rezultati kažejo, da se madžarsko prebivalstvo v teh naseljih enakovredno skupaj s slovenskim ter drugim enakovredno vključuje v procese regionalnega razvoja območja. Medtem ko je v širšem agrarnem zaledju sila neugodna demografska in socioekonomska struktura prešibak faktor za ugodnejši razvoj prebivalstva madžarske narodnosti in s tem za hitrejše vključevanje teh območij v procese regionalnega prestrukturiranja Prekmurja.

Večletno delo na omenjeni tematiki je v celoti publicirano v 16. številki Geographice Slovenice.



2. TS: GRAVITACIJSKO ZALEDJJE DIJAKOV SLOVENSKE GIMNAZIJE V CELOVCU IN SPREMINJANJE SOCIALNE SESTAVE NJIHOVIH DRUŽIN

Vsakoletna raziskava regionalnega porekla dijakov Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu pokaže pomembne strukturne pojave in spremembe v poselitvi Slovencev na Koroškem. Hkrati daje ta vzorčna raziskava tudi pomembno informacijo o samem družbenem položaju družin oziroma pripadnikom slovenske manjšine na Koroškem. V letnih analizah so namreč vključeni vsi dijaki posameznega šolskega leta; le-ti pa gravitirajo k tej osrednji izobraževalni ustanovi z vsega ozemlja južne Koroške: od Šmohorja na zahodu do Suhe na vzhodu. Torej z ozemlja, ki je že stoletja poseljen s slovenskim življem. Najmočnejši priliv dijakov je že vsa leta obstoja gimnazije iz Podjune. V zadnjih petih letih se je število dijakov gibalo okrog 500. Opazen je manjši padec števila v zadnjih treh letih. V šolskem letu 1984/85 je obiskovalo gimnazijo 472 dijakov: po poreklu iz 164-ih krajev dvojezičnega ozemlja južne Koroške in iz 4-ih krajev izven tega ozemlja. To kaže, da slovenska manjšina v prostoru avtohtone poselitve nadaljuje z narodnim izročilom ter da nikakršno preštevanje manjšine in drugi politični pritiski ne morejo uničiti narodove dediščine v njenem lastnem naselitvenem prostoru.

Vzporedno s proučevanjem narodnega porekla je bila v vseh letih proučevanja posvečena posebna pozornost tudi socialni sestavi družin dijakov. V zadnjih letih so opazne velike spremembe, kar se najbolj očitno kaže v poklicni sestavi moških. Na račun upadanja čistih kmetov iz leta v leto vse bolj narašča del zaposlenih v neagrarnih dejavnostih. Pri tem je vršila pomembno poslanstvo tudi gimnazija. Znatno se je namreč povečal delež intelektualcev. Slabša je zaposlitvena struktura mater dijakov. V kategoriji gospodinj jih je bilo leta 1984 kar 64,7%. Pri tem je opazen le rahel padec v primerjavi s predhodnimi leti. V tem se na nek način kažejo tudi težave pri zaposlovanju žena, saj v pretežno monostrukturnih industrijskih središčih zanje ni dovolj ustreznih delovnih mest. Zaradi tega opravlja žensko prebivalstvo tudi opravila ki ne ustrezajo doseženi šolski izobrazbi. Slovenska žena je na Koroškem po možnosti zaposlovanja močno zapostavljena,

kar kaže še tlasti primerjava z deleži zaposlenih žena v Avstriji oz. na Koroškem.

Ob sodelovanju vodstva Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu je ta raziskava vsako leto pravočasno zaključena in tudi v celoti publicirana. Posebna vrednost so podrobne kartografske analize, ki nazorno kažejo ustrezne strukture po naseljih in političnih okrajih. Z njimi je mogoče primerjati stanja po posameznih letih in na ta način kontinuirano spremljati pomemben del družbenega razvoja slovenske manjšine na Koroškem.

Je izseljenske probleme obravnavala tudi je s naše strani strokovno nadotaknjena. V prvem letu so bili obravnavani zgolj geografski vidiki izseljevanja iz Slovenije na slovenskega stalnega osvalja v posamezne delje Južne Amerike. Ob tem je bila v celoti obdelana sociogeografska struktura izseljencev. Sledilo je raziskovanje vzorov priseljevanja. Ker je večina Slovencev prihajala v preteklosti v Argentino, je bila najdeleži posvečena večja pozornost v drugi fazi dela. V tretji pa je bilo več prizadevanja namenjenega na proučevanje poselitve Slovencev v večjih urbanih središčih Argentine in še posebej na proučevanje poselitve Slovencev v metropolitansko območje velikega Buenos Airesa. Analize so namreč potrdile pričakovanja, da si je večina izseljencev in njihovih potomcev našla svoj bivšni prostor v velikih mestih. Z naseljevanjem na mestnem obrobju so po svoje pripomogli k urbanizaciji oz. prostorskemu širjenju mest. To se čisto kaže na primeru Buenos Airesa. V interakciji s prostorom so posamezne skupine priseljenecv v skladu s prinešanimi tradicijami in položajem v novi družbi sooblikovale geografski prostor, ki je ponekod tudi po zunanjem izgledu v mestni pokrajini bistveno drugačen od tradicionalnega latinskoameriškega. Sociogeografske raziskave je bila nato v zadnji fazi dela dopolnjena še z analizo političnega delovanja izseljencev v času druge svetovne vojne in obdobja po njej.

Rezultate raziskave so bila sprati publicirana ali pa predstavljene

3. TS: SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA V JUŽNI AMERIKI

Potem ko je bila leta 1981 končana socialnogeografska raziskava slovenskega izseljenstva v Kanadi, ki je bila hkrati tudi osnova magistrskega dela z naslovom Geografija slovenskega izseljenstva v Kanadi, je bilo že naslednjega leta (1982) začeto delo na socialnogeografski problematiki slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki. S tem je bilo začeto proučevanje izseljenske problematika na območju ki je z naše strani strokovno nedotaknjeno. V prvem letu so bili obravnavani zgolj geografski vidiki izseljevanja iz SR Slovenije oz. slovenskega etničnega ozemlja v posamezne dežele Južne Amerike. Ob tem ja bila v celoti obdelana socialnodemografska struktura izseljencev. Sledilo je raziskovanje tokov priseljevanja. Ker je večina Slovencev prihajala v preteklosti v Argentino, je bila tej deželi posvečena večja pozornost v drugi fazi dela. V tretji pa je bilo več prizadevanja usmerjenega na proučevanje poselitve Slovencev v večjih urbanih središčih Argentine in še posebej na proučevanje poselitve Slovencev v metropolitanskem območju velikega Buenos Airesa. Analize so namreč potrdile pričakovanja, da si je večina izseljencev in njihovih potomcev našla svoj bivalni prostor v velikih mestih. Z naseljevanjem na mestnem obrobju so po svoje pripomogli k urbanizaciji oz. prostorskemu širjenju mest. To se očitno kaže na primeru Buenos Airesa. V interakciji s prostorom so posamezne skupine priseljencev v skladu s prinešenimi tradicijami in položajem v novi družbi sooblikovale geografski prostor, ki je ponekod tudi po zunanjem izgledu v mestni pokrajini bistveno drugačen od tradicionalnega latinskoameriškega. Socialnogeografska raziskava je bila nato v zadnji fazi dela dopolnjena še z analizo političnega delovanja izseljencev v času druge svetovne vojne on pred njo.

Posamezna poglavja so bila sproti publicirana ali pa predstavljaje-

na na simpozijih o izseljenski problematiki. Dosedanje delo predstavlja zaključek globalnega proučevanja socialnogeografskih vidikov slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki. V bodoče bo še več pozornosti namenjen proučevanju izseljenstva v urbaniziranih območjih saj je končno tudi raziskava za Južno Ameriko pokazala, da je večji del izseljencev in njihovih potomcev na tem kontinentu koncentriranih v mestih, med katerimi prednjači Buenos Aires.

SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA SLOVENSKEGA
IZSELJENSTVA V JUŽNI AMERIKI

Urednik: ...

zelo	Stran
.....	1
.....	1
.....	10
SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA SLOVENSKEGA	
IZSELJENSTVA V JUŽNI AMERIKI	15
.....	21
..... Rado Genorio	25
.....	30
.....	36
.....	44
.....	45

KAZALO

Stran

Uvod.....	1
Prostorske in časovne razsežnosti izseljevanja Slovencev po svetu	1
Teoretska in metodološka izhodišča raziskave ...	10
Geografski vidik izseljevanja iz SR Slovenije v Južno Ameriko	15
Karakteristike izseljencev	21
Regionalne razlike v izseljevanju iz SR Slovenije v Južno Ameriko	25
Geografski vidik priseljevanja Slovencev v Južno Ameriko	30
Socialnogeografske karakteristike slovenskega izseljenstva v velikem Buenos Airesu	36
Zaključek	44
Slovenci v Argentini v skupni borbi jugoslovanskega izseljenstva za priznavanje NOB in nove Jugoslavije	45



SOCIALNOGEOGRAFSKA PROBLEMATIKA SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA V JUŽNI AMERIKI

U v o d

Znanstveno proučevanje slovenske izseljenske problematike je bilo v preteklosti v primerjavi z drugimi vidiki slovenskega nacionalnega vprašanja očitno zapostavljeno. Šele v zadnjih nekaj letih je opazen premik v prizadevanjih, da se tudi izseljenska problematika vsestransko in podrobneje prouči. Očitno prihaja do spoznanja, da razne novinarske impresije ter vtisi, ki so nastali pri kontaktiranju posameznikov s številnimi kolonijami izseljencev v tujini, nikakor ne morejo in tudi ne smejo v celoti vplivati na predstave o našem izseljenstvu. To se navsezadnje kaže tudi v sedanji iniciativnosti znanstvenih in drugih družbenih institucij, da se k proučevanju slovenskega izseljenstva pristopi interdisciplinarno in hkrati podrobno z vidika posameznih znanstvenih disciplin.

S proučevanjem slovenskega izseljenstva na "zeleni" celini posegamo v problematiko na območju, ki je po strokovni plati skoraj nedotaknjeno. Dosedanja prizadevanja jugoslovanskih strokovnjakov za etnična in selitvena vprašanja so bila usmerjena predvsem na izseljenstvo v Severni Ameriki, Avstraliji in Novi Zelandiji. Slovensko in celotno jugoslovansko izseljenstvo v Južni Ameriki se omenja le obrobno pri globalnih prikazih selitvenih tokov v tujino. Omenjena trditev velja tako za geografske študije kot tudi za prispevke drugih strok. Pričujoče delo predstavlja zaključek globalnega proučevanja socialnogeografskih vidikov izseljevanja Slovencev v Južno Ameriko. Delo je obogateno še z analizo političnega delovanja izseljencev v Argentini v času druge svetovne vojne.

PROSTORSKE IN ČASOVNE RAZSEŽNOSTI IZSELJEVANJA SLOVENCEV PO SVETU

Etnično gledano je slovensko izseljenstvo del slovenskega naroda, ki se je v različnih obdobjih njegovega zgodovinskega razvoja (predvsem v obdobju zadnjih sto let) zaradi raznovrstnih vzrokov odvojil od svoje etnične matice in se znašel v drugih etničnih območjih, družbah in državah. Kot posebna družbena, etnično-jezikovna in kulturna skupina, ki je nastala in se razvijala v pogojih alohtone poselitve, ima med drugim tudi interes (zaradi negovanja prvin narodove istovetnosti), da vzpostavlja odnose s svojo etnično matico oziroma z državo, kateri matični narod pripada. Po Edvardu Kardelju je izseljenstvo sestavni del nacionalnega vprašanja vsakega naroda.

Nastanek slovenskega izseljenstva - kot posebne prostorske in družbene kategorije - je povezan z množičnim izseljevanjem s slovenskega etničnega ozemlja: vse od srede preteklega stoletja do začetka sedemdesetih let tega stoletja. Ta zgodovinski in geografski proces množičnega odhajanja časovno sovпада z začetki razkroja klasične agrarne strukture na Slovenskem. Z njim povezan beg s podeželja oziroma beg v mesta na tujem je trajal vse do začetka prejšnjega desetletja, ko smo se v tem pogledu že izenačili z drugimi evropskimi narodi. Vendar je bilo že tedaj množično odhajanje v tujino omejeno zgolj na robne slovenske pokrajine: predvsem na tiste, ki so v svojem razvoju zaostajale za prilikami v že pretežno ali vsaj delno urbaniziranih slovenskih pokrajinah.

Živko Šifrner je izračunal, da se je v obdobju 1857 - 1971 izselilo iz Slovenije (v sedanjih mejah) preko pol milijona ljudi (544.328); od tega dobra polovica že v času pred prvo svetovno vojno. Do tega izračuna je prišel s primerjavo med



dejanskim in naravnim prirastom prebivalstva za razdobje med dvema popisoma. Razlika je posledica izseljevanja in jo lahko štejemo kot negativni selitveni saldo. Tako visoke izgube prebivalstva nas zagotovo uvrščajo v sam evropski vrh, to je med narode, ki so zaradi izseljevanja utrpeli največ škode. Začetki tega množičnega pojava namreč segajo v čas, ko je naše prebivalstvo stopalo v prvo fazo demografskega prehoda: ko je, ob sorazmerno visoki rodnosti, stopnja umrljivosti začela upadati. Kljub povečanemu naravnemu prirastku, ki bi nas lahko tedaj (ob koncu preteklega stoletja) številčno močno okrepil, je bil končni efekt zaradi izseljevanja le polovičen. Dolfe Vogelnik ob tem pravilno ugotavlja, da smo z demografskega vidika gledano zamudili enkratno zgodovinsko priliko, ki bi nas številčno okrepila. Ustvarjeno nesorazmerje med moškim in ženskim prebivalstvom ter med mladimi in starimi je bila preslaba osnova za našo nadaljnjo številčno rast.

Izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja ima, kljub nekaterim skupnim potezam evropskega izseljenstva, določene posebnosti ter se po pojavnih oblikah, vzrokih, funkciji in deloma tudi smereh razlikuje od istega pri evropskih narodih. V obdobju pred prvo svetovno vojno, v času tako imenovanega "klasičnega exodusa" Slovencev, se je omenjeno kazalo v sledečem:

1. Na slovenskem etničnem ozemlju je bila v prevladi klasična agrarna struktura, za tedanje evropske razmere z nadpovprečnim deležem kmečkega prebivalstva. Medtem ko je v večini zahodnoevropskih dežel zaradi industrijske revolucije družbena struktura v spremenjenih produkcijskih pogojih že bistveno spremenjena, je pri nas absolutno število kmečkega prebivalstva naraščalo, relativno število kmečkega prebivalstva pa le rahlo upadalo. Zaradi tega sta bila pritisk na kmetijsko zemljo in agrarna prenaseljenost vse očitnejša.

2. Slovensko etnično ozemlje je kljub geografsko in zlasti mednarodno-tranzitni pomembni legi ostalo izven procesa tedanje evropske industrializacije. Preko našega ozemlja so vodile važne prometnice, ki so povezovale razvitejše predele Avstro-Ogrske s pristaniškim mestom Trst. Gradnja železniške proge Dunaj - Trst je sicer pritegnila nekvalificirano delovno silo, vendar je ta po izgradnji železnice ostala brez dela.

3. Slovensko etnično ozemlje je bilo podvrženo teritorialnim pritiskom neslovanskih narodov, predvsem Nemcev, in se je zaradi tega prostorsko krčilo.

Tedanje izseljevanje Slovencev je bilo v prvi vrsti ekonomsko pogojeno. Povečano število kmečkega prebivalstva je vršilo vse večji pritisk na skromna kmečka gospodarstva. Ker ni bilo možnosti zaposlovanja izven kmetijstva, si je moral del družinskih članov iskati zaslužek v tujini; odhajali so "s trebuhom za kruhom" v svet ali pa si iskali zaslužka z občasnimi sezonskimi deli. Vendar je bilo tudi tako sila težko reševati položaj skromnih kmetij, ki so se vse bolj pogrezala v dolgovih. Slednjim ter predvsem oderuškim obrestim zaostalo kmetijstvo z nizko produktivnostjo ni moglo biti kos. S pojavom prodaje posesti na "boben" se je tudi na Slovenskem pojavljala prvobitna akumulacija kapitala, ki je krepila moč posameznikov.

Neugodne gospodarske razmere so še zlasti prihajale do izraza po izgradnji železnice Dunaj - Trst. Delavci so izgubili zaposlitev, prizadeti pa so bili tudi številni "furmani" in drobni obrtniki, saj niso mogli konkurirati cenejšemu prevozu in cenejšim industrijskim izdelkom. Izhod iz nastale krizne situacije je bil beg s podeželja oziroma beg v mesta razvitejšega sveta. Navedenim in drugim gospodarskim razlogom tako množičnega izseljevanja

se je pridružilo še socialno in politično zapostavljanje Slovencev v okviru Habsburške monarhije. Protislovno vlogo je odigrala predvsem novozgrajena železniška proga, ki je Slovence omogočila le lažje in hitrejše izseljevanje po svetu. V tem času predvsem v Združene države Amerike in Westfalijo; manjše skupine pa so se izselile tudi v dežele Južne Amerike. Leta 1910 je bilo v ZDA - po podatkih popisa - 183.431 Slovencev (glede na materni jezik); od tega je bilo rojenih izven države 123.631. Naslednji popis leta 1920 je naštel v okviru omenjene kategorije že preko 220.000 Slovencev: ob tem se Cleveland omenja kot tretje največje "slovensko" mesto. Organizirani v različnih institucijah, med katerimi so prevladovale podporne (zavarovalniške), ki so hkrati vršile tudi pomembno kulturno in politično funkcijo, so doprinesli ogromen delež v zakladnico slovenske kulture. Vsekakor ni zanemarljiva, tudi kot posledica protiavstrijskega razpoloženja, njihova vloga pri razvoju socialističnega gibanja; med prvo svetovno vojno pa v okviru "Jugoslovanskega republičanskega združenja." In to kljub dejstvu, da so avstroogrski diplomati tako ravnanje (zlasti pa udeležbo v stavkovnem gibanju) obsojali, češ da "to ni vseč ne bogu ne cesarju."

Izseljevanje Slovencev po svetu se je v nezmanjšanem obsegu nadaljevalo tudi v času med obema vojnama. Nova Država Srbov, Hrvatov in Slovencev, teritorialno okrnjena z rapalsko pogodbo in po neuspelem plebiscitu na Koroškem, ni odpravila tistih vzrokov, ki bi vsaj nekoliko zaustavili razseljevanje Slovencev s svojega teritorija. Namesto v ZDA, ki je po letu 1924 s sistemom kvot omejila priseljevanje, so se Slovenci izseljevali predvsem v Kanado in nato vse bolj tudi v dežele zahodne Evrope (Francija, Belgija, Nizozemska in Nemčija). Še slabše se je godilo Slovence pod Italijo, ki jih je krivična mejna črta odvojila od etnične matice. Po pohodu

"črnosrajčnikov" na Rim je bilo primorsko prebivalstvo oropano vseh pravic in obsojeno na gospodarski in kulturni propad. Fašističnemu zatiranju je sledil pravi "exodus" Primorcev v dežele Južne Amerike; predvsem v Argentino. Izselsjevanje je bilo v skladu z raznarodovalnimi težnjami novih oblastnikov, ki so ga na vse načine tudi vzpodbujali. Tako so zopet odhajali predvsem mladi, ki so s seboj nosili tudi veliko mržnje do fašizma. Mnogi so bili že doma preganjani zaradi sodelovanja v naprednem delavskem gibanju ali pa zaradi aktivnosti v kulturno-prosvetnih društvih. Prenekateri je bil deležen udarcev "skvadrstov", požiganja in uničevanja osebne imovine, bibliotek in inventarja društev, ki so običajno pripadala "Ljudskim odrom" in "Prosveti". V zgodovini slovenskega izseljenstva je to v nekem smislu najštevilčnejša politična emigracija. V uvodniku decembrske številke kulturne revije "Njiva" (1939), ki je izhajala v delavski naselbini Slovencev v Buenos Airesu v letih 1937 - 1943, lahko o značaju tega izseljevanja prečitamo tudi sledeče: "Nekje čitamo, kako vleče mnoge Slovence v tujino strast po bogastvu. Morda je kakšna izjema, toda resnici na ljubo se nas je ogromna večina Slovencev iz Italije izselila, ker so nam tujci doma odrekli najmanjšo svobodo in košček kruha, katerega smo si znali vedno sami zaslužiti. To je pravi vzrok, zakaj se nas je po vojni toliko Primorcev izselilo (preko 20.000; op.pisca). Kdor misli drugače in primerja predvojno izseljevanje Slovencev v Severno Ameriko z nami, je politično analfabet. Mi smo se izseljevali v času našega največjega ponižanja in zatiranja; zato smo bolj podobni beguncem kot izseljencem. To je že bilo rečeno na eni najlepših prireditvah,† ki se je vršila v prid bazoviških žrtev (6. septembra 1936 v Buenos Airesu; op.pisca)."

†Na omenjeni prireditvi je sodeloval tudi Pavel Golja, predstavnik slovenskih književnikov na mednarodnem kongresu PEN - klubov, ki se je ravno takrat vršil v Buenos Airesu.

Sam vzrok tega množičnega "begunstva" iz Primorske je kasneje v izseljenstvu opredelil medsebojno povezovanje rojakov ter delovanje na kulturnem in političnem področju. Pretežno delavska naselbina je sebe smatrala za sestavni del, dasiravno majhen, jugoslovanskega delavskega razreda, ki je doma trpel, a vseeno z upanjem gledal v boljšo bodočnost. V izseljenskih vrstah se je krepilo protifašistično gibanje, ki je kasneje - med drugo svetovno vojno - združilo naše izseljenstvo v enotno fronto za moralno-politično in materialno podporo NOB, socialistični revoluciji in novi Jugoslaviji.

Prav tako je bila v okviru te enotne fronte, ki je v prekomorskih deželah združila večino izseljencev, podprta zahteva po Zedinjeni Sloveniji. O tem nam priča tudi resolucija glede Zedinjene Slovenije in jugoslovanskega vprašanja, sprejeta na Slovenskem narodnem kongresu v Clevelandu, 5. decembra 1942. Izseljenci so podprli idejo o združitvi vseh krajev, ki so slovenskega značaja ter hkrati odklonili politične špekulacije, po katerih bi se, četudi pod kakšnim drugačnim imenom, obnovila nekdanja habsburška monarhija. Podprta je bila zveza z jugoslovanskimi narodi v novi Jugoslaviji, preurejeni na federativni in demokratični podlagi z enakimi pravicami za vse njene dele. Slovenski narodni kongres je nastopil z izjavo, "da je demokratična, federativna Jugoslavija z moderniziranim, čim enotnejšim gospodarstvom in s socialnimi uredbami, ki garantirajo varnost vsega ljudstva pred pomanjkanjem in bedo, neodvisna od vsake posamezne tuje sile, potrebna za vse jugoslovansko ljudstvo, obenem pa tudi za zgradbo večje demokratične balkanske, nadalje evropske enote in naposled za demokratično organizacijo vsega sveta."

V prvih letih po drugi svetovni vojni je bilo izseljevanje Slovencev po svetu v pretežni meri političnega značaja; potekalo je posredno preko taborišč za politične begunce v sosednji



Italiji in Avstriji. Osebe, ki so se v letih druge svetovne vojne in takoj po njej znašle zunaj meja SR Slovenije, so se izseljevale po svetu šele koncem štiridesetih in v začetku petdesetih let. Med takoimenovanimi "razseljenimi osebami" je prevladovala skupina, ki je zapustila Slovenijo v začetku maja 1945. V njej so prevladovali pripadniki in sodelavci okupacijskih sil ter osebe, ki so bile na različne načine povezane z njihovo izdajalsko in kontrarevolucionarno dejavnostjo med NOB ter tudi osebe, ki so nasedle močni protikomunistični propagandi in se pridružile množici političnih beguncev in vojaških formacij na poti proti Avstriji in Italiji. V drugi skupini so bili pripadniki meščanskih strank, reakcionarni del klera, vojni ujetniki, osebe na prisilnem delu v Avstriji in Nemčiji, konfiniranci in drugi, ki so se znašli zunaj meja Slovenije v obdobju vojne in se pozneje niso vračali. Po približnih cenitvah je bilo v Avstriji v začetku pomladi leta 1947 v raznih taboriščih 7.000 - 10.000 političnih beguncev, v Italiji pa 2.000 - 3.000. Od teh v Avstriji jih je bilo 4.300 v taboriščih v Spittalu in Judenburgu. Skoraj polovica slovenskih političnih beguncev se je do konca štiridesetih let izselilo v Argentino in druge dežele Južne Amerike. Po številu sledijo ZDA, Kanada, Avstralija in dežele zahodne Evrope.

O številu izseljenih v Argentino obstajajo dokaj natančni podatki, saj je izseljevanje politične (ideološke: kot se sama često imenuje) emigracije potekalo dokaj organizirano. Pri tem so imeli pomembno vlogo duhovniki, meščanski politiki in nekaj članov begunske vlade. S statusom "razseljenih oseb" (displaced persons - DP'S) in s finančno podporo Mednarodne organizacije za begunce (IRO) se je po evidenci Društva Slovencev (ustanovljeno 25.1.1948 in velja za predhodnika Zedinjene Slovenije - krovne organizacije slovenske politične emigracije) v obdobju od 25. januarja do 30. novembra izselilo v Argentino 4.123 oseb.

Ker so se nekateri izseljevali mimo te institucije je verjetno, da je bilo njihovo število nekoliko višje. Po dokaj natančnih cenitvah se je sredi petdesetih let, ko so se političnim beguncem pridružili tudi najožji družinski člani, nahajalo v Argentini okrog 7.000 oseb iz vrst slovenske politične emigracije. Nekaj sto pa jih je bilo tudi v drugih deželah "zelenega kontinenta". Središče njihovega društvenega delovanja postane vele-mesto Buenos Aires, v katerem so si organizirali vrsto socialno-solidarnostnih, kulturno-prosvetnih, cerkvenih, političnih in drugih ustanov.

Podedovane ekonomske razmere iz preteklosti, posledice vojne in drugi dejavniki so že proti koncu štiridesetih let, zlasti pa v petdesetih letih povzročale novo izseljevanje v tujino. Bilo je povezano z nelegalnim prehajanjem tedaj zaprte meje. Vendar je bilo skoraj v celoti ekonomsko pogojeno. V teh selitvah so prednjačila sprva predvsem območja ob zahodni meji ter v severovzhodni Sloveniji (Prekmurje); kasneje se jim pridružijo tudi manj razvita območja Dolenjske in Bele krajine - torej območja tradicionalnega izseljevanja v tujino. Po ocenah matičnih uradov se je v obdobju 1955 - 1963 izselilo v zahodnoevropske dežele več kot 11.000 prebivalcev iz SR Slovenije. Omenjena skupnost izseljencev se je v pretežni meri naselila v Kanadi in Avstraliji, v znatno manjšem številu pa v deželah zahodne Evrope. V slednjih se je ustalil zadnji val izseljencev iz obdobja šestdesetih let. V njem je zastopano prebivalstvo slovenskih robnih pokrajin - tistih, ki jih povojna industrializacija in urbanizacija nista dosegli v zadostni meri. Seveda je to izseljevanje tudi v pogledu kvalitete bistveno drugačne od klasičnih tokov izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja. Izseljevanje je izgubilo na množičnosti, slabše kvalificirane kadre so zamenjali višje kvalificirani, ki odhajajo na tuje v želji po doseganju višjega standarda in ne iz ekonomske nuje kot nekoč.

Žal je v teh tokovih preveč visokošolskega kadra, ki pomeni za matični narod in družbo neprecenljivo izgubo.

Zaradi več kot stoletnega izseljevanja Slovencev po svetu so se znotraj slovenskega etničnega prostora pojavila širša depulacijska območja, kar se še danes odraža v demografskem, ekonomskem in prostorskem razvoju teh območij. Omenjeni proces se še vedno negativno kaže v razvoju nekaterih obrobni območij SR Slovenije, medtem ko so izgubo prebivalstva v osrednji Sloveniji, ob visoki stopnji industrializacije in urbanizacije, nadomestile kasnejše notranje selitve. Slovenija je postala iz tradicionalne dežele izseljevanja po letu 1960 predvsem dežela priseljevanja. Desetletje 1961 - 1971 kaže prvič v naši zgodovini pozitivni selitveni saldo; vendar na račun priseljevanja iz drugih jugoslovanskih republik in pokrajin. Medtem ko je selitvena bilanca s tujino še naprej ostala negativna. (Rezime avtorjevega prispevka na 13. kulturnem plenumu delavcev OF, Nova Gorica, 21. - 23. november 1985).

TEORETSKA IN METODOLOŠKA IZHODIŠČA RAZISKAVE

Pričujoča naloga vsekakor sodi med geografske raziskave mednarodnih selitev. Z omenjeno problematiko pa se ukvarjajo različne znanstvene discipline: sociologija, zgodovina, ekonomija, politologija, socialna psihologija, etnologija, geografija, demografija, lingvistika in druge. Prav zaradi tega smo pri delu upoštevali tudi izsledke drugih disciplin; še toliko boljše, ker gre v našem primeru za mednarodne selitve, po sredi pa so nacionalne in politične meje ter različni družbeno-ekonomski sistemi.¹

Čeprav večina omenjenih znanstvenih disciplin, ki se ukvarjajo s tovrstno problematiko, uporablja iste podatke, je njihova aplikacija po posameznih vedah bistveno različna. Pri proučevanju "selitvenega procesa" postavlja geograf v ospredje posamezne vidike ljudskega obstoja, ki vplivajo na prostorske spremembe in prostorsko organiziranost na vseh nivojih.² Selitveni proces je namreč temeljni proces spreminjanja prostorskih struktur oziroma človekove prostorske organiziranosti (način poselitve) in socialno-ekonomskega ustroja nekega območja. Sodi med najkompleksnejše komponente v rasti, razvoju in spremembi strukture prebivalstva. Za geografijo je še toliko pomembnejši, ker je neločljivo povezan s prostorskimi karakteristikami. Seveda je oris spremenjenih prostorskih struktur oziroma oblik ljudskega obstoja samo ena izmed oblik geografskega interesa pri selitvah. V ospredje se namreč postavlja tudi druga,

¹Genorio R.: Geografsko proučevanje mednarodnih migracij. Teoretski in metodološki okvir proučevanja na primeru slovenskega izseljenstva v Kanadi, Geographica Slovenica 12, Ljubljana 1982, str.193.

²Wilkie R.: On the Theory of Process in Human Geography: A Case Study of Migration in Rural Argentina, Doktorska disertacija, Washington University 1968, str.1.

to je proučevanje prostorskega ravnanja posameznika ali določene skupine prebivalstva v korelaciji z izvornim in namembnim območjem.

V geografiji so se tekom časa pojavile različne koncepcije pri obravnavanju selitvene problematike. Med temi so izstopale zlasti: ekonomsko-geografska, socialnogeografska, bihejvioristična, demogeografska, prostorsko-interakcijska in druge. V Sloveniji je v zadnjih letih stopala v ospredje raziskav zlasti socialnogeografska koncepcija, posebno še v okviru raziskav, ki so postavljale v ospredje prostorske procese oziroma nosilce teh procesov.

Skupno izhodišče geografskih raziskav je v obravnavanju selitev kot gibanja prebivalstva iz ene lokacije v prostoru k drugi. Za kompleksnejšo obravnavo problematike je tudi v geografiji potreben širši pristop. Ustrezna pot je v hipotetični opredelitvi selitev kot permanentnega gibanja posameznikov (ali skupine) P iz lokacije v prostoru A k lokaciji v prostoru B. Če označimo gibanje med točko A in točko B kot M, sledi matematični izraz:

$$M = f(A, B, P)$$

V okviru postavljene hipoteze so selitve funkcija izvorne in namembne lokacije v prostoru ter udeleženca v procesu. Ob upoštevanju tega ter časovne dimenzije selitev je potemtakem tudi v geografiji mogoče obravnavati posamezne sklope (vidike) selitev ali pa vseh hkrati.³

³Gade O.: Geographic research and human spatial interaction theory: A review of pertinent studies in migration, Migration and Antropology, Seattle 1970, str.73.

Vsebina geografskega obravnavanja je možna, glede na omenjeno opredelitev, v sklopih, ki obravnavajo:

- značilnosti posameznikov ali skupine (P),
- značilnosti krajev bivanja v izvornem (A) in značilnosti krajev bivanja v namembnem območju (B),
- značilnosti širših območij izseljevanja in priseljevanja hkrati (A, B),
- značilnosti izseljencev v območja izseljevanja (A, P),
- značilnosti priseljencev v območju priseljevanja (B, P) in
- značilnosti območij izseljevanja oziroma območij priseljevanja ter značilnosti posameznikov (ali skupine), ki se selijo (A, B, P).⁴

Vsekakor je najpopolnejši vidik geografskega proučevanja selitev v okviru zadnjega sklopa (A, B, P); razširjanje zlasti pri teoretskih razglabljanjih, veliko manj pa je uporabljiv pri izvajanju empiričnih študij. Zlasti še pri obravnavanju mednarodnih selitev. Pri mednarodnih selitvah nas zgolj obravnava v okviru tega sklopa, ob hkratni abstrakciji ostalih elementov in dejavnikov selitev, odmakne od dejanskega poteka selitev - od zakonitosti selitvenega cikla. Razne simulacijske modele je namreč mnogo lažje uporabiti pri obravnavi intraregionalnih ali urbanih selitev - torej selitev na krajše razdalje.

Da bi zadostili omenjenim izhodiščem in ciljem raziskave, smo pri zbiranju ustreznih informacij pregledali dostopne pisane vire in raznovrstne statistične podatke ter evidence.

⁴Genorio R.: The post-war emigration of Slovenians to transatlantic countries: Canadian case. The Florida State University Proceedings and Reports, Tallahassee 1981, str.106.

Podroben pregled le-tega nam je pokazal, da o poteku izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v Južno Ameriko s strokovnega vidika ni veliko zapisanega, še manj je avtentičnih statističnih podatkov. Razni polstrokovni in poljudni zapisi v raznovrstnih publikacijah pripadnikov obeh temeljnih skupin izseljencev v Južni Ameriki (predvojnih ekonomskih in povojnih političnih) imajo v glavnem značaj poročil iz življenja in dela posamezne skupine znotraj svojih institucionalnih okvirov. O prvi skupini, ki se je izseljevala predvsem v obdobju pred drugo svetovno vojno je zaslediti prispevke v Slovenskih koledarjih (v izdaji Slovenske izseljenske matice) ter raznovrstnih časopisih izseljencev v Južni Ameriki. Ob tem pa je bilo z njihove strani napisanih tudi nekaj samostojnih del, ki zadevajo spomine na življenje in delo v skupnosti s čisto subjektivnega vidika. Nekaj podatkov ter ocen o drugi skupini, to je povojni slovenski politični (ideološki) emigraciji pa je mogoče najti predvsem v Zbornikih, ki so izhajala v založbi Svobodne Slovenije v Buenos Airesu od leta 1949. Drobne informacije pa je mogoče najti tudi v časopisih slovenske politične emigracije, ki izhajajo v Argentini, ZDA, Kanadi, Avstraliji in Zahodni Evropi. V večini primerov je uporabna vrednost informacij iz omenjenega tiska majhna. Pri raznih ocenah, ki bi bile zanimive tudi za geografa, je potrebno upoštevati neznanstvenost pristopa k obravnavanju izseljenske problematike ali pa podrejenost tega različnim političnom ciljem ozkih krogov politične emigracije.

Težave se pokažejo tudi pri iskanju avtentičnih statističnih podatkov. Uradni podatki so skoraj v vseh primerih neustrezni in je z njimi nemogoče ugotavljati dejanski obseg izseljevanja kot tudi pojavne oblike le-tega. Neposredni podatki tujih statistik o priseljevanju se nanašajo le na Jugoslovane; prav

tako pa so tudi podatki predvojne in povojne uradne statistike o izseljevanju v tujino deloma ustrezni le za določena obdobja in območja izseljevanja. Nikakor pa ne za celotno slovensko je etnično ozemlje. To je bil tudi eden glavnih razlogov, da smo se pri analizi selitvenega procesa kot tudi njegovih pojavnih oblik omejili na teritorij SR Slovenije.

Pri analizah posameznih vidikov izseljevanja smo se opirali na:

- uradne podatke jugoslovanske statistike in statistike množične priseljevanja,
- neuradno evidenco izseljenih v Južno Ameriko (podatki RSNZ),
- podatke jugoslovanskih diplomatsko-konzularnih predstavništev v Južni Ameriki in
- podatke institucij slovenskih izseljencev v Južni Ameriki (anketa, intervju).

S kombinirano rabo uradnih in neuradnih podatkov smo uspeli sestaviti pregled selitvenih tokov iz SR Slovenije v Južno Ameriko. Na osnovi tega nam je vseeno uspelo ugotoviti splošne tendence izseljevanja ter strukturo izseljene populacije.

Še iz Avstrije, katero so v obdobju pred I. svetovno vojno množično izseljevali Slovenci, se je vršilo relativno počasno in v manjšem obsegu. V obdobju 1876 - 1914 občutno le desetina celotnega avstrijskega izseljenstva na desele Južne Amerike. Po koncu II. svetovne vojne so se usmerile predvsem v Argentino in Brazil. Med njimi so bili tudi Slovenci iz vseh pokrajin slovenskega avstrijskega ozemlja (ob zahodni, južni in severovzhodni

Članek 1. - Mikšič M.: Nekaj opremljenih problemov iz izseljenstva iz SR Hrvaške, Tema o izseljenstvu, Zagreb, sv. 2, Zagreb 1979, str. 371.

GEOGRAFSKI VIDIK IZSELJEVANJA IZ SR SLOVENIJE V JUŽNO AMERIKO

Izseljevanje iz Evrope v posamezne dežele Južne Amerike se je začelo kmalu po odkritju "zelenega" kontinenta, vendar pa je to izseljevanje tako po intenzivnosti kot strukturi zaostajalo za Severno Ameriko. Sprva se je izseljevalo predvsem prebivalstvo latinskih narodov (Španci, Portugalci in pozneje tudi Italijani); v 19. stoletju, ko je ta proces zavzel širše razsežnosti, pa tudi prebivalstvo drugih evropskih narodov. Množično izseljevanje se je pojavilo v času, ko so postale južnoameriške dežele neodvisne in ko so njihove vlade skušale z načrtno politiko priseljevanja poseliti obsežne površine za kmetijstvo primernega sveta ter izkoriščati druga naravna bogastva (predvsem rude). Tako je bil prvi argentinski Zakon o priseljevanju iz leta 1876 v skladu z besedami tedanjega predsednika Avellanede: "vladati pomeni naseljevati".⁵

Pripadniki jugoslovanskih narodov so se izseljevali v Južno Ameriko že v prvi in drugi polovici prejšnjega stoletja. Prevladovala so skupine iz obalnih območij in otokov. Izseljevanje iz Avstrije, kamor so v obdobju pred I. svetovno vojno spadali tudi Slovenci, se je vršilo relativno pozno in v manjšem obsegu. V obdobju 1876 - 1910 odpade le desetina celotnega avstrijskega izseljenstva na dežele Južne Amerike. Posamezne skupine so se usmerile predvsem v Argentino in Brazil. Med njimi so bili tudi Slovenci iz robnih pokrajin slovenskega etničnega ozemlja (ob zahodni, južni in severovzhodni

⁵Čizmić I. - Mikačić V.: Neki suvremeni problemi iz iseljeničtva iz SR Hrvatske, Teme o iseljeničtvu, II. dio, svezak 2, Zagreb 1974, str. 371.

meji).⁶ Vendar tudi v tem primeru ne gre za množično izseljevanje, ampak samo za posamezne manjše skupine. V obdobju tako imenovanega "exodusa" slovenskega prebivalstva v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja so našim vseeno bolj ustrezale Združene države Amerike. Južna Amerika (še posebej Brazil) večini potencialnih izseljencev ni ustrezala v družbenem pogledu in deloma tudi v naravnem - v območjih tropske klime. Pri slednjem je večja izjema le Argentina.

Množično izseljevanje s slovenskega ozemlja oziroma njegovih posameznih delov v Južno Ameriko je pridobilo na pomenu šele v obdobju med obema vojnama, zlasti pa v začetku dvajsetih let, ko so ZDA s sistemom kvot omejile priseljevanje. Izseljevanje se je usmerilo pretežno v Argentino, Urugvaj in Brazil. Po letu 1924 so se v Argentino izseljevali zlasti Slovenci iz Primorske (Tržaško in Goriško ozemlje, Beneška Slovenija, Vipavska dolina), ki je v tem času spadala pod fašistično Italijo. Prav v letih 1924 - 1930 je zavzelo izseljevanje iz zahodnega dela slovenskega etničnega ozemlja v Argentino množičen obseg. Po podatkih italijanske državne statistike se je izselilo v devetih letih (1926 - 1934) iz slovenskega dela "Julijske krajine" v Argentino 10.989, v Brazil pa 436 oseb. Dejansko število izseljenih je bilo vsekakor znatno višje, saj so se nekateri izseljevali brez dovoljenja oblasti, čeprav le-tega v večini primerov ni bilo

⁶ Iseljenici iz SFRJ u republici Argentini, Poročilo Ambasade SFRJ v Argentini, Buenos Aires 1972.

Kurinčič F.: Štirideset let slovenske naselbine v Argentini, Slovenski izseljenski koledar 1964, Ljubljana, str. 215.

Mislej I.: Kronologija Slovencev v Argentini, Slovenski koledar 1983, Ljubljana str. 145.

Umek E.: Brazilija v "rožnatih" barvah, Slovenski koledar 1980, Ljubljana, str. 213.

Weiss F.: Slovenci v pokrajini Chaco v Argentini, Slovenski izseljenski koledar 1968, Ljubljana, str. 211.

teško pridobiti. Fašistična oblast izseljevanja ni ovirala, temveč ga je celo podpirala, kar je bilo v skladu z njihovimi raznarodovalnimi težnjami.⁷ Marsikateri Slovenec je dobil potno dovoljenje v nekaj dneh.⁸ Težave pri zaposlovanju (boljša delovna mesta so bila rezervirana za Italijane iz notranjosti ter osebe naklonjene fašistični vladi), skromna kmetijska gospodarstva na borni kraški zemlji in različne oblike narodnega zatiranja oziroma politike raznarodovanja so prisilile primorsko mladino, da si je v tujini iskala osnovne pogoje za življenje. Lahko rečemo, da je imelo to izseljevanje poleg ekonomskega tudi politični značaj.

Izseljevanje iz Dravske banovine, ozemlja, ki je v času med obema vojnama spadalo pod staro Jugoslavijo, v Južno Ameriko je bilo veliko manjšega obsega. V obdobju 1919 - 1939 se je izselilo iz Dravske banovine v Argentino le 3197 oseb, vrnilo pa se jih je 1078, tako da je bil selitveni saldo za omenjeno obdobje negativen in je znašal 2119 (glej diagram 1). Iz makroregije Osrednje Slovenije so se v tem času Slovenci izseljevali predvsem v Kanado, iz Severovzhodne Slovenije pa vse bolj v dežele Zahodne Evrope. Iz ostalih območij stare Jugoslavije je bilo izseljevanje v dežele Južne Amerike (zlasti v Argentino in Brazil - kamor so se izseljevali predvsem Nemci in Madžari iz Vojvodine) obsežnejše.⁹

⁷Lipoglavšek - Rakovec S.: Slovenski izseljenci (Geografski pregled predvojnega stanja), Geografski vestnik XXII, Ljubljana 1950, str.34.

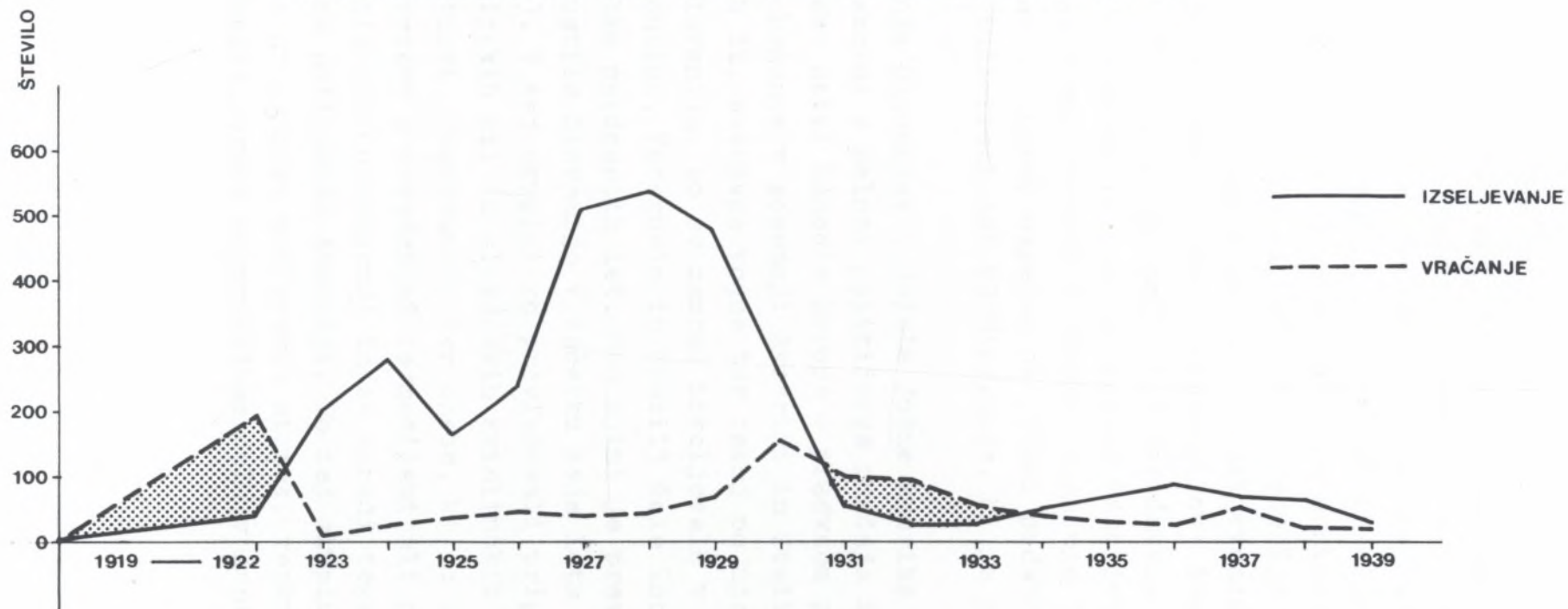
Statistica delle migrazioni da e per l'estero, Serie II., Vol. I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., Anno 1926 - 1937, Roma.

⁸Ličen M.: Naši ljudje v Argentini, Slovenski izseljenski koledar 1957, Ljubljana, str.98.

⁹Jezeršek C.: Naša povojna prekomorska emigracija, Geografski vestnik V.-VII., št.1-4, Ljubljana 1930, str.179.
Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije za leta: 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934-1935, 1936, 1937-1938, 1939 in 1940. Beograd.

DIAGRAM : 1

IZSELJEVANJE IZ DRAVSKE BANOVINE V ARGENTINO IN VRAČANJE V OBDOBJU 1919-1939



Selitveni saldo je bil pozitiven v letih po prvi svetovni vojni, ko se je spričo novo-nastale Kraljevine SHS večje število izseljencev vrnilo v domovino. Ponovno pa je vračanje preseglo izseljevanje v začetku trideset let, ko je nastopila svetovna ekonomska recesija. Takrat se je obseg izseljevanja močno zmanjšal tudi iz zahodnega dela slovenskega etničnega ozemlja, ki je spadal pod Italijo. Zaradi ekonomske recesije so bile dežele Južne Amerike prisiljene omejiti priseljevanje. Po letu 1930 so dovoljevale le priseljevanje posameznikov: žene in otroci izseljencev, starši ter drugo najbližje sorodstvo. To nam nazorno potrjuje tudi diagram II., ki prikazuje izseljevanje po spolu v obdobju med obema vojnama z ozemlja današnje SR Slovenije. Omenjeni prikaz je namreč narejen na osnovi podatkov RSNZ-ja in vključuje tudi tisti del SR Slovenije, ki je pripadal Italiji.

Izseljevanje Slovencev v dežele Južne Amerike po II. svetovni vojni je skoraj v celoti političnega značaja in je potekalo posredno preko dežel Zahodne Evrope - predvsem preko taborišč za politične begunce v sosednji Avstriji in Italiji. Osebe, ki so se v letih II. svetovne vojne ter takoj po njej znašle zunaj meja SR Slovenije, so se namreč izseljevale v dežele Južne Amerike (Argentino, Venezuelo in Brazil) šele koncem štiridesetih in v začetku petdesetih let. Med njimi je prevladovala skupina, ki je zapustila Slovenijo v začetku maja leta 1945 (glej diagram III.). V tej skupini so prevladovali pripadniki in sodelavci okupacijskih sil in slovenskih kvislinških formacij (belogardisti, četniki, domobranci) ter osebe, ki so bile na različne načine povezane s navedenimi formacijami ali pa so nasedle močni protikomunistični propagandi in se zaradi tega pridružile množici beguncev na poti proti Avstriji. Ob tej skupini je potrebno omeniti še pripadnike meščanskih strank, reakcionarni del klere, vojne ujetnike, osebe na prisilnem delu v Avstriji in Nemčiji,

SLOVENCİ V JUŽNI AMERIKI, IZSELJENI PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO PO ŠTEVILU, SPOLU IN LETIH IZSELITVE

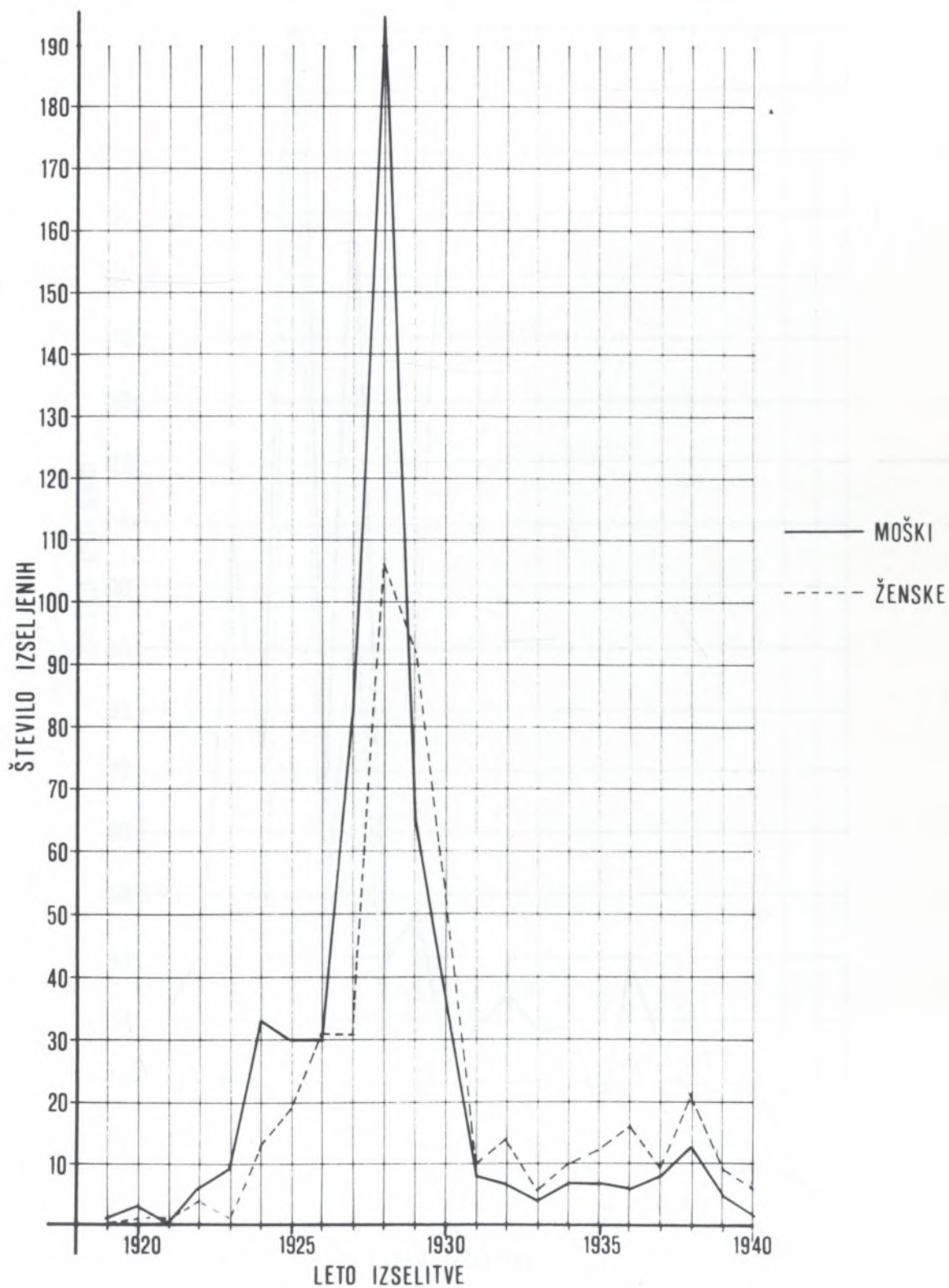
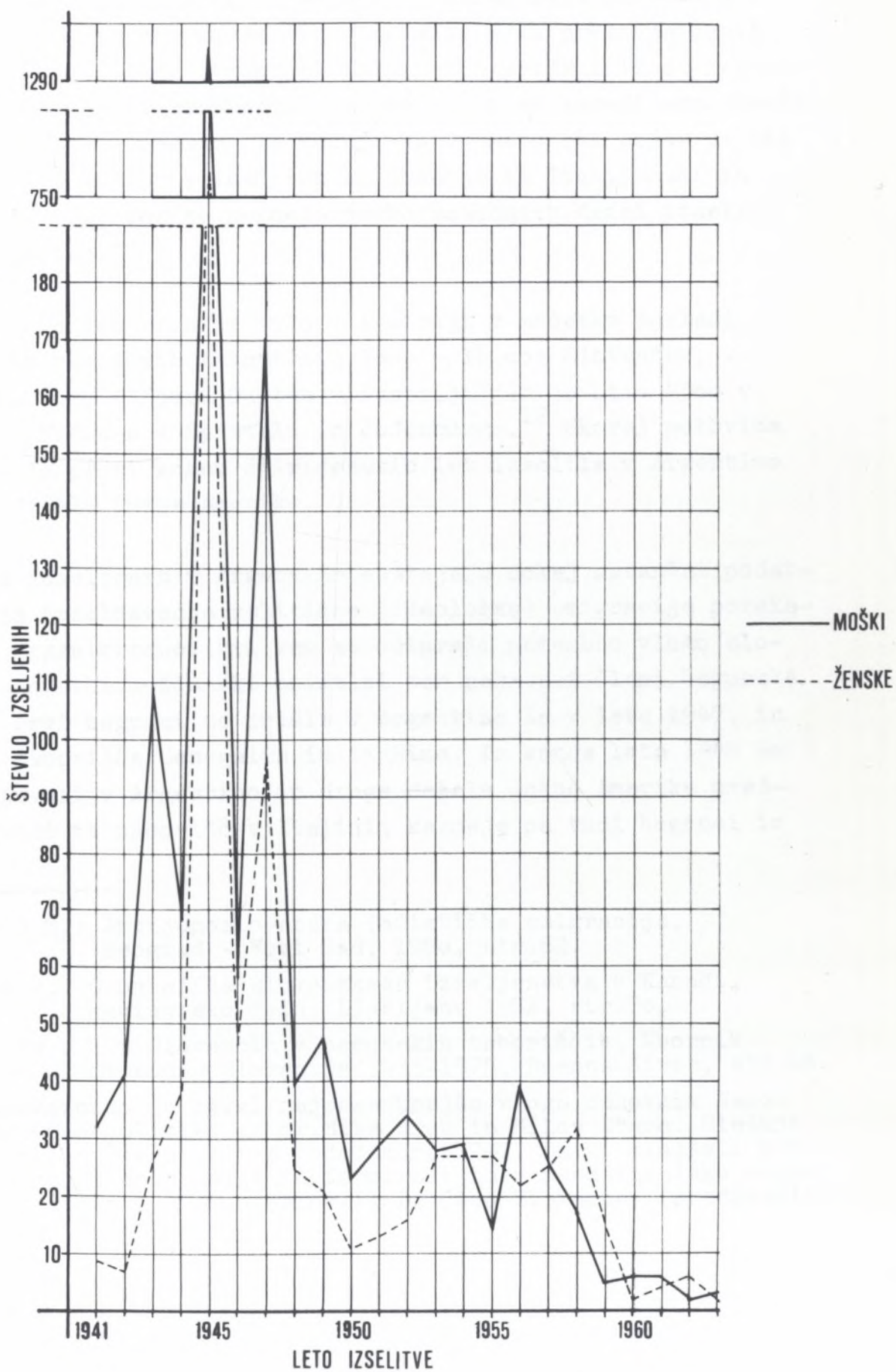


DIAGRAM: 3

SLOVENCİ V JUŽNI AMERIKI, IZSELJENI V LETIH 1941-1963 PO ŠTEVILU IN SPOLU



konfinirance in druge, ki so se znašli zunaj meja Slovenije v obdobju vojne in se pozneje niso vračali.¹⁰ Iz prvih povojnih let pa so se omenjeni strukturi izseljenih pridružili še izgnanci (pretežno Volksdeutscherji) in osebe, ki so zaradi ekonomskih in drugih vzrokov prestopale tedaj zaprto mejo (ta pojav je bil v prvih povojnih letih značilen za območje ob italijanski in avstrijski meji) ter se pozneje preko sosednjih dežel izselilo v Južno Ameriko.¹¹

Po približnih cenitvah je bilo v Avstriji v začetku pomladi leta 1947 v različnih taboriščih 7000 - 10.000 Slovencev, v Italiji pa 2000 - 3000. Od teh v Avstriji jih je bilo 4300 v taboriščih UNRRA-e v Spittalu in Judenburgu.¹² Skoraj polovica let-teh se je proti koncu štiridesetih let izselila v Argentino in druge dežele Južne Amerike.

O številu izseljenih v Argentino obstajajo dokaj natančni podatki, saj je izseljevanje politične (ideološke) emigracije potekalo dokaj organizirano. Pri tem so odigrali pomembno vlogo slovenski duhovniki, meščanski politiki ter nekateri člani begunske vlade.¹³ Prvi begunci so prišli v Argentino že v letu 1947, in sicer iz taborišča Senegalia in iz Rima. Do konca leta 1948 so se izseljevali v Argentino in druge dežele Južne Amerike predvsem begunci iz taborišč v Italiji, kasneje pa tudi begunci iz

¹⁰Bošković M.: Antijugoslovenska fašistička emigracija, Beograd - Novi Sad, 1980, str.62.

¹¹Genorio R.: Geografija slovenskega izseljenstva v Kanadi, magistrsko delo, Ljubljana 1981, str.70.

¹²Corsellis J.: O Slovencih v begunskih taboriščih, Zbornik Svobodne Slovenije 1973-1975, Buenos Aires, str.68.

¹³Med posamezniki je igral najpomembnejšo vlogo duhovnik Janez Hladnik, med politiki pa dr.Miha Krek in Miloš Stare. Slednji je prispel v Buenos Aires 7.decembra 1947. Da bi olajšali prihod politične emigracije in formirali novo predstavniško organizacijo so 25.1.1948 ustanovili Društvo Slovencev (predhodnik Zedinjene Slovenije).



taborišč v Avstriji. S statusom "razseljenih oseb" (displaced persons - DP'S) ter ob finančni pomoči mednarodne begunske organizacije (I.R.O.) se je po evidenci društva Slovencev izselilo v Argentino v obdobju od 25. januarja do 30. novembra leta 1949 kar 4123 oseb.¹⁴

Ker so se nekateri izseljevali mimo te institucije je verjetno, da je bilo njihovo število nekoliko višje. Obstaja cenitev, da se je sredi petdesetih let, ko so se političnim beguncem pridružili tudi najožji družinski člani, nahajalo v Argentini okrog 7000 oseb iz vrst politične emigracije.¹⁵ Nekaj desetin pa jih je bilo tudi v drugih deželah "zelene celine".

V drugi polovici petdesetih let in v začetku šestdesetih je izseljevanje Slovencev v Južno Ameriko izgubilo na množičnosti ter se praktično popolnoma zaustavilo. Tja so se izselili le še posamezniki, predvsem osebe, ki so imele med tamkajšnjimi slovenskimi izseljenci sorodnike, prijatelje ali znance. Zmanjšani obseg selitev je vsekakor povezan s socialno-ekonomskimi, demografskimi in političnimi prilikami na južnoameriškem kontinentu. Po drugi strani pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da je delež Slovencev v strukturi jugoslovanskega prekomorskega izseljenstva po letu 1960 zaradi naglega družbenega razvoja SR Slovenije vse bolj zanemarljiv.

V vseh obdobjih izseljevanja Slovencev v Južno Ameriko se jih je največ usmerilo v Argentino (84,2 %); sledijo Brazil (5,2 %), Venezuela (4,2 %), Čile (2,5 %), Urugvaj (2,4 %), Peru (1,0 %)

¹⁴Pernišek F.: Ob 25-letnici Društva Slovencev, Zbornik Svobodne Slovenije 1971-1973, Buenos Aires, str.354.

¹⁵Cukjati K.: Med domovino in zdomstvom, Draga 81, Trst, str.13.

in ostale (0,5 %). Če upoštevamo največkrat pojavljeno oceno o številu slovenskih izseljencev in njihovih potomcev v Južni Ameriki, ki se giblje med 34.000 do 36.000, jih je v Argentini okrog 28.000 do 30.000 (znatno je v prevladi izseljenstvo iz obdobja med obema vojnama), v ostalih deželah pa okrog 6.000 do 8.000. Natančnejše število je nemogoče ugotoviti, ker ni ustreznih podatkov, ki bi sicer omogočili podrobno demografsko analizo (z upoštevanjem naravne rasti in vseh oblik mehanskega gibanja prebivalstva).

Karakteristike izseljencev

Med različnimi karakteristikami izseljencev v času odhoda v tujino smo še posebej izpostavili demografske - strukturo izseljencev po spolu in starosti. Rezultati različnih študij s področja mednarodnih selitev so si pri tem dokaj enotni; delež moškega prebivalstva je ponavadi višji kot delež ženskega. V našem primeru je znašal delež ženskega prebivalstva 39,3 %, delež moškega pa 60,7 % (glej tabelo 1). Med posameznimi obdobji izseljevanja se je sicer spreminjal, vendar pa razlike niso velike. V primerjavi z deležem izseljenih žensk v druge prekormorske dežele, je omenjeni precej višji. Pri izseljevanju Slovencev v Kanado se je delež žensk gibal le okrog ene tretjine. Vzrok za relativno večji delež žensk v primeru izseljevanja v Južno Ameriko je potrebno iskati v ugodnejši imigracijski politiki južnoameriških dežel. Njihova zakonodaja je bila manj selektivna kot v deželah anglosaškega sveta. Slednja trditev velja še zlasti za selekcioniranje po starosti.

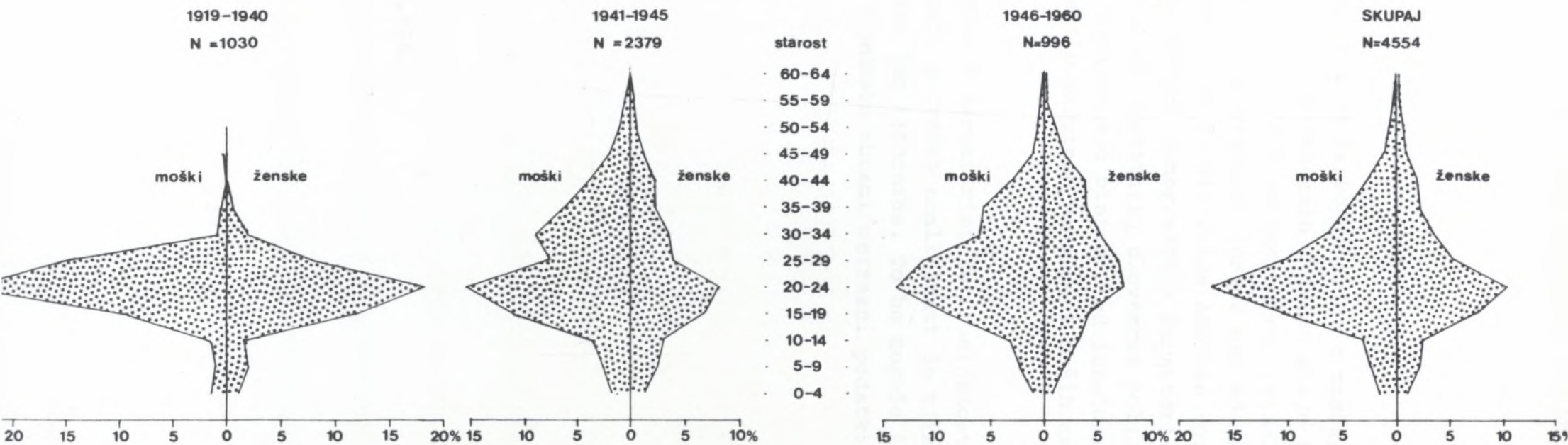
Tabela 1: Struktura izseljenih v Južno Ameriko po spolu

Obdobje	Skupaj	%	Moški	%	Ženske	%
1919-1940	1.030	100,0	569	55,2	461	44,8
1941-1945	2.379	100,0	1.545	64,9	834	35,1
1946-1960	996	100,0	567	56,9	429	43,1
po 1960 in neznano	149	100,0	82	55,0	67	45,0
Skupaj	4.554	100,0	2.763	60,7	1.791	39,3

Analiza strukture izseljencev po starosti v času odhoda v tujino je pokazala dve značilni podobi. Prvič, da je bil delež mladega prebivalstva v izseljevanju še posebej visok v času med obema vojnama, ko se je izseljeval najvitalnejši del Slovencev iz Primorske. Kar 87,1 % vseh iz tega obdobja izseljevanja zasledimo v starostni skupini 15 - 29 let (glej tabelo 2). Da se je izselil resnično najvitalnejši del prebivalstva nam pove tudi podatek, da je bilo v starostni skupini 20 - 24 let kar 42,5 %, v skupini 25 - 29 let pa 23,1 % izseljencev. Čeprav so južnoameriške dežele dovoljevale, za razliko od severnoameriških in Avstralije, priseljevanje oseb do 60 let starosti, slednje ni bistveno vplivalo na starostno strukturo slovenskih izseljencev v času odhoda v tujino. Za izselitev so se odločili le mlajši - najrevolucionarnejši, ki v fašistični Italiji niso videli upanja za reševanje svoje eksistence. Drugič, do bistvenih sprememb je prišlo v obdobju II. svetovne vojne in po njej, ko se je preko Zahodne Evrope izseljevala slovenska politična emigracija. Delež oseb v starostni skupini 15 - 29 let je bil v obdobju 1941-1945 52,4 %; relativno visok pa je bil tudi delež izseljenih v starostni skupini 30 - 44 let (26,9 %) in

DIAGRAM : 4

STAROSTNA STRUKTURA IZSELJENIH V JUŽNO AMERIKO V ČASU ODHODA IZ S R SLOVENIJE



45 - 59 let (6,3 %). V tem primeru lahko govorimo o značilni diferenciaciji razseljevanja po posameznih deželah glede na starost. Medtem ko je anglosaški svet selekcioniral priseljence izven sponorne kategorije po starosti (osebe nad 45 let starosti niso bile zaželjene), so dežele Južne Amerike sprejemale osebe vseh starosti. Ob navedbi demografskih karakteristik velja pripomniti, da se podatki institucij slovenske politične emigracije v Argentini ne razlikujejo bistveno od izračunanih deležev po spolu in starostnih skupinah na osnovi naših neuradnih evidenc.¹⁶

Da bi dobili celosten vpogled v karakteristike izseljencev v času odhoda v tujino, bi bilo potrebno analizirati še njihovo socialno-ekonomsko strukturo ter izobrazbo. To bo mogoče šele v naslednji fazi, ko bodo z anketo zbrani ustrezni podatki med izseljenci v Argentini.

¹⁶Pernišek F.: op.c..., str.354.

Tabela 2: Starostna struktura izseljenih v Južno Ameriko v času odhoda iz SR Slovenije - po obdobjih

Obdobje	Starostne skupine											
	Skupaj	%	o-14	%	15-29	%	30-44	%	45-59	%	60 in več	%
1919 - 1940	1.030	100,0	88	8,5	897	87,1	44	4,3	1	0,1	0	0,0
1941 - 1945	2.379	100,0	344	14,4	1.247	52,4	639	26,9	149	6,3	0	0,0
1946 - 1960	996	100,0	120	12,1	521	52,3	277	27,8	75	7,5	3	0,3
po 1960 in neznano	149	100,0	16	10,7	100	67,1	12	8,1	21	14,1	0	0,0
Skupaj	4.554	100,0	568	12,5	2.765	60,7	972	21,3	246	5,4	3	0,1

Regionalne razlike v izseljevanju iz SR Slovenije v Južno Ameriko

Prostorsko gibanje prebivalstva je regionalno diferenciran proces. Ta ugotovitev velja tako za območje izseljevanja kot tudi za območja priseljevanja. V okviru pričujoče študije so proučene predvsem regionalne razlike in splošne značilnosti v izseljevanju iz SR Slovenije v Južno Ameriko.

Znotraj SR Slovenije so se na osnovi tradicije izseljevanja, socialno-ekonomskih, političnih, demografskih in drugih družbenih gibanj izdvojila območja z izseljenci v Južni Ameriki. Regionalna analiza izseljevanja po makroregijah SR Slovenije kaže na specifične razlike. V posameznih obdobjih so nekatera območja v pogledu zunanjih selitev slabše izražena kot druga, kaže pa se tudi selektivnost tega procesa. V območjih, ki so se zgodaj vključila v intenzivne selitvene tokove v tujino je prihajajo do pojava verižnih selitev. Pri tem so se pojavila širša depopulacijska območja, ki še danes vplivajo na splošne tendence demografskega, socialno-ekonomskega in nenazadnje tudi prostorskega razvoja teh območij. V SR Sloveniji so to večinoma robna območja, medtem ko so izgubo prebivalstva v Osrednji Sloveniji predvsem po II. svetovni vojni, ob visoki stopnji industrializacije ter urbanizacije, nadomestile notranje selitve.

V okviru slovenskega etničnega ozemlja se je proces izseljevanja difuzno širil iz jugovzhodne, severovzhodne in zahodne Slovenije proti osrednji Sloveniji. V tem procesu so prednjačile regije z visoko agrarno prenaseljenostjo ter neznatno razvito industrijo.¹⁷ Temu je potrebno dodati še politično zatiranje v območjih, ki so se v posameznih obdobjih zadnjih sto let znašla izven svoje

¹⁷Klemenčič V.: Geografija prebivalstva Slovenije, Geografski vestnik, XLIV, Ljubljana 1972, str.136.

etnične matice; in navsezadnje tudi odkrito sodelovanje dela slovenskega prebivalstva na strani okupacijskih sil ter slovenske kontrarevolucije v času zadnje vojne. Navedene značilnosti so prišle do izraza tudi pri izseljevanju s slovenskega ozemlja v Južno Ameriko, samo da je v tem pogledu potekal proces izseljevanja tako po stopnji intenzivnosti kot vzrokih, načinu in pojavnih oblikah nekoliko drugače kot v primeru Severne Amerike in Zahodne Evrope.

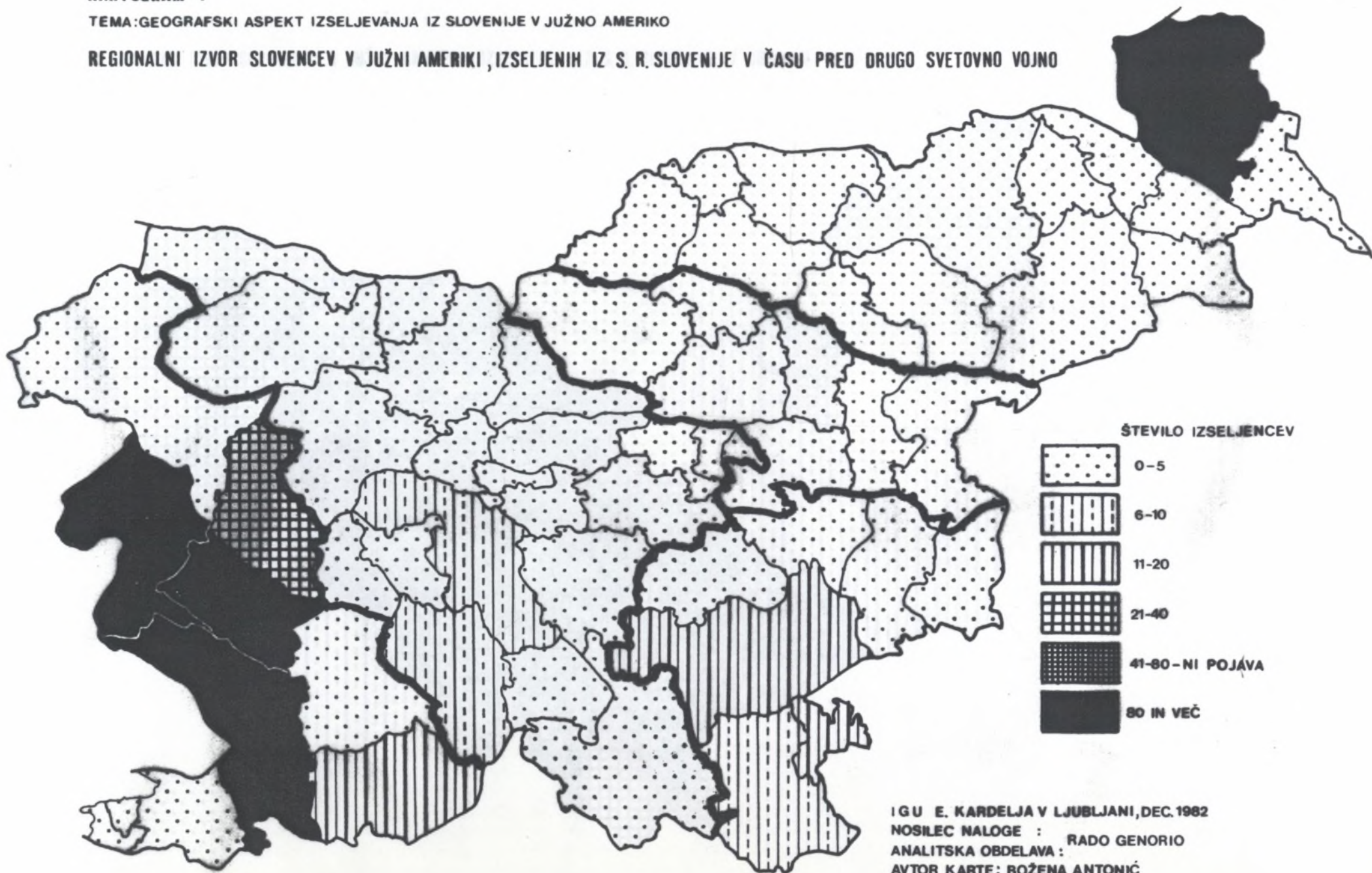
V obdobju med obema vojnama, ko je izseljevanje Slovencev v Južno Ameriko že množičen pojav, se je izseljevalo predvsem prebivalstvo iz makroregije Zahodne Slovenije (Primorska); iz ostalih slovenskih regij (če upoštevamo sedanje politične meje) pa le še iz Prekmurja ter manjši del iz Jugovzhodne Slovenije (glej kartogram 1). V Zahodni Sloveniji, ki je spadala tedaj k Italiji je živelo prebivalstvo v težkih gospodarskih razmerah, hkrati pa je bilo izpostavljeno fašističnemu zatiranju. Izseljenci so se usmerili na kontinent, kamor so se najprej izseljevali prebivalci latinških narodov. Prekmurje je bilo manj zastopano zaradi močnega kontinentalnega izseljevanja, ki se je še posebej razmahnilo po letu 1927. Da so se posamezne skupine izseljencev iz Prekmurja ter makroregije Jugovzhodne Slovenije kljub temu odločile za Južno Ameriko (Argentino, Urugvaj) je verjetno iskati vzrok v reklamah, ki so jih v obdobju dvajsetih let še vedno širili agenti južnoameriških dežel.

Naslednje obdobje izseljevanja, ki smo ga skoraj v celoti uvrstili v okvir slovenske politične emigracije, je zajelo predvsem makroregiji Osrednjo Slovenijo in Jugovzhodno Slovenijo, v manjšem obsegu pa tudi ostala območja (glej kartogram 2). Vsekakor so prednjačila območja makroregij, v katerih je bilo v času

KARTOGRAM : 1

TEMA: GEOGRAFSKI ASPEKT IZSELJEVANJA IZ SLOVENIJE V JUŽNO AMERIKO

REGIONALNI IZVOR SLOVENCEV V JUŽNI AMERIKI, IZSELJENIH IZ S. R. SLOVENIJE V ČASU PRED DRUGO SVETOVNO VOJNO

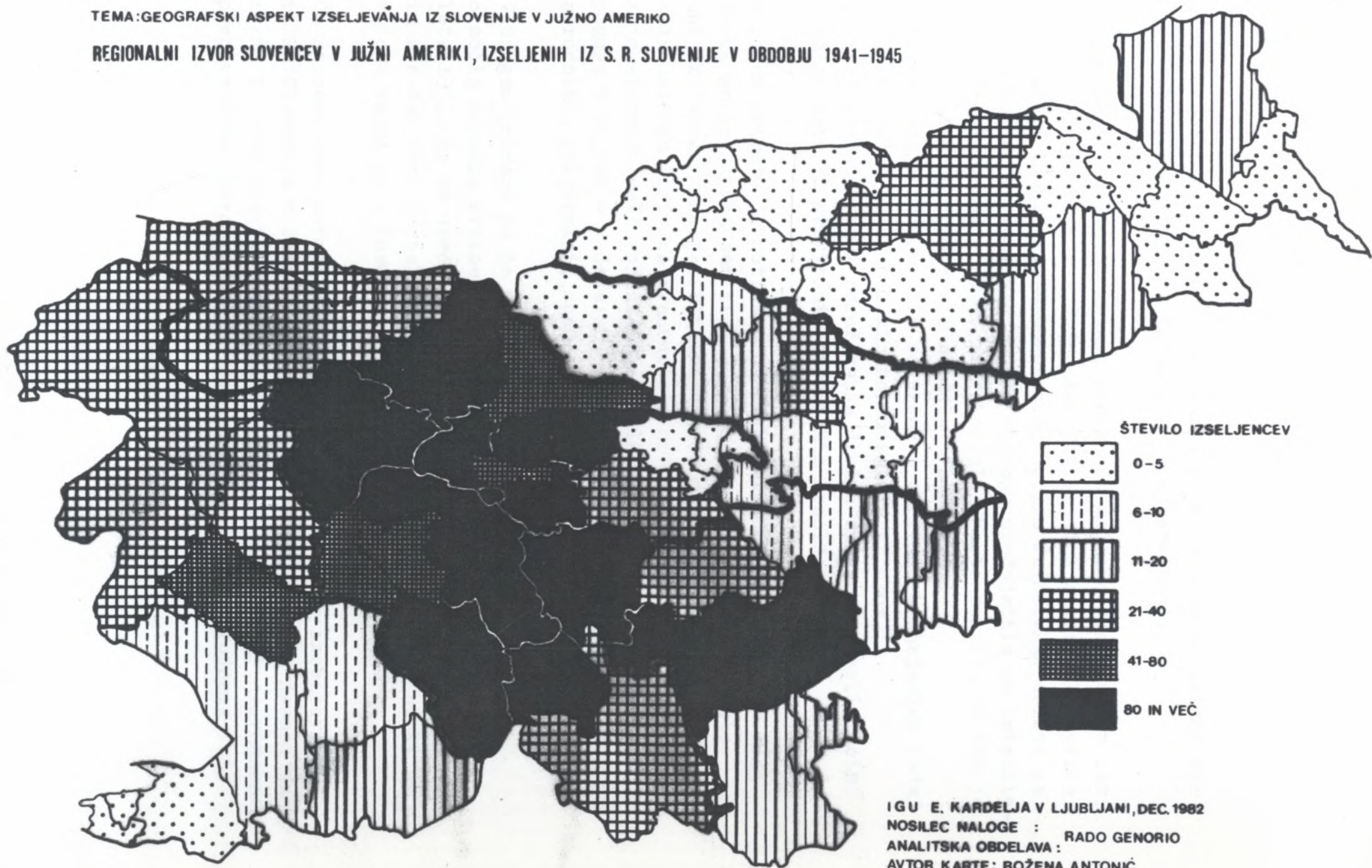


IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI, DEC. 1982
NOSILEC NALOGE : RADO GENORIO
ANALITSKA OBDELAVA :
AVTOR KARTE: BOŽENA ANTONIČ

KARTOGRAM : 2

TEMA: GEOGRAFSKI ASPEKT IZSELJEVANJA IZ SLOVENIJE V JUŽNO AMERIKO

REGIONALNI IZVOR SLOVENCEV V JUŽNI AMERIKI, IZSELJENIH IZ S. R. SLOVENIJE V OBDOBJU 1941-1945



narodnoosvobodilne borbe sodelovanje z okupacijskimi silami ter slovenskimi kvislinškimi formacijami najrazvitejše.

V času po II. svetovni vojni, nekako do začetka šestdesetih let, ko se je izseljevanje v Južno Ameriko popolno zaustavilo, pride med območji izseljevanja ponovno do izraza Primorska; deloma pa tudi območja, ki so v predhodnem obdobju prednjačila po intenzivnosti izseljevanja v Južno Ameriko (glej kartogram 3). Ob tem je namreč potrebno upoštevati sledeča dva momenta:

- izseljevanje (ki je bilo povezano s skrivnim prehajanjem tedaj zaprte meje) iz ekonomskih in socialnih vzrokov in
- izseljevanje zaradi združevanja družin slovenskih političnih emigrantov in predvojnih ekonomskih izseljencev.

V prvem primeru je potrebno ob ekonomskih vzrokih navesti tudi druge motive, predvsem tiste, ki so sorodstvenega ali čisto subjektivnega značaja. Bližina zaprte meje je nemalokrat pomenila določen izziv za avanturistično nastrojeno mladino, da se z izselitvijo reši vojaške službe in uredi svoje eksistenčne pogoje v tujini - v deželah, kamor so se že pred njimi selili sorodniki, prijatelji, znanci ali pa osebe iz sosedstva.

V drugem primeru pa je povzročala izseljevanje iz določenih območij odredba Zveznega sekretariata za notranje zadeve iz leta 1952, da se uredi izseljevanje zakonskih partnerjev, otrok in staršev vseh jugoslovanskih vojnih ujetnikov ter oseb, ki so v času vojne in v času osvobajanja zapustile domovino.

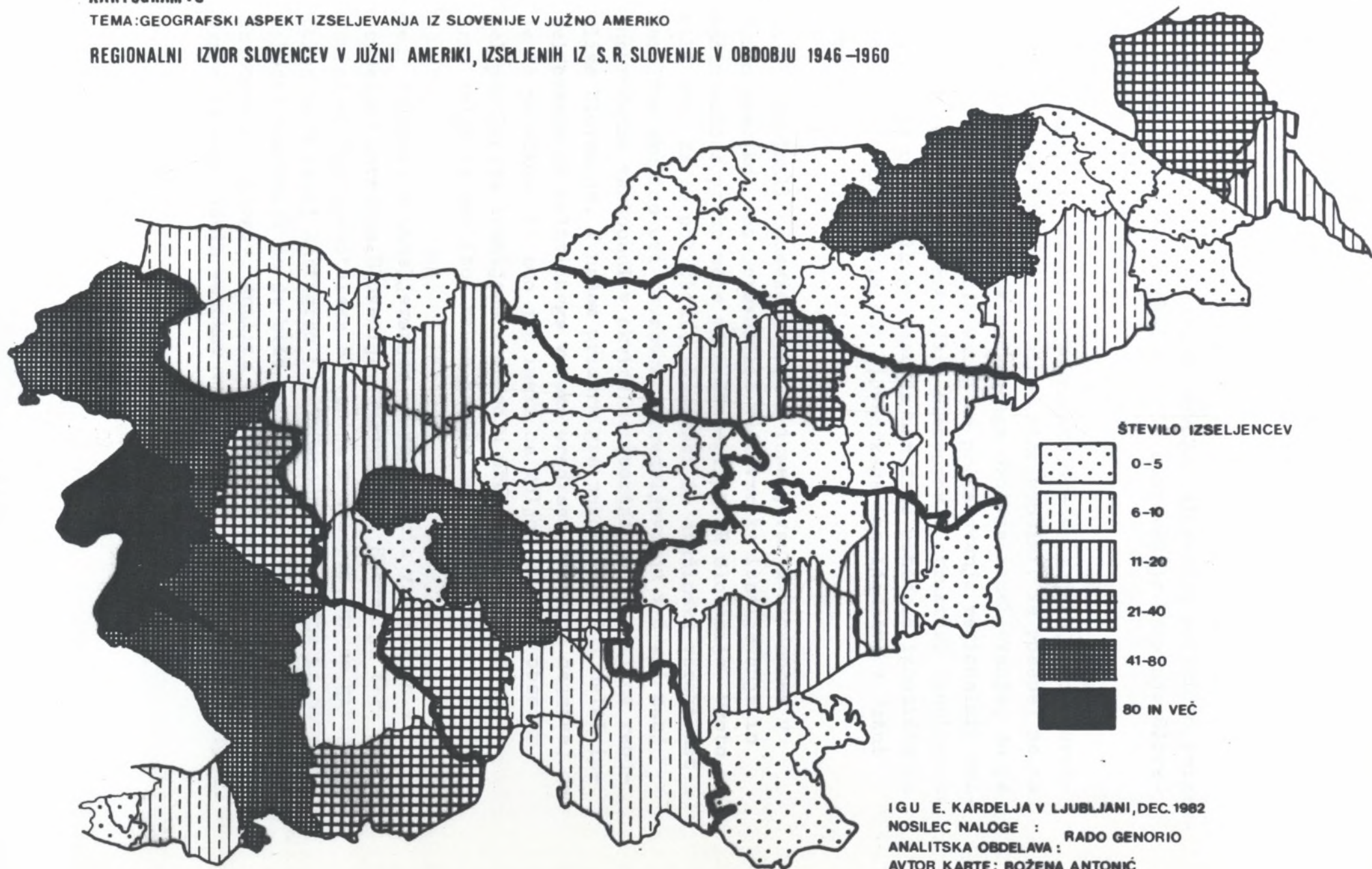
Če strnemo naše poročilo o regionalnih razlikah v izseljevanju iz SR Slovenije v Južno Ameriko v eno podobo, postane jasno, da imamo v Južni Ameriki predvsem dve regionalni skupini slovenskega prebivalstva: prvo, pretežno iz obdobja med obema vojnama, ki



KARTOGRAM :3

TEMA:GEOGRAFSKI ASPEKT IZSELJEVANJA IZ SLOVENIJE V JUŽNO AMERIKO

REGIONALNI IZVOR SLOVENCEV V JUŽNI AMERIKI, IZSELJENIH IZ S. R. SLOVENIJE V OBDOBJU 1946-1960



IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI, DEC. 1962

NOSILEC NALOGE : RADO GENORIO

ANALITSKA OBDELAVA :

AVTOR KARTE: BOŽENA ANTONIČ

izhaja iz Primorske in drugo, povojno slovensko politično emigracijo, ki izhaja v pretežni meri iz makroregije Osrednje Slovenije (glej kartogram 4).

Pri tej analizi, ki je kartografsko predstavljena, smo uporabljali podatke RSNZ-ja. Ti sicer niso popolni, še posebej ne za tisti del populacije iz medvojnega obdobja izseljevanja, so pa vseeno koristen vir informacij za prikazovanje regionalnih razlik kot enega najpomembnejših elementov v strukturi izseljencev. Poznavanje regionalnega razvoja nam daje pomembno izhodišče za proučevanje drugih vidikov slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki.

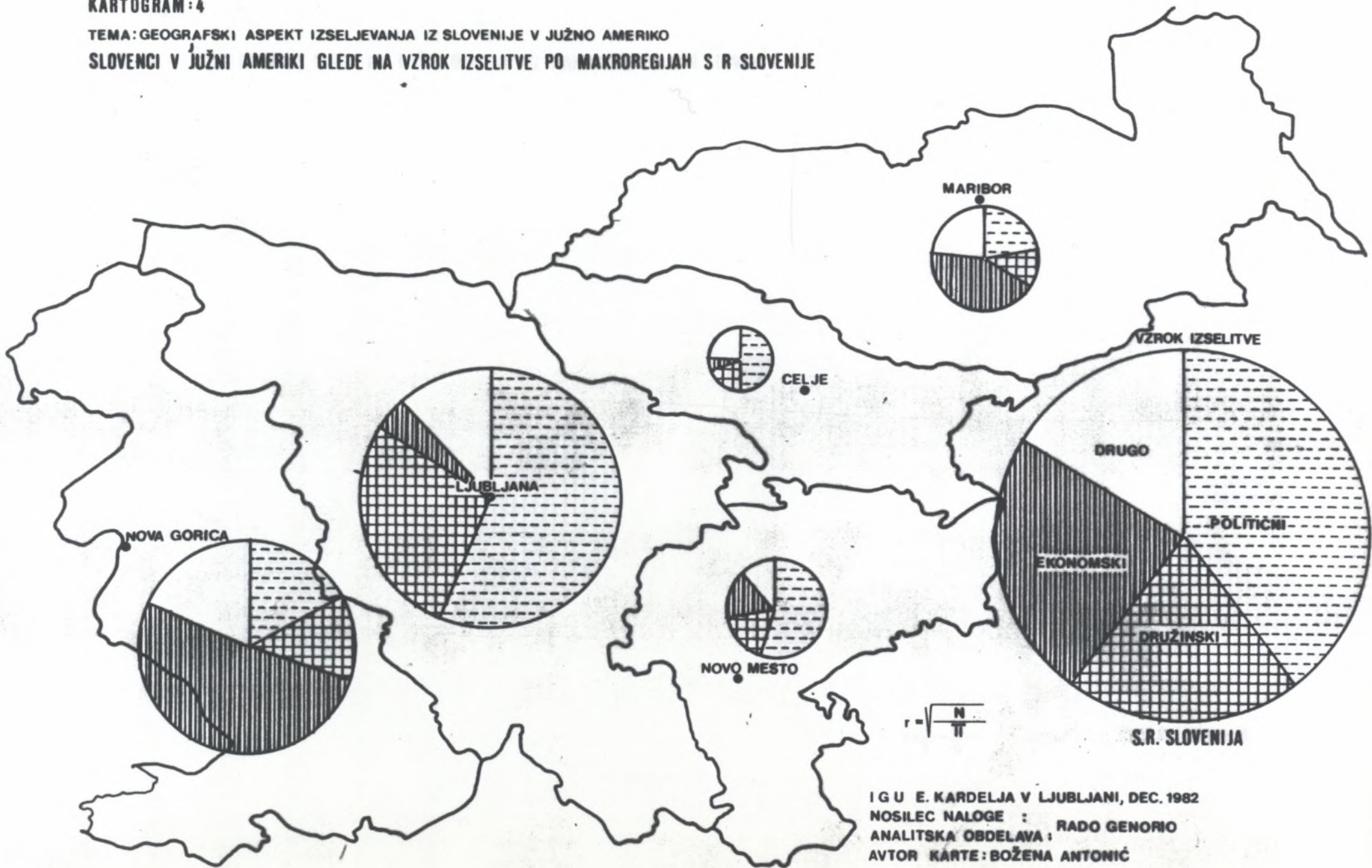
Da bi dopolnili osnovno znanje o izseljevanju Slovencev v Južno Ameriko, smo obravnavali tudi vzroke izseljevanja in način odhoda preko meje po makroregijah SR Slovenije. Ugotovili smo, da so politični, ekonomski in družinski vzroki kot temeljne skupine pri tovrstnem opredeljevanju več ali manj enakovredno zastopani v okviru teritorija Socialistične republike Slovenije. V našem primeru gre nekoliko višji delež izseljevanja iz političnega vzroka predvsem na račun dejstva, da je iz podatkov, ki smo jih imeli na voljo, izpadel obsežen del populacije izseljene v obdobju pred II. svetovno vojno. Isto velja za analizo, ki se nanaša na način odhoda v tujino.

Med regijami z izseljevanjem iz političnih vzrokov so v ospredju: Osrednja Slovenija, Jugovzhodna Slovenija ter Savinjsko-Zgornjesotelska Slovenija z deležem, ki se giblje okrog 50 % (glej kartogram 5). V Zahodni Sloveniji in Severovzhodni Sloveniji pa je bilo v prevladi izseljevanje zaradi ekonomskih razlogov. Analiza je tudi pokazala, da je izseljevanje iz družinskih vzrokov v korelaciji s političnimi vzroki.

KARTOGRAM : 4

TEMA: GEOGRAFSKI ASPEKT IZSELJEVANJA IZ SLOVENIJE V JUŽNO AMERIKO

SLOVENCİ V JUŽNI AMERIKI GLEDE NA VZROK IZSELITVE PO MAKROREGIJAH S R SLOVENIJE



IG U E. KARDELJA V LJUBLJANI, DEC. 1982

NOSILEC NALOGE : RADO GENORIO

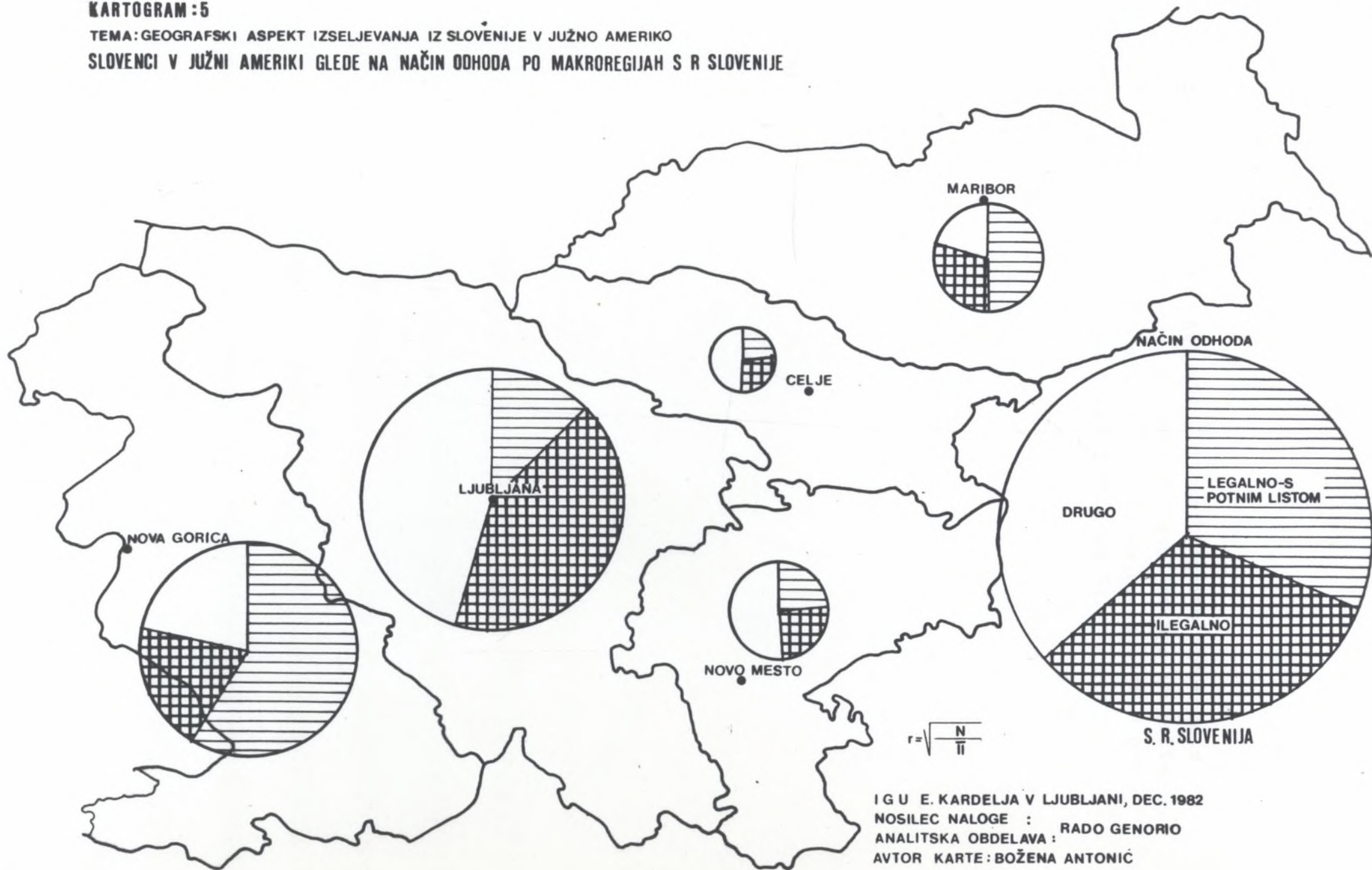
ANALITSKA OBDELAVA :

AVTOR KARTE: BOŽENA ANTONIČ

KARTOGRAM : 5

TEMA: GEOGRAFSKI ASPEKT IZSELJEVANJA IZ SLOVENIJE V JUŽNO AMERIKO

SLOVENCIV JUŽNI AMERIKI GLEDE NA NAČIN ODHODA PO MAKROREGIJAH S R SLOVENIJE



IG U E. KARDELJA V LJUBLJANI, DEC. 1982

NOSILEC NALOGE : RADO GENORIO

ANALITSKA OBDELAVA :

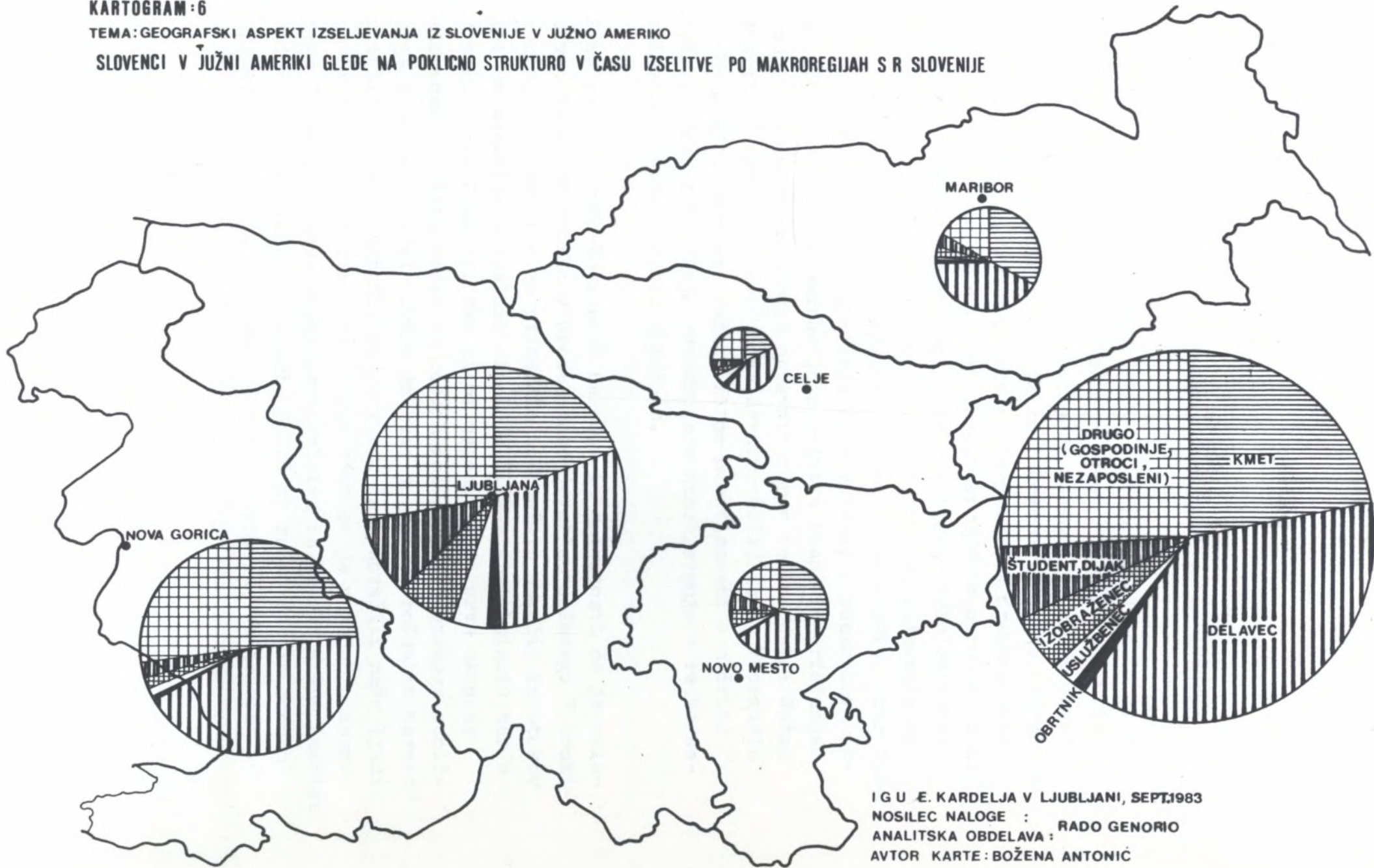
AVTOR KARTE : BOŽENA ANTONIČ

Prav tako smo z analizo ugotovili, da je ilegalno prehajanje preko meje vezano za območje s prevlado izseljevanja iz političnih vzrokov; legalno (s potnim listom) pa za območje s prevlado ekonomskih izseljencev (glej kartogram 6).

KARTOGRAM : 6

TEMA: GEOGRAFSKI ASPEKT IZSELJEVANJA IZ SLOVENIJE V JUŽNO AMERIKO

SLOVENCİ V JUŽNI AMERIKI GLEDE NA POKLICNO STRUKTURO V ČASU IZSELITVE PO MAKROREGIJAH S R SLOVENIJE



I G U E. KARDELJA V LJUBLJANI, SEPT:1983
NOSILEC NALOGE : RADO GENORIO
ANALITSKA OBDELAVA :
AVTOR KARTE: BOŽENA ANTONIČ

GEOGRAFSKI VIDIK PRISELJEVANJA SLOVENCEV V JUŽNO AMERIKO

Od odkritja pa vse do petdesetih let tega stoletja so bile posamezne pokrajine Južne Amerike prostor množičnega priseljevanja. Vendar je ob tem potrebno poudariti, da je obseg priseljevanja zaostajal za tistim v Severno Ameriko ter da je Južna Amerika v začetku privlačevala predvsem prebivalstvo romanskih narodov. Pripadniki drugih evropskih narodov so naseljevali "zeleni" kontinent v večjem obsegu šele od druge polovice 19. stoletja naprej. Višek je to priseljevanje doseglo v letih pred prvo svetovno vojno (1900 - 1914), kar lahko povežemo z viškom agrarnega prebivalstva v posameznih območjih Evrope ter z možnostjo naselitve Pamp, izkoriščanjem rudnih bogastev in drugih naravnih virov večine dežel Južne Amerike (Argentina, Bolivija, Brazil, Čile, Peru, Venezuela in Urugvaj). Omenjene dežele so po neodvisnosti z načrtno imigracijsko zakonodajo vzpodbujale naseljevanje v redko naseljenih - toda bogatih območjih.

Prebivalstvo jugoslovanskih narodov in narodnosti se je relativno pozno vključilo v proces naseljevanja "zelenega" kontinenta. Prve skupine so prihajale iz obalnih območij in otokov ter se naselile v obalnih območjih Čile-a (Dalmatinci) ter v Argentini in Brazilu. Med njimi najdemo tudi prve skupine slovenskih priseljencev iz robnih pokrajin slovenskega etničnega ozemlja. Dežele Južne Amerike so jim v "rožnatih barvah" približali razni agenti, ki so v tem času novačili naše ljudi po Primorski in Notranjski. Kljub temu se je v obdobju masovnega "exodusa" slovenskega prebivalstva za dežele Južne Amerike odločilo relativno malo ljudi. Sodeč po raznovrstnih ocenah njihovo število ni presegalo 3.000. Očitno je, da je bil

omenjeni tok selitev malenkosten v primerjavi s tistim, ki se je v obdobju pred prvo svetovno vojno usmeril v Severno Ameriko ter v dežele Zahodne Evrope. Tako najdemo med pionirji Pamp, Chaca, Patagonije, kavnih nasadov Brazila ter rudnikov v Peruju, Boliviji in deloma Argentini le nekaj manjših skupin Slovencev, za katerimi pa je pozneje izginila sled (v večini primerov).

O pravem naseljevanju Slovencev v Južni Ameriki - predvsem v Argentino - lahko govorimo šele v obdobju po prvi svetovni vojni, ko se je iz znanih ekonomskih razlogov ter zaradi političnega pritiska italijanskega fašizma izseljevalo predvsem prebivalstvo iz Primorske. Ostale slovenske pokrajine - razen Prekmurja in Bele krajine - so bile neznatno zastopane v teh tokovih. Večji del teh izseljencev se je usmeril v Argentino, manjši del pa tudi v Brazil in Urugvaj (Prekmurci). V prvih desetih letih po prvi svetovni vojni (pozneje so zaradi ekonomske recesije tudi južnoameriške dežele omejile priseljevanje) se je naselilo v Argentino, Brazil, Urugvaj in v druge dežele kontinenta okrog 20.000 Slovencev. Večina se je najprej koncentrirala v večjih mestih ter zlasti v Buenos Airesu; v glavnem izven tropskega pasu. Karakteristično je, da Slovenci v Argentini niso bili udeleženi v prvi fazi kolonizacije Pamp. Naselili so se v mestih - le manjši del se je kasneje preselil na podeželje (Rio Negro).

Čeprav je večina izseljencev izhajala iz podeželja (tudi te tokove lahko še vedno označujemo kot "beg s podeželja"), se jih je v novem okolju dejansko malo zaposlilo pri poljskih delih. V začetku so si iskali zaposlitve pri najtežjih delih, v tovarnah, pri gradnji prometnega omrežja, kanalov in podobno. S skromnimi kvalifikacijami so našli delo ravno pri delih, ki so bila povezana z naglo rastjo območij priseljevanja (predvsem velikih mest). Lahko rečemo, da je tudi priseljevanje Slovencev

v Argentino do določene mere ohranilo značaj "bega v mesto" - značilen za slovensko izseljenstvo v Severni Ameriki v klasični fazi izseljevanja pred prvo svetovno vojno. Očitno je, da lahko tudi v primeru Južne Amerike ugotavljamo glede na čas, prostor in kvaliteto priseljencev podobne pojavnne oblike kot v Severni Ameriki. Večina ljudi ni imela namena izseliti se za stalno. Zaradi tega so si iskali zaposlitve in hitrega zaslužka predvsem v hitro naraščajočih mestih - da bi se potem kar najhitreje vrnili v domovino. Seveda pa so objektivne družbene prilike (v novem svetu kot tudi v matični domovini) povzročile, da so postajale zamisli glede povratka vedno bolj iluzorne. Mnogim so se pridružile dekleta, žene in otroci, prilagodili so se novi situaciji in se pozneje niso vračali. Ostali so v mestih, nekateri pa so se preselili na podeželje ter se začeli ukvarjati s kmetijstvom. Omenjena mobilnost je bila v večini primerov povezana z odločitvijo, da se za stalno naselijo v novem svetu.

Razen Argentine, Brazila in deloma Urugvaja, druge dežele Južne Amerike niso privlačevale Slovencev. Glavnina se je naselila v Argentini - v velikem Buenos Airesu. Tik pred drugo svetovno vojno je bilo v tem mestu preko 10.000 Slovencev. Prava slovenska naselbina je bila na Paternalu (okrog 5.000 Slovencev); prišlekom je Paternal pomenil mnogo. Bil je nekakšen zbirni center za priseljence iz Primorske. Tu so se zadržali nekaj mesecev, nekateri več let, ter se kasneje preselili v druge dele mesta (Villa Devoto) ali naprej v druge province (Cordoba, Mendoza, Rio Negro, Santa Fe, Chaco in Salta na severu); drugi pa spet v bližnja mesta kot Mar del Plata, Berisso, Rosario in Bahia Blanca. V vsa omenjena območja so se priseljevali v glavnem Primorci; medtem ko se je večina

Prekmurcev naselila v Avellanedi - takratnem predmestju Buenos Airesa. Priseljenci iz Bele krajine pa so se večinoma naselili v okolici Cordobe. V drugih deželah je bilo v tem času večje število rojakov le še v Montevideu (Urugvaj), kamor so se priseljevali predvsem Prekmurci, in v Sao Paulu (Brazil) ter njegovi okolici.

Analiza socialno-ekonomskega položaja je pokazala, da je le manjši del priseljencev ostal v kmetijski dejavnosti. Večina so delali kot: delavci v tovarnah (Buenos Aires, Rosario, Cordoba, Berisso), v kamnolomih in cementarnah (Cordoba, Tandil), kot zidarji (Mar del Plata). Priseljenci okrog Rio Negra, Mendoze in San Rafaela pa so se ukvarjali predvsem s kmetijstvom (sadjarstvo in vinogradništvo). Analize dostopnega gradiva so pokazale, da je bil v večini primerov položaj priseljencev bolj pri dnu statusne lestvice; le redkim posameznikom je uspelo, da so se uvrstili med srednji in srednji-višji sloj prebivalstva.

Povojno naseljevanje Slovencev je bilo v primerjavi s prehodnim že bistveno šibkejše. Večji priliv slovenskega prebivalstva je pomenilo le naseljevanje slovenske politične emigracije ob koncu štiridesetih in v začetku petdesetih let. V primerjavi s predhodno skupino, je naseljevanje omenjene v začetku potekalo veliko bolj diferencirano. Političnim beguncem je namreč najprej odprla vrata Venezuela; tja so prispale prve skupine že leta 1947. Priseljenci, ki jih je bilo manj kot 1.000, so se naselili v Caracasu in okolici, nekateri pa so se pozneje preselili v Argentino in Severno Ameriko. Manjše število slovenskih političnih beguncev pa se je priselilo tudi v Čile, Brazil in Urugvaj.

Glavnina slovenske politične emigracije se je ob koncu petdesetih let naselila v Buenos Airesu in okolici, potem ko je Peron dovolil priseljevanje le-te iz begunskih taborišč v Zahodni Evropi. Njihovo središče - nekakšen zbirni center - je postala argentinska metropola ter le v manjši meri drugi večji centri v državi (Mendoza, Cordoba, Bariloche), kamor so se preseljevali po nekajletnem bivanju in delovanju v Buenos Airesu. Omenjena skupina priseljencev se je okrepila v petdesetih letih, ko se je političnim beguncem pridružilo v izseljenstvu tudi najožje sorodstvo. Po natančnih evidencah je skupno število vseh povojnih priseljencev znašalo okrog 7.000. Tako kot za predhodne skupine priseljencev, je tudi za povojne postal Buenos Aires nekakšno središče njihovega delovanja, ki je presegalo argentinske meje.

Z relativno boljšo kvalifikacijsko strukturo kot predhodna skupina, se je večji del novih priseljencev hitro znašlo v novem okolju. Slednje velja zlasti za skupino izobražencev, ki je bila ravno v tem primeru nadpovprečno zastopana, če primerjamo to skupino s tistimi v drugih deželah onkraj oceanov.

Povojni priseljenci so si v Buenos Airesu že po nekaj letih bivanja in delovanja ustvarili več centrov, ki obstajajo še danes. Večje koncentracije najdemo v Lanusu (tako imenovana "Slovenska vas"); ob tej lokaciji pa velja omeniti še večje skupine, ki prebivajo v posameznih mestnih oziroma obmestnih občinah kot: San Martin, San Justo, Ramos Mejia, Castelar, Carapachay, Berazategui in Miramar. V omenjenih lokacijah se nahajajo tudi vse pomembnejše institucije slovenske politične emigracije v Argentini oziroma v Južni Ameriki nasploh.

Naše analize so potrdile, da si je večina naših izseljencev v Južni Ameriki našla svoj bivalni in delovni prostor v velikih mestih, predvsem pa v širših metropolitanskih središčih. Urbanizacija posameznih območij je bila torej povezana tudi s procesom naseljevanja Slovencev. V interakciji s prostorom so posamezne skupine v skladu s prinešenimi tradicijami in položajem v novi družbi oblikovale prostor, ki je tudi po zunanjem izgledu v mestni pokrajini bistveno drugačen od tradicionalnega latinskoameriškega. Posamezni mestni predeli namreč tudi navzven kažejo, da v njem prebivajo prebivalci narodnostne skupnosti, ki nimajo s skupinami romanskih in drugih priseljenih narodov prav nobene zveze. Takih predelov je v Buenos Airesu več in jim bo v bodoče potrebno posvetiti več raziskovalnih naporov.

Analiza priseljenstva Slovencev v Buenos Airesu, posamezne območja južnoameriških držav ter udeležencev v tem procesu (del slovenskega naroda in priseljencev drugih jugoslovanskih narodov ter narodnosti). Glavni splošni vidik je bil geografsko interpretiran s analizo demografskih, sociodemografskih, socio-ekonomskih, poselitvenih in drugih značilnosti iseljevanja Slovencev v Južno Ameriko. Ploščna vrednost je bila vsa dela sprotne komparacija rezultatov analize s že končano raziskavo iste problematike na primeru Severne Amerike osrednje Kanade.

Predmet priložnega poglavja je v prvi vrsti slovenska iseljenška populacija v velikem Buenos Airesu. Tudi v času teritorialnega dela je bilo največ pozornosti namenjena prav institucijam osrednje posameznikov v tej metropolitanski regiji, v kateri je koncentrirana polovica vseh slovenskih izseljencev iz njihovih domov v Argentini. Za ugotavljanje sociogeografskih vidikov slovenskega iseljenstva v tem območju so nam bili kot izhodišče vzete statistične podatke, ki so glede dolgotrajnih priseljencev v Buenos Airesu in v okolici tega mesta v uradni geografiji

SOCIALNOGEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA V VELIKEM BUENOS AIRESU

V predhodnih dveh poglavjih sô bili podrobno obravnavani ter analitsko in kartografsko obdelani predvsem regionalni aspekti izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja v posamezne dežele "zelenega" kontinenta; hkrati pa še regionalni aspekti priseljevanja oziroma načina poselitve priseljencev na južnoameriškem kontinentu. Izpostavljen je bil način poselitve v velemestnih aglomeracijah, zlasti v velikem Buenos Airesu. V obeh omenjenih fazah je bilo v bistvu zaokroženo geografsko proučevanje globalnih vidikov selitvene mobilnosti, pri katerem je bil proces selitev obravnavan v okviru delovne hipoteze kot funkcija izvornega in namembnega območja (slovensko etnično območje, posamezna območja južnoameriških dežel) ter udeležencev v tem procesu (del slovenskega naroda in pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov ter narodnosti). Globalni selitveni vidik je bil geografsko interpretiran z analizo demografskih, sociodemografskih, socio-ekonomskih, poselitvenih in drugih značilnosti izseljevanja Slovencev v Južno Ameriko. Posebno vrednost je dala temu delu sprotna komparacija rezultatov analize z že končano raziskavo iste problematike na primeru Severne Amerike oziroma Kanade.

Predmet pričujočega poglavja je v prvi vrsti slovenska izseljenška populacija v velikem Buenos Airesu. Tudi v času terenskega dela je bilo največ pozornosti namenjene prav institucijam oziroma posameznikom v tej metropolitanski regiji, v kateri je koncentrirana polovica vseh slovenskih izseljencev in njihovih potomcev v Argentini. Za ugotavljanje socialnogeografskih vidikov slovenskega izseljenstva v tem območju so nam bili kot izhodišče nekateri teoretični modeli, ki so plod dolgoletnih proučevanj prostorskih struktur ter procesov v urbani geografiji

oziroma urbani sociologiji. Koristili so nam predvsem tisti modeli, ki zadevajo način poselitve ter selitveno mobilnost v urbanih območjih. Na ta način smo se že vnaprej izognili samo goli analizi statičnih fiziognomskih struktur mesta.

Za boljše razumevanje načina poselitve oziroma odločitve o stanovanjski lokaciji v velemestu, se velja na kratko ustaviti pri nekaterih teoretičnih modelih, ki so že rezultat empiričnih raziskav urbanih geografov, sociologov in deloma tudi ekonomistov. Po Shortu obstajajo štiri glavne teorije selitvene dinamike v mestih:¹⁸

- invazija in sukcesija,
- filtracija,
- teorija življenjskega cikla in
- ekonomska teorija.

Pri tem je poudaril Burgessov in Hoytov vpliv na nadaljnje raziskave. Burgessova koncepcija urbane strukture, sestavljene iz enakih koncentričnih krogov, vsebuje tudi teorijo rezidenčialne mobilnosti. Urbana rast se začne z masovnim priseljevanjem v neposredno bližino poslovnega središča; zaradi poznejšega preseljevanja gospodinjstev v smeri od poslovnega središča navzven, poteka v tej smeri tudi urbani razvoj. Po tem modelu se gibanje začne v centralnem območju mesta, od tu pa se širi na mestno obrobje.¹⁹

¹⁸Short I.: Residential Mobility, Progress in Human Geography, Vol.2., No. 3, Oxford 1978, str.419-448.

¹⁹Burgess E.: The Growth of the City; ponatis v knjigi M.Stewart: The city, 1972, str. 117-129.

Burgess je imenoval to gibanje "invazija" in "sukcesija". Novi priseljenci se naselijo v uličnih blokih v neposredni bližini poslovnega središča in s tem nasledijo prejšne prebivalstvo. Sproži se verižna reakcija, ki vsako socialno skupino prebivalstva pomakne bližje k mestnemu robu. Burgessova koncepcija je bila zasnovana na primeru Chicaga v začetku 20. stoletja, ko je bilo v Združenih državah Amerike značilno masovno priseljevanje revnega prebivalstva iz Evrope. Podobno se je dogajalo tudi v Torontu po drugi svetovni vojni, ko so pripadniki številnih etničnih skupin iz Evrope zapolnili predvsem prazna mesta v neposredni bližini poslovnega središča (med njimi so bili tudi slovenski politični begunci). Zapolnili so stanovanjske površine predhodnikov, ki so si z dvigom socialnoekonomskega položaja omogočili boljše bivalne pogoje na obrobju mesta.

Proces filtracije je sestavni del Hoytovega sektorskega modela urbane forme in rasti. Njegovo izhodišče je v stanovanjih višjih socialnih skupin prebivalstva. Do ekspanzije prostora prihaja zaradi zastarelosti obstoječih stanovanj in želje višjih socialnih skupin prebivalstva, da si z nakupom novih stanovanj zadržijo svoj status.²⁰ Prazna stanovanja zasedejo nižje socialne skupine. Končni efekt je v filtraciji stanovanjskega fonda po socialni hierarhiji navzdol.

Ta model je doživel precej kritik, saj je prirejen situaciji ekstremnega kapitalizma, kjer so nova stanovanja na voljo le višjim socialnim skupinam, medtem ko lahko srednje in nižje socialne skupine zasedejo le prazen prostor za višjimi socialnimi skupinami prebivalstva. Tudi v našem primeru ta model ni več uporabljiv oziroma ne pride v poštev, ker se lahko srednji in celo nižji sloji prebivalstva vselijo v nova stanovanja, ki

²⁰ Hoyt H.: The structure and growth of residential neighbourhoods in American cities, Washington D.C. 1939.

se gradijo s pomočjo federalnih fondov. V državnem kapitalizmu ta model izgublja na pomenu, ker stanovanjski trg ni v celoti podrejen svobodnim tržnim razmeram. Varianta na ta model je tudi suburbanizacija (v angleški terminologiji označen kot "blow - out"). Suburbanizacija se nanaša na selitveno mobilnost gospodinjstev srednjih socialnih skupin iz mesta v atraktivnejša stanovanjska območja na mestnem robu.

Teorija življenjskega cikla bazira na predpostavki, da gospodinjstva urejajo stanovanjske prilike glede na stanovanjske potrebe, ki so odraz sprememb v številu družinskih članov. Stanovanjske potrebe pa so glede na stopnjo življenjskega cikla različne, kar je poleg angloameriških geografov ugotavljal tudi Schaffer (1968)²¹ v okviru svoje socialnogeografske študije na primeru nemškega mesta Ulm. Omenjeni model lahko zagotavlja nek okvir za primerjavo dejanskega gibanja gospodinjstev srednjih socialnih skupin v večjih mestih, ni pa prikladen pro proučevanju mobilnosti nižjih socialnih skupin prebivalstva.

Četrta, ekonomski model, je značilen za neoklasično mikroekonomsko teorijo v mestih. Izhaja iz predpostavke, da so vsi poklici locirani v mestnem središču. S preselitvijo gospodinjstev proč od mestnega središča se morajo nadomeščati potovalni stroški za stanovanjske stroške ali obratno.

Obraavnani teoretski modeli predstavljajo določeno izhodišče za razumevanje socialnogeografskih procesov v Buenos Airesu. Vendar pa lahko že sedaj rečemo, da prostorskih oblik ter procesov pri Slovencih v Buenos Airesu ne moremo že vnaprej uvrstiti v enega obraavnanih modelov. Pri mednarodnih selitvenih

²¹Schaffer F.: Untersuchungen zur sozialgeographischen Situation und regionalen Mobilität in neuen Grosswohngebieten am Beispiel Ulm-Eselsberg, Münchner geographischen Hefte, H.32, München 1968.

tokovih, še posebej pa pri priseljevanju v mesta, igra pomembno vlogo tudi etnični moment. Tega pa je večina geografov in urbanih sociologov v preteklosti preveč zanemarjala. V opravičilo temu je deloma pomanjkljivost ustreznih podatkov, deloma pa tudi visoki stroški empiričnih raziskav v območjih koncentriranosti izseljenskih skupnosti. Ravno v obravnavanem primeru pa smo ugotovili, kljub dejstvu, da je večji del empiričnega dela še pred nami, da igra pri urbanih procesih ter strukturah v velemestih s pisanim sestavom prebivalstva etnični faktor eno ključnih vlog. To velja zlasti za skupnosti novejšega datuma.

Kako so se naseljevali v Argentini Slovenci in pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti smo že omenili. Prav tako tudi nekaj o poteku naseljevanja v Buenos Airesu. Omenili smo način naseljevanja predvojne "primorske" skupnosti kot tudi povojne politične emigracije. Socialnogeografski vidik tega priseljevanja pa je bil predmet sedanje zaključne faze raziskovalnega dela. Temu je primeren tudi delovni naslov pričujočega poročila, kateremu bo drugo leto sledilo zaključno poročilo v obliki obsežnega elaborata.

Buenos Aires je že od vsega začetka pomenil nekakšen gravitacijski center za slovenske in druge jugoslovanske priseljence. Čeprav je velika večina izseljencev izhajala iz podeželja (tudi ti selitveni tokovi so bili povezani z "begom s podeželja"), so si iskali eksistenco prav v mestih. Prednjačil je Buenos Aires. Že pred začetkom druge svetovne vojne je bilo v argentinski metropoli več kot 10.000 Slovencev. Največja slovenska naselbina je bila najprej na Paternalu in v njegovi neposredni okolici. To je bilo zbirališče večine prišlekov iz Primorske. Večina je bivala v najemniških stanovanjih na takratnem mestnem robu in si iskala ustrezne zaposlitve v

tovarnah v neposredni okolici ter pri gradbenih in komunalnih delih. Močna skupnost z raznovrstnimi inštitucijami, ki so skrbele tudi za zaposlovanje ter bivanje prišlekov, je odigrala pomembno vlogo pri ustaljevanju skupnosti v samem mestu in tudi izven njega. Paternal je pomenil izhodiščno točko v razvoju takratne slovenske skupnosti v Buenos Airesu ter v razvoju poselitve Slovencev na takratnem mestnem obrobju. To vlogo je odigral vse do sredine tridesetih let. Iz tega območja primarne naselitve, ki je baziral na najemniških stanovanjih, so se izseljenci po nekajletnem bivanju preseljevali dalje v smeri mestnega obrobja. Z nakupi poceni gradbenih parcel na nepozidanih območjih na mestnem obrobju so si ustvarili materialno osnovo bodočemu bivanju in delu. Glavnina se je usmerila v Villa Devoto in Saavedro, manjši del pa tudi na severni rob mesta (San Fernando), medtem ko se je majhna prekmurska naselbina že poprej usmerila na območje na jugu - Avellanedo. Paternal je vse bolj zgubljal na pomenu. Njegovo funkcijo pa je proti koncu tridesetih let že skoraj v celoti, predvsem v institucionalnem pogledu, prevzel okraj Villa Devoto, ki je do današnjih dni ostal glavna naselbina slovenskih priseljencev in njihovih potomcev iz Primorske.

Razvoj je šel v smeri disperznega naseljevanja na mestnem obrobju - vendar z osrednjo naselbino na Villa Devoto. Rahel dvig ekonomskega razvoja ter etnični moment sta odigrala ključno vlogo v tem procesu; v določeni meri jo slednji igra še danes, čeprav je omenjena skupnost že močno asimilirana. Tako se dogaja, da še danes, prav zaradi zavesti in pripadnosti isti etnični skupnosti, višji sloji prebivalstva ne zapuščajo tega območja sekundarne naselitve in se ne selijo v območja, ki jih poseljuje višje socialne skupine argentinskega prebivalstva. Številni intervjuji so potrdili, da je bil glavni dejavnik privlačenja

in tudi bivanja v Villa Devota prav močna slovenska skupnost z vsemi njenimi institucijami (gospodarskimi, političnimi, kulturno-prosvetnimi in športnimi). Omenjeno velja predvsem za prvo generacijo priseljencev. V drugi in tretji generaciji pa se že kažejo drugačne tendence. Izrazite koncentriranosti ni. V tem primeru ne gre pretiravati glede vloge etničnega dejavnika pri nastajanju novih jeder naselitve. Po nastanku slovenske naselbine na Villa Devoto koncem tridesetih let se je skupnost predvojnih priseljencev v glavnem ustalila. Proces nastajanja le-te je bil zaključen deset let pozneje. Le malo je primerov, da so se gospodinjstva, ki izhajajo iz te skupnosti, kasneje preseljevala. Izjema so v glavnem pripadniki druge in tretje generacije. Njihova naselbina, sicer že močno asimilirana, se je ohranila do današnjih dni, kar kaže, da je tudi predvojna slovenska skupnost neposredno sodelovala v procesu urbanizacije Buenos Aires in v tem procesu prispevala viden delež.

Naseljevanje slovenske politične emigracije (splošna označba za priseljence po drugi svetovni vojni) je potekalo nekoliko drugače. Čeprav manjša po številu, se je vseskozi, vsled organiziranosti, držala skupaj in tudi organizirano naseljevala prostor na območju današnjega velikega Buenos Airesa. Vendar pa je to naseljevanje, ki je bilo sicer organizirano, potekalo v različnih smereh v okviru celotnega obmestja. V Argentino se je večina priselila preko Mednarodne begunske organizacije (IRO) ter cerkvenih ustanov, ob posredovanju slovenskih duhovnikov ter vodstva slovenske politične emigracije. Večina se je po prihodu v Argentino, oziroma Buenos Aires nekaj tednov zadrževala v takoimenovanem hotelu za priseljence v mestnem središču. Iz tega hotela pa je potekalo

preseljevanje po posamezna območja velemestnih občin (La Matanza, Tres de febrero, General San Martín, San Fernando, Quilmes itd.).

Vodstvo slovenske politične emigracije si je ob sodelovanju slovenskih duhovnikov, ki so bili dodeljeni posameznim argentinskim cerkvenim ustanovam, prizadevalo, da se begunci tudi v Buenos Airesu naseljujejo organizirano. V Društvu Slovencev (predhodnik Zedinjene Slovenije) so jim priporočali naj se naseljujejo skupaj, da se tako lahko ohranijo tudi kot etnična skupnost. Priseljevali so se izven mesta, kjer je bila najemina za stanovanja cenejša. Duhovniki so v ta namen najemali večje stanovanjske hiše, kjer je skupaj stanovalo več družin. Postopoma so se začele posamezne osamosvajati, najemali so svoja stanovanja ter kasneje z nakupi poceni zemljišča prišli do lastnih parcel za gradnjo enodružinskih hiš. Pri tem pa so gledali, da je bilo v krajih naselitve čim več slovenskih družin. Tako so že v začetku petdesetih let nastale posamezne naselbine slovenske politične emigracije v praktično vseh obmestnih občinah. Med temi zavzema posebno mesto "Slovenska vas" (Villa Eslovena) v Lanusu, ki je edini primer strnjene naselbine v okviru treh uličnih blokov.

Tudi ta zadnji del priseljencev se je aktivno vključil v razvoj obmestnega prostora in tako po svoje prispeval pri vse hitrejši urbanizaciji Buenos Airesa. Že leta 1955 je imela ta 6.000 članska emigracija kupljenih okrog 1.000 zazidalnih parcel in postavljenih okrog 500 enodružinskih hiš.

Če gledamo na potek poselitve in današnjo naselbinsko strukturo obeh temeljnih skupin priseljencev, lahko opazimo v obeh primerih določene skupne poteze; hkrati pa tudi velike razlike.

Vzroki slednjemu so zelo različni; so v funkciji časa, prostora, zgodovinskih, političnih, ideoloških in drugih prilik, ki so pogojevali izseljevanje obeh skupin s slovenskega etničnega ozemlja v Argentino. Nekatere od omenjenih smo že opredelili v času terenskega dela v Argentini; drugi pa bodo predmet bodočega raziskovanja.

ZAKLJUČEK

Dvomesečno delo na terenu, povezano z obiski glavnih naselbin, je vsekakor učinkovito vplivalo na tok raziskovalnega dela na omenjeni problematiki. Neposredni kontakti ter zbiranje osnovnih virov informacij na terenu so omogočili, da je bilo zbranega dovolj gradiva za uspešen zaključek raziskave. Hkrati pa bo mogoče opredeliti tudi tiste probleme, ki bodo predmet bodočega interdisciplinarnega raziskovalnega dela na problematiki našega izseljenstva v Južni Ameriki. V okviru geografskih raziskav bomo tudi naprej obravnavali posamezne vidike - povezane z izseljenko problematiko. Vendar pa bodo slednji pridobili na vrednosti šele potem, ko bodo podrobno raziskani tudi nekateri zgodovinski, sociološki in ekonomski vidiki izseljenstva na "zelenem" kontinentu. Želimo, da bi zaključek raziskave vsaj v globalu opredelil temeljne prostorske karakteristike slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki - hkrati pa usmeril pozornost na tisto problematiko, ki bo predmet bodočih interdisciplinarnih raziskav. Če bomo v tem uspeli, potem bo prvi cilj - povezan s sedanjo fazo dela - že dosežen.

SLOVENCİ V ARGENTINI V SKUPNI BORBI JUGOSLOVANSKEGA IZSELJENSTVA ZA PRIZNAVANJE NOB IN NOVE JUGOSLAVIJE

Izseljenstva jugoslovanskih narodov v Argentini naše zgodovino-
pisje praktično še ni celovito obravnavalo. Prav tako ni bilo
predmet obravnave, če izvzamemo nekaj diskusijskih prispevkov,
na dosedanjih jugoslovanskih in mednarodnih simpozijih, ki so
zadevali različne aspekte jugoslovanskega izseljenstva po
svetu ali pa zgolj življenje in delo najvidnejših izseljencev -
predstavnikov znanstvenega, kulturnega in političnega delovanja
v deželah priseljevanja. Zato se zdi pravilno, da se na tem
mestu nekoliko obširneje spregovori o prispevku izseljencev v
Argentini k razvoju narodnoosvobodilne borbe v domovini. Vklju-
čevanje slovenskih izseljencev v edinstveno fronto jugoslovan-
skih izseljencev za narodno-politično in materialno podporo
NOB je v tej deželi potekalo na svojstven način: bilo je odraz
raznovrstnih subjektivnih in objektivnih prilik v samem izseljens-
tvu, prepletenih z dinamiko razvoja in sprememb v svetu ter na
notranjopolitičnem prizorišču Argentine.

Že v samem izhodišču k obravnavi tako kompleksne problematike
velja povedati, da je bilo naše izseljenstvo v Argentini tik
pred vojno razdeljeno v nekaj društvih, med katerimi tudi naj-
večja niso štela več kot nekaj sto članov. Bilo je v težkem
ekonomskem in političnem položaju. Situacija v izseljenstvu v
Argentini je bila bistveno drugačna od tiste v Severni Ameriki
ali drugje po svetu. Borba izseljencev za vsestransko prizna-
vanje NOB, njihovo vključevanje v antifašistično gibanje ter
njihov delež pri izgradnji nove Jugoslavije so povezani z veli-
kimi žrtvami napredne nasebine.

Da bi lažje doumeli celovitost te borbe, je potrebno pred samim
posegom v bistvo tematike, nekoliko поблиže spoznati razmere v
izseljenstvu pred odločilnimi dogodki.

I

Prvi stiki Slovencev z Argentino oziroma Južno Ameriko segajo v drugo polovico preteklega stoletja. V posameznih skupinah izseljencev iz Habsburške monarhije, ki so v omenjenem času na pobudo argentinske vlade naseljevale obsežno kmetijsko zaledje prostrane dežele, najdemo tudi prve Slovence iz Primorske. Vendar je bilo izseljevanje vse do prve svetovne vojne prav neznatno v primerjavi s takratnim množičnim izseljevanjem Slovencev v ZDA. V obdobju 1876 - 1910 odpade komaj desetina celotnega avstrijskega izseljenstva na dežele Južne Amerike.¹

Komaj nekaj let po prvi svetovni vojni pa je tudi izseljevanje Slovencev ter drugih jugoslovanskih narodov v Argentino zavzelo izreden obseg. Množični "exodus" se je začel po rapalski pogodbi, ki je zarezala krivično mejno črto med novo Državo Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Italijo. To izseljevanje se je še posebej stopnjevalo po pohodu "črnosrajčnikov" na Rim in doseglo višek koncem dvajsetih let. Tedaj je bilo primorsko prebivalstvo oropano vseh pravic in obsojeno na gospodarski in kulturni prepad. Po podatkih italijanske državne statistike se je izselilo v devetih letih (1926 - 1934) iz slovenskega dela "Julijske krajine" v Argentino 10.989 oseb. Dejansko število izseljenih je bilo višje, saj se nekateri izseljevali brez dovoljenja oblasti, čeprav le-tega ni bilo težko pridobiti. Fašistična oblast je izseljevanje v skladu s svojimi raznarodovalnimi težnjami celo podpirala.

Kako izredne razsežnosti je zavzelo izseljevanje iz Julijske krajine v Argentino nam pokaže tudi primerjava s številom izseljenih iz Dravske banovine oziroma kraljevine Jugoslavije. V obdobju 1919 - 1939 se je izselilo iz Dravske banovine v

¹Rado Genorio, Geografski aspekt izseljevanja iz SR Slovenije v Južno Ameriko, Inštitut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Tipkopis, str.9.

Argentino le 3.197 oseb, vrnilo pa se jih je 1.078, tako da je znašal selitveni saldo za omenjeno obdobje le 2.119. Za Jugoslavijo pa je znašal saldo 29.412 (glede na 44.396 izseljenih in 14.984 registriranih vrnitev).² Po uradnih argentinskih statistikah se je v obdobju 1920 - 1940 priselilo v deželo 56.053 Jugoslovanov, izselilo pa 22.728, tako da je znašal saldo 33.325.³ Toda v teh številkah ni zajeta množica Slovencev in Hrvatov z ozemlja, ki je tedaj pripadalo fašistični Italiji.

V letih svetovne ekonomske krize je tudi dotok priseljencev v Argentino močno upadel, prekinili pa so ga dogodki, ki so svet pahnil v drugo svetovno vojno. Množično izseljevanje v omenjenem času je povzročilo, da se je skupnost izseljencev močno okrepila. Tako je bilo v Argentini tik pred drugo svetovno vojno okrog 25.000 Slovencev oziroma okrog 80.000 jugoslovanskih izseljencev in njihovih potomcev. Slovensko skupnost v Argentini so večinoma (okrog 90 %) predstavljali priseljenci iz Primorske. Veliki Buenos Aires postane za večino mesto njihovega bivanja in družbenega delovanja.

Med izseljenci iz Primorske so prevladovali delavci in kmetje iz Vipavske doline, Goriških Brd ter okolice Trsta in Gorice; večinoma mladi ter z velikim sovraštvom do fašizma. Mnogi med njimi so bili zaradi delovanja v naprednem delavskem gibanju ali zgolj zaradi delovanja v domačih kulturnih in prosvetnih društvih deležni nenehnega preganjanja fašistične policije, udarcev "skvadrstov"⁴, požiganja in uničevanja zasebne imovine, knjižnic in inventarja društev, ki so večinoma spadala v okvir "Ljudskega odra" ali "Prosvete".

²Rado Genorio, Regionalni vidik izseljevanja iz SR Slovenije v Južno Ameriko, Rodna gruda, št.7, Ljubljana 1983, str.26.

³Juan Radovich, La inmigracion Yugoslava en la Argentina, Buenos Aires, 1983, Tipkopis, str.14.

⁴Skvadrst; pripadnik oboroženih fašističnih oddelkov.

Na prvi prireditvi izseljencev za pomoč slovenskim in hrvaškim žrtvam fašizma, ki se je vršila 6. septembra 1936 v Buenos Airesu, je bilo med drugim poudarjeno: "Zaradi fašizma smo morali v svet. Mi nismo navadni izseljenci, marveč smo pravzaprav begunci oziroma, bolje rečeno, izgnanci. Dom smo morali zapustiti zaradi političnega in gospodarskega pritiska..."⁵

Že pred tem je pozival "Novi list", ... "naj bo prireditev enodušen krik protesta našega izseljenstva proti zatiranju ter jasen dokaz solidarnosti in ljubezni do preganjanih bratov, katerim smo dolžni pomagati."⁶

Sam vzrok tega množičnega "begunstva" iz fašistične Italije je v izseljenstvu že v začetku opredelil oblike medsebojnega povezovanja in političnega delovanja večine izseljencev. Fašisti so jim doma odrekli svobodo in pravico do najmanjšega koščka kruha. Odhajali so v času največjega narodnega ponižanja in zatiranja. Prav zaradi tega so čutili, da so bolj podobni beguncem kot izseljencem; ali kot je priobčeno v uvodniku kulturne revije "Njiva", decembra 1939: "Kdor misli drugače in primerja predvojno izseljevanje Slovencev v Severno Ameriko z nami, je politično analfabet".⁷

⁵Prireditev je organiziral (na pobudo "Jugoslovanskega patronata v pomoč žrtvam evropskega fašizma") "Meddruštveni odbor" slovenskih društev: D.K.D. "Ljudski oder", G.P.D.S. "Naš dom" iz Alojz Villa Devoto in I.D. "Tabor". Prireditve se je udeležil tudi Pavel Golja, zastopnik slovenskih pisateljev na mednarodnem kongresu PEN-klubov, ki se je istočasno vršil v Buenos Airesu.

⁶Novi list, Buenos Aires, 15. avgust 1936, št. 140, str. 2

⁷Njiva, Buenos Aires, december 1939, Leto III, št. 7, str. 125.

II

V novi naselbini slovenskih izseljencev v Buenos Airesu, v mestni četrti La Paternal, so rojaki 25. avgusta 1925 ustanovili Delavsko kulturno društvo "Ljudski oder" - po vzoru prepovedanih "Ljudskih odrov" na Primorskem.⁸ Člani novoustanovljenega društva so izhajali iz naprednih delavskih in kmečkih družin; med njimi najdemo tudi organizirane komuniste, ki so se takoj po prihodu v Argentino vključili v napredno delavsko in sindikalno gibanje. Njihova razredna zavest se je krepila že doma: v Trstu, Gorici in okoliških slovenskih krajih. K razširjanju njihovih idej in k splošni mobilizaciji slovenske naselbine v mestu za ideje naprednega delavstva je veliko pripomogel tudi njihov tisk koncem dvajsetih in v začetku tridesetih let: "Delavski list" (1927-1930), "Borba" (1930 - 1934) in "Delavski glas" (1931 - 1934); v letih 1937 - 1943 pa predvsem kulturna revija "Njiva".⁹

Zaradi naprednega delovanja je bilo društvo nenehno pod nadzorstvom policije. Preganjanje njegovih članov se je stopnjevalo v začetku tridesetih let, ko je bilo delavstvo pod težo ekonomske krize izpostavljeno izkoriščanju in samovolji delodajalcev. Preganjanje naprednih izseljencev se je zaostrilo za časa diktature generala Uriburuja. Delavsko kulturno društvo "Ljudski oder" je bilo zaradi tega večkrat zaprto, odbornike in aktiviste v napredni naselbini pa so oblasti zapirale, nekatere pa

⁸Društvo so ustanovili: Jože Sviligoj, Aleksander Prinčič, Alojz Ščurk, Franc Štekar, Hektor Jekše, Alojz Lojk, Franc Karara, Ivan Benedetič, Franc Pahor, Franc Podgornik. K ustanovitvi društva je veliko pripomogel tudi Anton Modernič-Ninč.

⁹Primerjaj:

- Izidor Cankar, Nekoliko podatkov o slovenskem tisku v Argentini, Poročilo Odboru za razstavo slovenskega novinarstva v Ljubljani, Buenos Aires, 14. avgust 1937, Tipkopis.
- La Internacional 1917-1934, Organo del partido comunista, Buenos Aires, 1934, str. 29 in 30.
- Irene Mislej, Kronologija Slovencev v Argentini, Slovenski koledar 1983, Ljubljana, str. 144-148.
- Mirko Ščurk, Kratek opis razvoja in delovanja Delavskega kulturnega društva "Ljudski oder", Buenos Aires, 1947, Tipkopis.
- Triglav"-Historia y Realidad, Buenos Aires, oktober 1981.

tudi deportirale nazaj v fašistično Italijo. Tako je bil 7.marca 1933 deportiran Franc Štoka, ki je urejeval "Delavski glas"; leto kasneje, 2.novembra 1934, pa Albin Kralj, ki je s skupino komunistov "Ljudskega odra" urejal ilegalni časopis "Borbo".

Razmere so se še poslabšale sredi tridesetih let, ko je bila v Argentini napovedana prava križarska vojna komunizmu in sindikalnemu gibanju. Spomladi leta 1936 je vlada province Buenos Aires izdala dekret, s katerim je prepovedala delovanje vsake organizacije, ki je bila v zvezi s Kominterno.¹⁰ V konservativnem senatu je bilo tedaj govora, da komunizem vnašajo in širijo po deželi predvsem priseljenci. Seveda to ni uklonilo naprednega izseljenstva. Ko so bile posamezne nevihte mimo, so ponovno stopili na delo, ustanovili časopis z drugačnim imenom od prejšnjega in delali po starem.

K preganjanju naprednega izseljenstva je v tem času veliko pripomoglo tudi poslaništvo kraljevine Jugoslavije. Med naprednimi društvi in poslaništvom je bilo vedno polno medsebojnih obtožb in očitkov. Leta 1935 je policija zaprla okrog 170 članov "Ljudskega odra" in "Prosvete" na podlagi ovadbe predstavnika jugoslovanskega poslaništva, dr. Petra Dragotinovića.¹¹

Ob društvu "Ljudski oder", ki je kot prvo izšlo iz napredne naselbine priseljencev iz Primorske, so bila koncem dvajsetih in predvsem v prvi polovici tridesetih let ustanovljena nova slovenska društva: odseki "Ljudskega odra", Slovensko prosvetno društvo I, II in III (v Cordobi), Slovensko delavsko društvo "Triglav" (Rosario) ter razna sokolska in podporna društva. Med slednjimi velja omeniti društvo Sokol "La Paternal", iz katerega je leta 1934 izšlo IZseljensko društvo "Tabor", ki

¹⁰ Novi list, Buenos Aires, 23.maj 1936, št.130, str.2.

¹¹ Franc Kurinčič, Štirideset let slovenske naselbine v Argentini, Slovenski izseljenski koledar 1964, Ljubljana, str.217.

se je potem 21. avgusta 1938 združilo s Slovenskim prosvetnim društvom I v Slovenski dom ter Gospodarsko podporno društvo Slovencev v Villa Devoto (Buenos Aires).¹² Ob omenjenih pomembnejših društvih so se razvili tudi šolski tečajji, zavodi in tisk. Poleg že omenjenih delavskih listov velja omeniti zlasti "Slovenski tednik", ki je do leta 1932 vodil ostro kampanijo proti dr. Šveglu, tedanjemu jugoslovanskemu poslaničku v Argentini. Levičarska tendenca lista je postala še bolj ostra, ko je "Slovenski tednik" prevzelo leta 1933 Slovensko prosvetno društvo in urejanje poverilo Janu Kacinu. Ker je list nastopal proti Jugoslaviji, je bila njegova cirkulacija v domovini prepovedana.¹³

Med prorožimske časopise, ki so izhajali pred vojno velja omeniti tednik "Novi list", ki je začel izhajati 13. septembra 1933 s pomočjo konzorcija, čigar predsednik je bil arhitekt Viktor Sulčič, podpredsednik pa dr. Konstantin Veljanović. List, ki ga je urejal dr. Viktor Kjuder, je bil v tesni povezanosti z jugoslovanskim kraljevim poslaništvom in je zastopal monarhistično linijo. Podpirala ga je peščica intelektualcev ter razna sokolska društva. Med slovenskimi že omenjena: Sokol "La Paternal" in kasneje "Tabor".

Potem ko sta se 4. januarja 1937 združila "Slovenski tednik" in "Novi list" v "Slovenski list", je bil slednji edini informativni in politični časopis izseljencev v Argentini. Časopis sta urejala dr. Viktor Kjuder in Jan Kacin (do leta 1940, ko je moral zapustiti svoje mesto zaradi naprednega pisanja). Po združitvi obeh časopisov sta se leto pozneje združili tudi "Prosveta" in "Tabor" v društvo Slovenski dom. Slovenski list je ob tesnem sodelovanju s poslaništvom zastopal ortodoksno unitaristično

¹²Letopis južnoameriških Slovencev za leto 1941, Buenos Aires, str. 33

¹³Izidor Cankar, op.cit.

linijo, v letih druge svetovne vojne pa je napadal NOB. Njegov urednik, dr. Viktor Kjuder, je bil 1. januarja 1937 po prihodu dr. Izidorja Cankarja za poslanika v Buenos Airesu, imenovan za tajnika poslaništva.¹⁴

S prihodom dr. Izidorja Cankarja v Buenos Aires so se vsaj pri delu naselbine poravnala nasprotja, ki sta jih po svoje zakrivila tudi njegova predhodnika. Tako je pripomogel, da sta se društvi "Prosveta" in "Tabor" združili v Slovenski dom ter da je iz dveh časopisov nastal "Slovenski list". Prav tako mu je do določene mere uspelo pomiriti duhove v hrvatski in srbski naselbini, ki je bila v primerjavi s slovensko celo slabše organizirana, ne glede na njeno številčnost. Ustanovljena so bila nova društva, februarja 1938 je začel izhajati časopis "Naša sloga"; tudi kot nekakšna protiutež separatističnemu glasilu "Hrvatski domobran"; 15. maja 1938 so dobili izseljenci Jugoslovanski radio program, leto kasneje pa je bil položen temeljni kamen za gradnjo jugoslovanskega doma na Dock Sudu. Istega leta je bilo osnovano tudi društvo "Jugoslovanski dom", v odboru katerega je bil tudi arhitekt Viktor Sulčič.¹⁵ Novi kraljevi poslanik je podprl šolske tečaje ter uredil pri oblasteh, da so bili uradno priznani. Omenjene institucije v jugoslovanski koloniji so zastopale promonarhistično linijo; "Slovenski list" in "Naša sloga" pa sta pisala o dogodkih v Jugoslaviji ter razlagala koloniji v skladu z načelom: "Vlade se menjajo, dinastija ostaja!"

Kljub temu, da se je Izidor Cankar veliko gibal med izseljenci, se je izogibal naprednih delavskih društev, še zlasti "Ljudskega odra". Stari Korošček prijatelj, sicer ugleden znanstvenik in kulturnik, je skušal meščanski koncept o enotni fronti zoper

¹⁴Primerjaj, Prošnja dr. Filipa Dominikovića (odpravnika poslov kraljevega poslaništva) Ministarstvu inostran̄h poslova, Upravnom odeljenju, Kairo, za napredovanje dr. Viktorja Kjudra, Buenos Aires, 9. junij 1944 (Arhiv avtorja).

¹⁵Naša sloga, Buenos Aires, 14. september 1939, Leto II, št. 83, str. 2.

komunizem uveljaviti tudi med izseljenci v Argentini. Po vsej verjetnosti je k temu doprinesel svoj delež tudi njegov tajnik, dr. Viktor Kjuder, ki je dobro poznal izseljensko naselbino in razmere v njej. "Ljudskega odra" dr. Izidor Cankar ni obiskal, čeprav ga je odbor društva vabil na obisk. Prav tako ni kazal pravega posluha za sodelovanje pevskega zbora društva pri "Jugoslovanski radio uri", čeprav je imel "Ljudski oder" najkvalitetnejši pevski zbor.¹⁶ V članku "Mi in obstoječe slovenske šole", ki je bil objavljen leta 1938 v februarški številki revije "Njiva" lahko prečitamo tudi sledeče:

"Da je g.minister dr. Izidor Cankar pokazal svojo dobro voljo in začel z akcijo za slovensko šolo, nam je že dobro znano in nas tudi veseli. Poslan je vendar sem, da med drugim skrbi tudi za našo slovensko kolonijo... Da je v resnici g.minister res mož demokratičnih idej, so nam že zagotavljali z raznih strani. Da pa bi ga sami pravično sodili, nismo mogli in ne moremo, ker nam ni bila dana prilika z njim govoriti, čeprav smo si to želeli. Prav zaradi tega smo g.ministra vljudno vabili na prireditev ob obletnici Ljudskega odra. Vabili smo ga, da bi imel priliko videti naše delovanje na kulturnem polju ter da bi se prepričal, da se na našem odru goji slovenska pesem in beseda. Gospod minister se prireditve ni udeležil ter nam je kot kulturnen mož dal odgovor, da se ne odzove vabilu, ker našega vodstva in ciljev društva ne pozna.

Prepričani smo, da g.minister dobro ve, da je društvo "Ljudski oder" eno najstarejših, največjih in najbolj aktivnih slovenskih organizacij v Južni Ameriki, kateri tudi večina slovenskih naseljencev sledi."¹⁷

¹⁶Njiva, Buenos Aires, avgust 1940, Leto IV., št.3, str.54.

¹⁷Njiva, Buenos Aires, februar 1938, Leto I., št.9, str.117.

Izseljenski tisk ter drugi dokumenti nam pričajo o pestrem in dinamičnem razvoju slovenske izseljenske kolonije v Buenos Airesu tik pred drugo svetovno vojno. Med izseljenci so prevladovala naziranja, ki so jih prinesli s seboj od doma. Nekaterim je zadostovalo, da so smeli v Argentini le govoriti in peti po slovensko. Prav tako je bila za politično neosveščen del kolonije Jugoslavija s kraljem na čelu pravilno urejena. Mislili so pošteno. Tisti, ki so imeli od tega tudi osebne koristi so po potrebi pristali tudi na skrajni desnici. Nedvomno pa so bili vsi antifašisti. Toda vsaka naprednejša ideja ali revolucionarna sprememba - tako v Jugoslaviji kot v svetu - je za njih pomenila nepotrebno ukvarjanje s politiko.¹⁸

Zaradi tega so si bila društva velikokrat nasprotna ter so preko svojega tiska vodila polemične diskusije in se medsebojno obrekovala. Tik pred začetkom druge svetovne vojne je bila slovenska naselbina v Argentini razdeljena nekako v tri glavne tabore. Prvi in tudi najštevilčnejši se je zbiral okrog društva "Ljudski oder" in tako imenovanega "Meddruštvenega odbora" naprednih delavskih društev. Njihovo glasilo je bila mesečna revija "Njiva". Imeli so tesne kontakte z naprednimi izseljenci drugih jugoslovanskih narodov in njihovimi društvi. Znotraj tega tabora je vseskozi deloval tudi marksistično orientiran del izseljenstva, ki je predstavljal relativno močno skupino v okviru "južnoslovanske sekcije" KP Argentine. Iz te skupine so izhajale ideje delavskega internacionalizma in nenehni apeli po združevanju ter enotnem nastopanju v borbi proti fašizmu. Kljub velikim žrtvam in preganjanju teh izseljencev - tako doma v fašistični Italiji ter v Argentini - so se iz tega tabora nenehno mobilizirale nove moči, ki so tudi v spremenjenih političnih situacijah nadaljevale s cilji borbe "Ljudskega odra". V španski

¹⁸Mirko Ščurk, op.cit.

državlanski vojni sta sodelovala prostovoljno dva njihova člana: Leopold Zaharija in Spaso. Prav tako so v okviru "Jugoslovanske komisije za pomoč bivšim borcem Španije" organizirali razne prireditve, katerih izkupiček je bil namenjen španskim borcem, ki so se nahajali v evropskih taboriščih.¹⁹

Z zanimanjem so spremljali politične borbe v domovini, saj so se smatrali za del, dasiravno majhen, jugoslovanskega delavskega razreda, ki je doma ogromno trpel, a vseeno z upanjem zrl v boljšo prihodnost.

Prav tako je bila ta skupina v tesnem stiku z naprednimi izseljenci v sosednjem Urugvaju in Brazilu. Z razmerami med izseljenstvom v Severni Ameriki pa so se seznanjali preko časopisov in revij: Prosveta, Proletarec, Nova doba, Cankarjev glasnik in Naprej. Preko svoje "Njive", ki je bila tedaj njihov edini tisk, so bralcem priporočali predvsem delavski list "Naprej", ki je izhajal v Pittsburgu.²⁰

Drugi tabor se je izoblikoval okrog že omenjenega društva Slovenski dom in časopisa "Slovenski list". Politiko te skupine je vodila peščica intelektualcev, zaledje pa so imeli med skupino klerikalcev ter desnih sokolov. Uživala je vso podporo poslaništva, kateri ji je potom svojih predstavnikov tudi narekoval način delovanja v naselbini. Z njimi je tesno sodelovala tudi duhovščina z versko revijo "Duhovno življenje", ki jo je urejal Janez Hladnik. V času NOB je s svojimi klevetami na račun partizanskega boja v domovini včasih celo prekašala "Slovenski list".

¹⁹Njiva, Buenos Aires, julij 1940, Leto IV., št.2, str.27
Na prireditvi, ki se je vršila 20. julija 1940, v salonu "Cosmos" na Dock Sudu, so sodelovala sledeča društva: Sokol Dock-Sud, S.P.D. "Ivan Cankar", D.K.D. "Ljudski oder" in Jugoslovanski demokratski klub. Prireditve se je vršila v prid 350 jugoslovanskih borcev, udeležencev španske revolucije, ki so se takrat nahajali v taborišču v Franciji.

²⁰Njiva, Buenos Aires, januar 1938, Leto II, št.8, str.113

Nekako na sredi med obema taboroma so se nahajala sredinska društva, ki so se ukvarjala s podporno in gospodarsko dejavnostjo kot so: Gospodarsko podporno društvo Slovencev "Naš dom" iz Villa Devoto ter Jugoslovansko društvo "Samopomoč Slovencev", imenovano tudi "Kranjsko društvo" (člani so bili predvsem priseljenci iz tedanje Dravske banovine). Ta skupina ni predstavljala tiste večine, ki bi uspela posredovati med predhodno omenjenima ter združiti izseljenstvo v Argentini v eno močno ustanovo.²¹

Vendar je potrebno ponovno podčrtati, da je prav globoko sovražstvo do fašizma le pripomoglo k občasnim skupnim nastopanjem; ob priliki obeleževanja obletnice bazoviških žrtev (Marušiča, Bidovca, Miloša in Valenčiča) ter drugih žrtev fašizma (npr. Vladimir Gortan).

III

Slovensko oziroma jugoslovansko izseljenstvo v Argentini je bilo pred začetkom druge svetovne vojne nacionalno in politično razdeljeno. Znotraj naselbine ni obstajalo društvo, ki bi štelo kaj več kot nekaj sto članov. Situacija v naselbini že zaradi tega sploh ni bila primerljiva s tisto med izseljenstvom v Severni Ameriki. Naše izseljenstvo v Argentini je bilo hkrati v nezavidljivem ekonomskem, socialnem in tudi političnem položaju. Prevladovali so revni delavci in drobni obrtniki. Med njimi tudi ni bilo nekih mecenov kot pokojni Miguel Miha-nović. Zaradi tega je bil gospodarski položaj društev sila skromen. Tisk je včasih komaj mogel izhajati. Povrhu vsega argentinske oblasti niso bile naklonjene delavsko in antifašistično usmerjenemu izseljenstvu, ki je predstavljalo večino.

²¹ Franc Kurinčič, Na tej in na oni strani oceana, Založba Borec, Ljubljana 1981.

Da je bilo izseljenstvo med seboj slabo povezano in politično razcepljeno so po svoje pripomogli tudi diplomati stare Jugoslavije. Stanje v izseljenstvu je bilo svojevrsten odraz situacije v monarhistični Jugoslaviji.

Nekatera društva izseljencev so se finančno nekoliko opomogla šele v drugi polovici tridesetih let, po veliki svetovni ekonomski recesiji, ki je prizadela tudi Argentino ter predvsem nove priseljence iz Evrope. Društva slovenskih in tudi drugih jugoslovanskih izseljencev so si uspela zgraditi prve lastne domove šele tik pred vojno. Nekako v tem času je bil postavljen za poslanika kraljevine Jugoslavije dr. Izidor Cankar (1937 - 1942). Njemu je uspelo povezati monarhiji naklonjen del hrvatske, slovenske in srbske naselbine v razna jugoslovanska društva ter okrepiti izseljenski tisk (Naša sloga, Slovenski list) in šolske tečaje.

Izven monarhiji naklonjenih krogov so tik pred vojno še vedno delovali profašistični elementi okrog časopisa "Hrvatski domobran". Po razglasu Paveličeve NDH se je njihova dejavnost ponovno okrepila. Tej liniji so se tedaj priključile tudi Subašičeve "Argentinske novine", ki so poprej podpirale Mačkovo politiko.

Vendar je mogoče z gotovostjo trditi, da je največji del naselbine vsled iskrenega antifašizma simpatiziral z naprednimi društvi in programom "Jugoslovanske sekcije" KP Argentine. To še zlasti velja za slovensko naselbino, ki je sledila "Ljudskemu odru" in njegovim odsekom v več kot petnajstletni prežeti borbi za delavske pravice ter proti fašizmu. Nosilci tega programa so bili aktivisti naprednega delavskega gibanja, ki so ves čas opozarjali na fašistično nevarnost v Evropi.

Če izvzamemo profašistično koncepcijo dela hrvatske naselbine, ki je imela podporo tudi s strani predstavnikov italijanskega in nemškega poslaništva v Buenos Airesu, sta se v bistvu med našim izseljenstvom v Argentini v času druge svetovne vojne izoblikovali dve osnovni koncepciji političnega organiziranja in delovanja. Prva, tako imenovana promonarhistična, se je odvijala v okviru restavrirane "Jugoslovanske narodne obrane" (JNO). Po novicah o izdajstvu Draže Mihajlovića v drugi polovici leta 1942 je prišlo do njenega razcepa in do osipa članov. Njen pomen v slovenski naselbini je tedaj oslabil, v drugi polovici leta 1943 pa je praktično ničen.

Druga koncepcija se je odvijala v okviru združenja "Svobodna Jugoslavija". Ustanovljeno je bilo v oktobru leta 1943. Do konca vojne mu je uspelo pritegniti v okviru "Komisije za koordinacijo pomoči Jugoslaviji" praktično vso slovensko naselbino; tudi del tistih krogov, ki so poprej tako zvesto sledili liniji poslaništva ter "Slovenskega lista".

O kakšni velikosrbski koncepciji v jugoslovanski naselbini v Argentini ne moremo govoriti, kar izhaja že iz dejstva, da je bila srbska naselbina maloštevilna v primerjavi s hrvatsko in slovensko. Srbsko izseljenstvo se je v letih vojne že v začetku vključilo v JNO. V Argentini ni bilo osnove, da bi se ta koncepcija razvila tako kot v ZDA.²²

Pred samim napadom nacifašističnih sil na Jugoslavijo je bilo tudi med izseljenstvom v Argentini čutiti določeno napetost. Z veliko pozornosti so spremljali razvoj politične krize v Jugoslaviji. Napredno izseljenstvo je z ogorčenjem sprejelo vest o

²²Primerjaj: Ivan Čizmić, Istraživanje političkog djelovanja Jugoslovena u SAD u vrijeme drugog svjetskog rata, Međunarodni problemi, Leto XXXIV, št.3-4, Beograd 1983, str.459.

pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu. Delavska revija "Njiva" je v marčevski številki priobčila uvodnik z naslovom "Usodna ura", v katerem stoji: "S tem je "prijateljska" pogodba sklenjena; ravnokar (to je 26.marca zvečer) smo poslušali dnevno poročilo, ki govori o ljudskem nezadovoljstvu in izgredih, posebno v Srbiji, kjer narod še ni pozabil, kar je doživel pred dvajsetimi leti."²³ Jugoslovanska sekcija KP Argentine je ob tej priliki izdala letak: "Dol z izdajalci našega naroda!"²⁴

²³Njiva, Buenos Aires, marec 1941, Leto IV, št.lo, str.181.

²⁴Letak je vseboval sledeče (dobesedno):
"Knez Pavel, Maček, Cvetković in družina so prodali Hitlerju našo domovino. S tem sramotnim činom vstopa Jugoslavija v osišče vojne. Lakota, nezaposlenost, nacionalno zatiranje, temnice, taborišča in na koncu vojna; to so nam darovali "rešitelji domovine."

Prevaranti so končno vzeli masko z obraza. Izkoriščevalci delavcev in kmetov se delijo v dva tabora: eni s fašizmom Hitlerja, drugi z"demokracijo" Churchilla. Eni in drugi so dušilci svobode in narodnih pravic v domovini.

Mi delavci nimamo kaj dobiti v tej imperialistični vojni, naša mladina noče prelivati krvi za korist kapitalistične Nemčije, Anglije ali Severne Amerike.

Čvrsto se borijo delavci in narodi Jugoslavije proti fašističnim zakonom in proti reakciji, proti lakoti in vojni, za mir, za neodvisnost Jugoslavije.

Ali neodvisnost Jugoslavije je porušena od znotraj, s strani "vodstva" naroda, s strani ene prodane vlade. Zastava neodvisnosti in svobode ostaja v rokah našega velikega in hrabrega naroda in dosegljiva bo v borbi, v skupnih akcijah vseh narodov, združenih z delavstvom na čelu, proti Hitlerju in Churchillu, proti Pavlu in Mačeku.

Izhod za rešitev naše domovine, za rešitev našega naroda, je rušenje izdajalske vlade in vzpostavitev narodne vlade, ki bo očuvana z vojno pogodbo s Sovjetsko Rusijo.

Potrebna je mobilizacija našega naroda v Argentini. Potrebno je združiti vse, ki ljubijo neodvisnost rodne zemlje. Naj se usmerijo protesti na poslaništvo in na beograjsko vlado. Naj se združijo vse napredne sile Hrvatov, Srbov in Slovencev, saj bomo le tako doprinesli svojim bratom, ki bodo dali svojo kri za eno boljšo, svobodno in srečnejšo Jugoslavijo."

Besedilo letaka odraža tudi njihovo gledanje na vojno kot na boj dveh imperializmov. Vsebine letaka niso menjali tudi po napadu sil osi na Jugoslavijo.

"Današnja vojna je boj dveh imperijev, ki se borita, kdo bo zavladal svetu. Prvi hočejo obdržati v svojih rokah kolonialni imperij, drugi pa jim ga hočejo odvzeti. Z zmago angleško-severno-ameriškega bloka bodo narodi še bolj uklenjeni v že tako težke sponse. Zato nas ne briga njih zmaga. Ne interesira nas tudi zmaga osišča. Zmaga totalitarcev bi pomenila za narode, da pridejo iz ene ječe v drugo, z dežja pod kap... Kar nas zanima in interesira narode, je njih lastna osvoboditev. Zato bomo delali in podprli z vsemi našimi močmi vsako antifašistično in antiimperialistično gibanje", lahko prečitamo v uvodniku junijske številke "Njive".²⁵

Seveda je tako stališče v prvih mesecih vojne pasiviziralo napredno izseljenstvo v njihovih organizacijskih prizadevanjih za materialno pomoč žrtvam v domovini. Vendar se je situacija v naprednem taboru bistveno spremenila po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo. Napad na Sovjetsko Zvezo je naletel v slovenski naselbini na velik odmev. Vsebina člankov v julijski številki "Njive" je že bistveno drugačna od vsebine člankov predhodnih števil. Med drugim lahko beremo: "Moment v katerem živimo je sila kritičen. Spričo tega ni časa polemizirati, temveč je potrebno delati za združitev izseljenskih moči, da se aktivno podpre delo odborov v pomoč ZSSR, kakor tudi odborov, ki so se ustanovili za pomoč Jugoslaviji. Vsakdo, ki se bori proti nacifašizmu je naš zaveznik... Del slovenske emigracije je takoj razumel novi položaj in je tudi naglo reagiral. V kratkem času so se ustanovili odbori v pomoč Rusiji: na Paternalu, v Villa Devoto, Saavedri in Cordobi."²⁶

²⁵Njiva, Buenos Aires, junij 1941, Leto V., št.1, str.1-2.

²⁶Njiva, Buenos Aires, julij 1941, Leto V., št.2, str.24-25.

V Buenos Airesu je bila takoj po Hitlerjevem napadu na SZ ustanovljena "Confederacion Democratica Argentina" za pomoč prebivalstvu napadenih držav. V okviru te konfederacije so začeli delovati številni odbori, ki so se hitro ustanavljali širom dežele. "Slovenski odbor prijateljev Sovjetske Rusije" je hitro stopil v akcijo. Do konca leta 1941 je v ta namen zbral 2786,35 pesov.²⁷

Napredne ženske Argentine pa so se vključile v humanitarno delo mednarodne ženske organizacije "Junta de la Victoria", na čelu katere je bila soproga tedanjega ameriškega predsednika Eleonora Roosevelt. V odborih tega "združenja za zmago" so sodelovale tudi številne izseljenke jugoslovanskih narodov, ki so veliko doprinesle k uspešnim akcijam; tudi po letu 1943, ko je bilo delo omenjenega združenja v Argentini prepovedano.²⁸

V jeseni leta 1941 so iz Moskve že začele prihajati novice o srečanju predstavnikov slovanskih narodov. Slovensko napredno naselbino je še posebej razveselila vest, da je Slovence v Moskvi zastopal tovariš Ivan Regent, sicer osebno poznan številnim aktivistom "Ljudskega odra". Istočasno so prihajale informacije o uporu v Jugoslaviji. Vendar iz tiska ni zaslediti, kdo ta upor v domovini v tem času dejansko vodi. Pišejo le o borbi narodnih borcev in četnikov ter o sabotajah, "ki postajajo za sovražnika vsak dan bolj nevzdržne."²⁹ Napredna kolonija poziva izseljence za združitev v enotno organizacijo, ki bo lahko pomagala zrušiti nacifašistične režime. "Mi moramo delati na tem, da se naša domovina osvobodi in potem si bo narod izbral vlado po svoji želji in volji", piše v "Njivi" ob izteku leta 1941.³⁰

²⁷ Njiva, Buenos Aires, januar 1942, Leto V., št.8, str.141
V odboru so bili: Rustja Franc, Zajc Franc, Jamšek Alojz, Kette Viktor, Drašček Albert, Birsa Franc, Prijon Anton in Žorž Franc.

²⁸ Gojnić Vlado, Naši iseljenici u Argentini, Susreti, Ilustrovana revija Matice iseljenika Crne gore, Leto VI, št.55, april 1935, str.7.

²⁹ Njiva, Buenos Aires, oktober 1941, Leto V., št.5, str.81.

³⁰ Njiva, Buenos Aires, november-december 1941, Leto V, št.6-7, str.101.

Kljub nesporazumom z vodstvom "Jugoslovenske narodne obrane" je bilo očitno, da je v začetku vojne taka forma organiziranja odgovarjala tudi napredni izseljenski koloniji. Napredni tabor je delal po svoje za pomoč Sovjetski zvezi, hkrati pa se je vsaj do neke mere zadovoljil s cilji delovanja JNO. Kot že omenjeno, to parcialno zadovoljstvo ni trajalo dolgo. Preden ga analiziramo, je potrebno nekoliko natančnejše pogledati način organiziranja in delovanja JNO v Argentini.

Po napadu sil osi na Jugoslavijo je dr. Izidor Cankar pozval na sestanek v "Jugoslovanski klub" vidne predstavnike jugoslovanske naselbine v Buenos Airesu. Razložil jim je težko stanje, v katerem se je znašla domovina ter istočasno apeliral na prisotne, da pozabijo na strankarske razprtije, osebna nesoglasja in da se združijo v nacionalni organizaciji za pomoč ljudstvu in vojski. Na tem sestanku je bila v bistvu restavrirana "Jugoslovanska narodna obrana" iz prve svetovne vojne. Na sestanku je bil izvoljen osrednji odbor, s katerim pa ni bil nihče zadovoljen, niti sami člani odbora. Kasneje je bil določen novi odbor, v katerem je bil predsednik Rude Mikuličić, generalni tajnik pa arhitekt Viktor Sulčić. Osrednji odbor si je takoj v začetku postavil sledeče cilje:³¹

- 1) pomoč pri organiziranju prostovoljcev,
- 2) zbiranje materialnih sredstev za "Vojni fond kraljevine Jugoslavije" in
- 3) širjenje jugoslovanske solidarnosti med izseljenci.

Osvoboditev domovine naj bi bila temeljni cilj delovanja. Da bi se očuval obstoječi red v domovini, so se že od vsega začetka upirali vsakršni polemiki okrog bodočega ustroja nove Jugoslavije.

Vendar pa zaradi tedanjih razmer v Argentini ni bilo mogoče računati na organiziranje prostovoljcev. Dejavnost raznih

³¹ Poročilo osrednjega odbora JNO Slobodanu Jovanoviću, Buenos Aires, 23. marec 1942, Arhiv SIP, Beograd.

humanitarnih organizacij je bilo mogoče usmeriti le preko Rdečega križa. Zaradi tega se je JNO posvetila predvsem drugi točki programa, to je zbiranju materialnih sredstev v korist "Vojnega fonda JNO".³² V prvih nekaj mesecih od ustanovitve so bila zbrana relativno majhna sredstva. "Od zbranega denarja se ni mogel kupiti niti en "Speedfire" za našo vojsko - cilj, ki je vedno lebdel pred očmi gospoda poslanika Cankara", navaja Filip Dominiković v svojem poročilu Slobodanu Jovanoviću, tedanjemu ministru za zunanje zadeve begunske vlade v Londonu.³³

Razvoj JNO v letu 1941 je bil izredno počasen. Drugače tudi ni bilo mogoče, saj je bila ustrojena po želji poslaništva. Z osrednjim odborom ni predstavljala interesov izseljencev. Odbor so sestavljali izključno promonarhistični elementi. Praktično ni bilo računati, da bi se JNO brez zaledja v naselbini hitreje razvijala. V prvih mesecih po ustanovitvi je štela komaj 300 članov. Ko je prišlo kasneje do kontaktov z društvi izven tradicionalnega monarhističnega tabora, se je delokrog JNO razširil, število članov pa narastlo na 1.500. Koncem leta 1941 je štela 23 odsekov v Argentini. Vzpostavila je kontakte z odbori JNO v sosednjih deželah: Čile, Peru, Bolivija, Urugvaj in Brazil. Vanjo so se začela vključevati tudi društva iz levega tabora. Gotovo bi ta proces potekal hitreje, če bi osrednji odbor bolj prisluhnil interesom naselbine in manj reakcionarnim krogom begunske vlade ter njenih predstavnikov na poslaništvu v Buenos Airesu.

³² Prva zbrana sredstva v višini 30.000 argentinskih pesov (okrog 2.000 funtov) so bila vknjižena v korist "Vojnega fonda JNO" pri Predsedništvu kraljevske jugoslovanske vlade.

³³ Poročilo Filipa Dominikovića, odpravnika poslov poslanstva kraljevine Jugoslavije, Slobodanu Jovanoviću, predsedniku vlade in ministru za zunanje zadeve begunske vlade v Londonu, Buenos Aires, 25. januar 1943; Arhiv SIP, Beograd.

Nekaj časa je vseeno zgledalo, da se izseljenci s takim odborom in njegovim delovanjem strinjajo. Tudi slovenska naselbina je smatrala, da je JNO tista organizacija, ki naj zastopa in zagovarja interese naselbine. S cilji JNO se je v začetku leta 1942 v principu strinjala. Vendar pa pravega zaupanja v delo osrednjega odbora nikoli ni imela. V napredni slovenski naselbini, ki jo je navzven predstavljal "Meddruštveni odbor" je prišlo do nezadovoljstva zaradi vsebine deklaracije JNO, ki je bila dana v javnost januarja leta 1942. Deklaracija, ki so jo podpisala slovenska delavska društva se je v nekaterih točkah razlikovala od tiste, ki je bila predstavljena javnosti. Meddruštveni odbor je podpisal sledečo deklaracijo:

- 1) Obsojamo barbarski napad in zasedbo Jugoslavije in drugih evropskih držav s strani naših sovražnikov.
- 2) Obsojamo izdajstvo Pavelića in njemu enakih.
- 3) Izražamo popolno zaupanje v vlado generala Simovića.
- 4) Izražamo solidarnost z zavezniškimi državami: Anglijo, Rusijo in ZDA.
- 5) Spoštovati ustanove in zakone republike Argentine.
- 6) Sodelovati za čimprejšnjo osvoboditev naše domovine.

Deklaracija, ki jo je JNO predstavila javnosti se je glasila:

- 1) Izražamo vdanost njegovemu veličanstvu kralju Petru II in popolno zaupanje jugoslovanski kraljevi vladi v Londonu.
- 2) Spoštovati ustanove in zakone republike Argentine.
- 3) Odločno obsojamo napad na Jugoslavijo in druge države s strani nacifašizma.
- 4) Obsojamo narodne izdajalce, kateri so stopili v službo našega sovražnika.
- 5) Izražamo solidarnost vladi Velike Britanije, Rusije, ZDA in ostalim našim zaveznikom.
- 6) Pripomoči, da se naša domovina čim prej osvobodi in da v svojih mejah združi vse Jugoslovane, tudi one, ki so pod jarmom naših današnjih sovražnikov.³⁴

³⁴Poročilo osrednjega odbora JNO Slobodanu Jovanoviću, op.cit.

Najbolj sporna je bila prav prva točka deklaracije, ki so jo lansirali promonarhistični krogi v JNO. Osrednji odbor je s telegramom, dne 31.januarja 1942 javil kraljevi vladi v London, da je deklaracijo podpisalo 41 društev in da "izjavljajo vdanost kralju in zaupanje kraljevi vladi."³⁵

Do nezadovoljstva v napredni slovenski naselbini pa je prišlo že pred tem, ko je 26.oktobra 1941 skupina slovenskih in hrvatskih izseljencev v okviru JNO ustanovila "Odbor Slovencev in Hrvatov iz Italije" ter ob tej priliki izdala proglas, ki navaja, da je namen odbora: ... "organizirati primorske izseljence, da bodo z vsemi sredstvi, ki so jim na razpolago, sodelovali pri akciji za osvoboditev Tržaške, Goriške in Istre ter da bodo na pristojnih mestih tolmačili čustva jugoslovanske narodne manjšine v Italiji in upravičenost njenih zahtev po svobodi."³⁶

Meddruštveni odbor naprednih društev je nato odgovoril takoimenovanemu "Primorskemu odboru" s sledečim stališčem:³⁷

- 1) Uvidevši, da v Buenos Airesu obstaja odbor JNO, smatramo ustanavljanje pokrajinskih odborov kot nekaj nepotrebnege. V odboru JNO je dovolj prostora za vse, ki hočejo iskreno pomagati svojemu trpečemu narodu.
- 2) Danes niso časi za sanjarjenje o svobodni Primorski brez svobodne Kranjske, kakor tudi ne obratno. Zato imejmo pred seboj vse Jugoslovane - tako one, ki ječijo pod italijanskim fašizmom kot one, ki trpijo pod nacizmom.

³⁵Njiva, Buenos Aires, januar 1942, Leto V., št.8, str.138.

³⁶V odboru so bili: Marij Medvešček, Ivo Mihaljević, Andrej Škrbec, Joso Defrančeski in Ivan Berginc.

³⁷Njiva, Buenos Aires, januar 1941, Leto V., št.8, str.137-138.

3) Deljamo vsi in povsod za zmago demokracije nad barbarstvom. Le tako bomo najuspešnejše pomagali, med drugim tudi Primorski.

Navedeni primeri dovolj zgovorno kažejo, da so bili odnosi med JNO in napredno nasebino tudi v začetku leta 1942 več ali manj na mrtvi točki. Vse bolj je postajalo jasno, da JNO ne more postati množična demokratična fronta izseljencev, v kolikor ne pridobi množice iz naprednega delavskega tabora.

Sodelovanje naprednega tabora z JNO naj bi z mrtve točke premaknil Nikola Vilhar, dotedanji načelnik Oddelka za propagando begunske vlade v Londonu.³⁸ Kot neformalni svetnik poslaništva v Buenos Airesu (formalno je bil akreditiran za svetnika poslaništva v Santiagu, ker argentinske zunanje ministrstvo ni dovoljevalo povečanja števila diplomatskih uslužbencev) naj bi opravil zaupno misijo v Južni Ameriki. Predvsem naj bi onemogočil delo Paveličevih pristašev in izgladil nesoglasja med poslaništvom in izseljensko kolonijo.

Nikola Vilhar se je takoj po prihodu v Buenos Aires lotil dela. Vzpostavil je kontakt z naprednimi društvi ter z vsemi levičarskimi organizacijami izseljencev v Argentini. Odboru JNO je dopovedoval, da v napredni koloniji niso vsi komunisti,

³⁸ Po prihodu v Buenos Aires je Vilhar predal Cankarju pismo generala Dušana Simoviča z dne, 3. decembra 1941. Simovič ga priporoča Cankarju kot osebnega prijatelja. Vilhar je izjavil Cankarju, da je poslan kot šef britanske obveščevalne službe za Južno Ameriko. Cankarju se je zdela izjava sumljiva in je v zaupnem pogovoru vprašal britanskega ambasadora Esmonda Oveya, koliko mu je znano o imenovanju Jugoslovana za šefa britanske obveščevalne službe za Južno Ameriko. Britanski ambasador je bil skeptičen in je dejal Cankarju, da o tem močno dvomi, da ne verjame da bi njegova vlada zaupala tako delikatno funkcijo tujemu državljanu. S tem si je Cankar nakopal sovraštvo pri Vilharju, od vsega začetka pa je Vilharja z nezaupanjem gledal tudi Filip Dominiković, odpravnik poslov po Cankarjevem odhodu na mesto poslanika v Ottawo. Vilhar je kasneje za razgovor med Cankarjem in britanskim ambasadorjem zvedel in dejal Dominikoviću, da mu je s tem Cankar nakopal težave.

ampak dobronamerni in iskreni jugoslovanski patrioti. Še za časa Cankarjevega službovanja v Argentini, ob priliki obeleževanja prve obletnice napada na Jugoslavijo, 29.marca 1942, v Jugoslovanskem domu na Dock Sudu, je v svojem govoru javno napadel predvojnne jugoslovanske vlade, beograjske politike in čaršijo kot največje krivce za aprilsko katastrofo Jugoslavije. Hkrati je poudaril, da bo nova Jugoslavija dežela malega človeka: delavca in kmeta, ki se zanjo žrtvujeta.³⁹ Sredi Vilharovega nastopa je dr. Izidor Cankar iz protesta zapustil proslavo. S tem nastopom si je Vilhar pridobil simpatije napredne nasebine. S Cankarjem se poslej nista več videvala, saj je kmalu za tem Cankar zapustil Argentino in odšel na dolžnost poslanika v Kanado. Po Cankarjevem odhodu iz Argentine se je Vilhar za nekaj mesecev popolnoma posvetil delu z izseljenci in njihovemu odnosu z JNO. Na to nam v številnih primerih kaže tudi tedanji izseljenski tisk ter vstopanje članov naprednih izseljenskih društev v JNO.

Tako se je na občnem zboru ženskega odseka "Ljudskega odra", 17.maja 1942, na predlog Sulčičeve, ustanovila "Jugoslovanska ženska sekcija JNO". V vodstvu sta bili izvoljeni tovarišici Rozalija Grgić in Tončka Mohorčič.⁴⁰ Pozneje, leta 1944, je sekcija pristopila k združenju "Svobodna Jugoslavija".

Z mrtve točke je krenilo vprašanje sodelovanja naprednih društev z JNO. Čeprav Nikoli Vilharju napredni izseljenci, zlasti pa komunisti, niso vsega verjeli, so vseeno po dolgotrajnih pregovorih vstopili v JNO. S svečano izjavo, katero je redigiral sam Vilhar, so 1.junija 1942 pristopila v JNO sledeča društva: Ogranak Dock Sud, Jugoslovansko - argentinsko kulturno društvo, Meddruštveni odbor (v zastopstvu društev: D.K.D. "Ljudski oder", S.P.D. Ivan Cankar, G.P.D.S. "Naš dom" iz Villa Devoto,

³⁹Njiva, Buenos Aires, april 1942, Leto V., št.11, str.194-195.

⁴⁰Zapisnik občnega zbora, Buenos Aires, 17.maj 1942 (arhiv avtorja).

neodvisno glasilo "Slobodna Jugoslavija", Jugoslavenski demokratski klub in ogranak Vicente Lopez. Izjava je obsegala sledeče točke, na osnovi katerih naj bi bilo urejeno delovanje JNO:

1) Vso delo JNO posvetiti izključno osvoboditvi in obnovi - tako narodni kot ekonomski - kraljevine Jugoslavije ter podpreti kraljevo vlado v Londonu.

2) Znotraj JNO formirati sekcije Rdečega križa.

3) Znotraj JNO zavreči vsako politično-partijsko tendenco.

Vsak poskus v tej smeri najostreje kaznovati, po možnosti z izključitvijo iz JNO. JNO mora biti narodna in demokratična ustanova, brez odrejenih politično-partijskih smeri. Njen član je lahko vsak pošten, Srb, Hrvat in Slovenec, ne glede na njegovo politično opredelitev in veroizpoved.

4) Energično pristopiti k pridobivanju članov v tukajšnji koloniji, saj mora biti narod v teh usodnih momentih in v borbi proti nacifašizmu zbran okrog vodstva, s katerim tvori narodno fronto v borbi proti sovražniku.

5) V upravo naj bi bile sprejete štiri osebe, predstavniki podpisanih društev, in sicer: Anton Tulić, Josip Zanetić, Franc Zajc in Tripko Perišić.

6) Vsi materialni dohodki, zbrani na prireditvah pod imenom JNO se namenjujejo izključno osvoboditvi in ekonomski obnovi Jugoslavije, Rdečemu križu in propagandi.

7) Podpisana društva predlagajo, da se članarina JNO uredi glede na materialne možnosti članov. Vsaki novi član naj pri podpisu pristopnice pove, koliko je pripravljen plačati. Društva se obvezujejo, da bodo skrbela za redno plačevanje članarine svojih članov.⁴¹

⁴¹Poročilo Filipa Dominikovića, op.cit.

Predstavniki omenjenih društev so za kratko dobo lojalno sodelovali z JNO. List "Slobodna Jugoslavija" je bil v času tega sodelovanja takorekoč v službi JNO. Na raznih prireditvah naprednega tabora so bile izpostavljene slike Draže Mihajlovića. Tudi revija "Njiva" v prvi polovici leta navaja informacije o herojskih borbah četnikov ter narodnih borcev na čelu z Dražom Mihajlovićem.

Na nadaljnje sodelovanje naprednih društev z JNO je vse bolj vplival tok svetovnih dogodkov in okostenelost osrednjega odbora, ki se nikakor ni znal niti hotel prilagajati novim situacijam. Osrednji odbor je sprejemal vse zaključke na svojih sejah. Zaradi tega se je znotraj odbora, tudi po zaslugi Vilhara, vse bolj javljala opozicija na čelu katere so bili: ing. Borislav Đukić, dr. Konstatin Veljanović in že omenjena skupina predstavnikov naprednih društev. Ti so zahtevali javne volitve, saj z delom odbora, ki ni bil izvoljen po demokratični poti niso bili zadovoljni. V teh prizadevanjih je opozicija uživala tudi podporo predstavnikov JNO iz Čila.

Nekako v času teh prerekanj je komunistično glasilo "La Hora" objavilo vest o izdajstvu Draže Mihajlovića. Novice o tem se nato pojavijo tudi v časopisu "Slobodna Jugoslavija". Potom radio postaje "Svobodna Jugoslavija" so prihajale poleti nove vesti o tem, kdo se v domovini dejansko bori proti sovražniku in njihovim domačim izdajalcem. "Njiva" avgusta meseca objavi na celi strani novico iz Moskve o apelu slovenske Osvobodilne fronte na ves kulturni svet.⁴²

Prav tako pa so bile v poletnih mesecih v teku priprave na prvi kongres Slovanov Latinske Amerike, ki se je imel vršiti 14, 15 in 16. avgusta v Buenos Airesu. Vendar so ga argentinske

⁴²Njiva, Buenos Aires, avgust 1942, Leto VI., št. 3, str. 21.

oblasti v zadnjem hipu prepovedale, potem ko so se v mestu že nahajali delegati iz notranjosti dežele. Oblasti so smatrale kongres kot komunistično manifestacijo. Policija je nekatere delegate celo zaprla. Seveda bi imel kongres v tem času velik pomen tudi za jugoslovansko naselbino. Pomagal bi razčistiti mnoga nasprotja med izseljenci v zvezi s svetovnimi dogodki. Prisotnost delegatov iz notranjosti dežele pa naj bi izkoristila tudi opozicija v JNO za izvolitev novega odbora.

Zaradi zunanjih vzrokov ter notranjih nesoglasij je prišlo v JNO do odkritega razcepa. Opozicija je zahtevala odstop Mikuličiča, Sulčiča in Krausa in nato cele uprave. Zaradi tega je potem osrednji odbor izključil iz svojih vrst Đukičiča in vse predstavnike naprednih društev. Poleg tega pa sta osrednja odbora argentinske in brazilske JNO, ki sta bila vseskozi ortodoksno unitaristično nastrojena, denuncirala pri begunski vladi v Londonu Nikolo Vilhara kot organizatorja komunističnih celic. Vilharju je bilo nato v začetku oktobra s strani begunske vlade prepovedano mešanje v notranje zadeve izseljenske kolonije.⁴³

Po izključitvi omenjene skupine in odsekov: Dock Sud, Vicente Lopez, Villa Devoto, Parana, Santa Fe in Centro iz JNO, je Đukičičeva skupina skupaj z navedenimi odseki ustanovila v jeseni istega leta novo organizacijo z imenom "Comite pro Yugooslava JNO". Za nekaj mesecev je bila tudi napredna slovenska naselbina zadovoljna. Novo JNO so smatrali za delavsko, očiščeno slabih elementov in resnično narodno.⁴⁴

Toda s tem je bila jugoslovanska naselbina, vsaj za nekaj mesecev, popolnoma razcepljena; prav tako tudi slovenska. Reakcionarni "Slovenski list" je še bolj napadal napredna društva ter

⁴³Poročilo Filipa Dominikovića, op.cit.

⁴⁴Kaj je z J.N.O.?, Njiva, Buenos Aires, november 1942, Leto VI., št.6, str.19.

poveličeval vlogo Mihajlovića ter vsega, kar je bilo povezano z begunsko vlado v Londonu in njenim predstavnikom v Buenos Airesu, Filipom Dominikovičem. Skupaj z "Našo slogo" sta v obtoževanjih napredne naselbine zahajala v prave nesmisle. O takratni razcepjenosti naselbine najdemo obilo člankov tudi v "Slobodni Jugoslaviji". V enem takih, ki je bil v bistvu naslovljen na begunsko vlado v Londonu, lahko zasledimo: "Ali ve naša vlada v Londonu, kaj dela tukaj njen predstavnik? Ali ve vlada, da je z diplomatsko "veščino" tega človeka naše izseljenstvo tako razcepljeno, da lahko pride do medsebojnega obračunavanja in to celo med frakcijami, ki vsaj navidezno sodelujejo na nacionalni liniji? Ali vlada ve, da se v našem poslaništvu pripravljajo zadnji detajli za Bartolomejsko noč za vse tiste, ki se nočejo pokloniti ukazom Kraus - Kjuder (kakor vemo, se je Sulčić zelo pametno umaknil)? Ali se po nalogu kraljeve vlade ruši vse, kar nosi pečat in kar dela pod jugoslovansko zastavo?"⁴⁵

Resnica o bojih v domovini pa je iz dneva v dan postajala vse jasnejša. Prav te vesti o bojih ter poročila partizanske komande, ki so jih redno objavljali napredni izseljenski časopisi. Pridrževanje borbe pod vodstvom Tita, je utrjevalo samozaupanje v naprednem taboru. Spoznanje, da tudi ljudstvo v Jugoslaviji ne zaupa begunski vladi v Londonu, ki so jo sestavljali neznačajni politiki - grobarji predaprilske Jugoslavije - jih je še bolj strnilo v antifašistične vrste. Na zlobne kampanije proti partizanom, ki so jih vodili: Slovenski list, Duhovno življenje, Naša sloga, odgovarja napredni tabor slovenskih izseljencev preko "Njive" s ponatisom Adamičevega članka iz clevelandskega "Cankarjevega glasnika": "Partizani in Mihajlović".⁴⁶

⁴⁵Slobodna Jugoslavija, Buenos Aires, 13.januar 1943.

⁴⁶Njiva, Buenos Aires, januar 1943, Leto VI., št.8, str.3-14.

Ko je bila naselbina glede dogodkov v domovini najbolj razcepljena, se je od 23. do 25. aprila leta 1943 vršil v Montevideu prvi kongres Slovanov Južne Amerike; namesto pred devetimi meseci prepovedanega v Buenos Airesu. Kongresa se je udeležilo 390 delegatov; od tega 87 Jugoslovanov oziroma 11 Slovencev. Pokrovitelj kongresa je bil dr. Alberto Guani, tedanji podpredsednik republike Urugvaj. V imenu Slovanov iz Argentine je delegate pozdravil dr. Konstantin Veljanović, ki je bil tudi v funkciji enega od petih pddpredsednikov kongresa. V imenu jugoslovanske oziroma slovenske delegacije sta govorila tovariša Pero Zanetić in Tomaž Kodelja. Slovenski delegati so zastopali društva: D.K.D. "Ljudski oder", S.P.D. "Ivan Cankar", Meddruštveni odbor, JNO (Comite pro Yugoslavia) - slovenski odsek; že omenjeni Tomaž Kodelja pa je zastopal izseljence iz Ria Negra, Chaca in Rosaria.

Kongresa se zaradi notranjih razprtij v naselbini niso udeležila društva: G.P.D.S. "Naš dom" iz Villa Devoto, Slovenski dom, in Jugoslovansko društvo "Samopomoč Slovencev". Prav tako se kongresa ni udeležila takoimenovana "režimska" JNO.⁴⁷ Slovenski list⁴⁸ je pisal proti kongresu in pozival policijo naj delegate po povratku v Argentino zapre. V klevetanjih se je najbolj izkazal Ivan Pahor.

Na omenjenem kongresu, ki je bil vsekakor izrednega pomena za združevanje Slovanov, so bile sprejete pomembne resolucijske točke: združitev vseh Slovanov za moralno-politično in materialno pomoč slovanskemu ljudstvu; sodelovanje z deželami Južne Amerike; borba proti petokolonašem in ustanovitev vseslovanskega komiteta Južne Amerike.⁴⁷ Velik pomen je imel tudi za jugoslovanske izseljence, saj je bila prvič na javni tribuni obsojena izdajalska vloga Mihajlovića ter drugih kvisingov; hkrati pa toplo pozdravljena herojska borba partizanov na čelu s tovarišem Titom ter

⁴⁷Primer Congreso Eslavo Latino-Americano, Montevideo, april 1943.

prvo zasedanje AVNOJ-a v Bihaću in njegov predsednik, tovariš Ivan Ribar. Resolucija jugoslovanskih izseljencev je bila toplo pozdravljena in je predstavljala dobro izhodišče pri nadaljnjem organiziranju izseljencev za pomoč domovini. V zgodovini našega izseljenstva v Južni Ameriki bo zapisana kot prva, ki je v javnosti izrazila vso podporo NOB s Titom na čelu ter obsodila izdajalsko vlogo Mihajlovića.

Vendar tudi po prvem vseslovenskem kongresu Južne Amerike še ni prišlo do enotnosti v nasebini slovenskih oziroma jugoslovanskih izseljencev v Argentini. Razcep med promonarhističnim taborom in njihovo JNO ter naprednim s "Comite pro Yugoslavia" JNO se je še poglobil. Končno je zagrmelo tudi pri takoimenovani "projugoslovanski JNO". Reakcija nikakor ni dopustila naprednim silam, da bi se tudi na argentinskih tleh v javnosti dokončno razbil mit Drže Mihajlovića. Ob tem je s pomočjo petokolonašev ter reakcionarnega tiska nenehno intrigirala v odboru "projugoslovanskega komiteta JNO". Pri tem sta prednjačila ing. Borislav Djukić, sicer predsednik osrednjega odbora, dr. Konstantin Veljanović in majhna skupinica njunih pristašev. V pomoč jim je bila tudi promonarhistična JNO ter predstavniki poslaništva, poleg tega pa tudi "junijska revolucija" v Argentini oziroma razmere, ki so nastale po državnem udaru generala Juana Perona, 4. junija 1943.

Začetno obdobje Peronove diktature je zadalo težak udarec napredni nasebini; za nekaj časa je bilo ponovno onemogočeno delovanje vseh naprednih slovenskih društev, hkrati je prenehal izhajati redni izseljenski tisk (Slobodna Jugoslavija, Njiva). Praktično je prenehal z delovanjem tudi "projugoslovanski komite JNO". Njegovi odseki so se naslednjega leta priključili združenju "Svobodna Jugoslavija"; potem ko je napredni tabor ponovno uspel nekoliko urediti vrste in prebroditi težave, ki so jih povzročile nove razmere v Argentini.

Delovanje Jugoslovanske narodne obrane tudi kasneje ni moglo zaživeti, kljub nekaterim poskusom in težnjam po enotnosti. Reagiranja osrednjega odbora JNO v Argentini so preveč zaostajala za svetovnimi dogodki. Brez širokega zaledja med izseljenci in zaradi kompromitiranosti njenega vodstva z begunsko vlado ter njenimi lakaji so bili poizkusi vodstva JNO za doseg enotnosti več ali manj jalovi in že vnaprej obsojeni na propad. Zbor uprav JNO v Argentini, 17. in 18. maja 1944 ter hkratni sprejem resolucije centralne uprave JNO za Pacifik z dne, 7. marca 1944, je bil samo zapozneli refleks JNO iz Argentine na aktualnost dogodkov v svetu oziroma v domovini.⁴⁸

Napredna slovenska naselbina je že pred tem prekinila vsakršno sodelovanje z JNO. V drugi polovici vojne pa se ji v moralno-politični ter materialni podpori NOB ter kasneje novi Jugoslaviji pridruži preostali del naselbine slovenskih izseljencev v Argentini. Podpora slovenskih izseljencev v Argentini NOB je poslej potekala v okviru združenja "Svobodna Jugoslavija" in nato preko "Komisije za koordinacijo pomoči Jugoslaviji"; v posameznih primerih pa tudi samostojno. Pred tem pa je morala slovenska in vsa napredna jugoslovanska kolonija najprej zacetiti rane ter urediti vrste vsled razmer, povzročenih po udaru generala Perona. Slovenci si naložili na željeno podporo. Glavna koordinacija pri oblikovanju pomoči ni bilo problema, pač pa je slovenska naselbina odklanjala druge oblike skupnega nastopanja. Centrala je, da so Slovenci dovolj dobro organizirani in da je potrebno najprej skrušiti društva vsake narodne skupine priseljencev in nato s skupnim nastopom delati v prid celotne jugoslovanske kolonije.

⁴⁸Primerjaj: - Klement Derado, Ivan Čizmić, Iseljenici otoka Brača Brački zbornik 13, Zagreb 1982, str.281.
⁴⁹Bilten udruženja - Ivan Čizmić, Prilog za istraživanje doprinosa naših iseljenika borbi naroda Jugoslavije u drugom svjetskom ratu, Zbornik Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajemne veze s domovinom, Zagreb 1978, str.97.

IV

Kljub prepovedi delovanja naprednih društev in prenehanju izhajanja naprednega tiska, so izseljenci nenehno iskali nove poti za politično delovanje in materialno podporo NOB. Po prekinitvi stikov z JNO se je pokazala potreba po ustanovitvi nove organizacije za pomoč domovini. S tem namenom je bilo že oktobra leta 1943 ustanovljeno združenje "Svobodna Jugoslavija". V novoustanovljeno organizacijo so se vključili odseki, ki so prej pripadali "projugoslovanskemu komitetu JNO". V začetku obstoja je bilo število članov skromno, kakor tudi njihove akcije. Na to so v veliki meri vplivale razmere pod Peronovo diktaturo. Kakor hitro je napetost v deželi popustila, so bili dani pogoji za prvi kongres združenja "Svobodna Jugoslavija". Vršil se je 30. julija 1944 v Buenos Airesu. Do prvega kongresa je združenje vodil začasni odbor, v katerem je bil predsednik Petar Zaferin, tajnik Ante Tulić (potem ko je zamenjal Iva Kovačevića) in blagajnik Antonio Zanetić.⁴⁹

V "Svobodno Jugoslavijo" se je vključila tudi napredna slovenska skupnost priseljencev. Predstavljal jo je "Slovenski odbor". Vendar je potrebno pripomniti, da na začetku novoustanovljena organizacija med Slovenci ni naletela na željeno podporo. Glede koordinacije pri zbiranju pomoči ni bilo problemov, pač pa je slovenska naselbina odklanjala druge oblike skupnega nastopanja. Smatrala je, da so Slovenci dovolj dobro organizirani in da je potrebno najprej združiti društva vsake narodne skupine priseljencev in nato s skupnim nastopom delati v prid celotne jugoslovanske kolonije.

⁴⁹Bilten udruženja "Slobodna Jugoslavija", Buenos Aires, september 1944, št.3, str. 19-20.

Združenje "Svobodna Jugoslavija" je takoj po ustanovitvi stopilo v akcijo za zbiranje pomoči borcem NOV. Prva oblika pomoči je bila v pošiljki 120.000 injekcij adrenalina; spomladi 1944 pa je bila uspešno izvedena trimesečna denarna kampanija. Vsota v višini 10.000 pesosov je bila posredovana NOV na ime maršala Tita. Sočasno z zbiranjem materialne pomoči NOV pa je združenje v okviru danih možnosti širilo vesti o NOB v domovini. Časopisa "Slobodna Jugoslavija" in "Glas domovine" je zamenjal "Jugoslavenski iseljenički vjesnik". Po prepovedi izdajanja kulturne revije "Njiva" (zadnja številka je izšla septembra 1943) slovenska napredna naselbina praktično vse do konca vojne ni imela svojega glasila. Izvzamemo lahko le "slovensko stran", ki jo je leto dni (1944 - 1945) izdajal "Jugoslavenski iseljenički vjesnik".⁵⁰ Kljub težavnemu delovanju v prvih mesecih po nastopu Peronove diktature, sta društvi "Ljudski oder" in "Ivan Cankar", ob priliki 25. obletnice smrti Ivana Cankarja, izdali koledar posvečen njegovemu spominu. Uredila sta ga Franc Birsa in Albert Drašček. Obsežna publikacija je imela v teh težavnih razmerah, ko je lahko izhajal le promonarhistični in separatistični tisk, velik pomen za širjenje vesti o dogodkih v domovini. V dveh daljših prispevkih sta Jan Kacin in Mirko Ščurk spretno nanizala vesti o boju in ciljih narodne borbe v Jugoslaviji. Prispevka sta bila prežeta z navdušenjem nad uspehi NOB ter podkrepjena s citati iz Adamičevih in Kristanovih političnih spisov. Jan Kacin je v članku "Borba v domovini" nanizal tudi sledeče misli: "V naših borbah živi duh Gregorčiča, Cankarja, Gubca in drugih velikih jugoslovanskih mož, ki so bili prežeti čistih idealov za svobodo našega naroda. Iz teh kristalnih izvirov se je napajala naša mladina iz roda v rod. In ko je napočil čas, ki ga je naš narod v solzah, krvi in mukah pričakoval

⁵⁰ Njivo sta ob izidu urejala tovariša Slavko Škof in Franc Birsa, pozneje pa Albert Drašček. Po enoletnem izhajanju "slovenske strani" v JIV in po neuspešnih pogajanjih s "Slovenskim listom" za izdajanje skupnega glasila, so društva "Ljudski oder", "Ivan Cankar" in Slovenski odbor "Svobodne Jugoslavije" septembra 1945 začeli z izdajanjem štirinajstdnevnik "Pravica". Izhajala je eno leto. Nato je prišlo do združitve s "Slovenskim listom" v novi časopis "Slovenski glas", ki je izhajal vse do znanega odloka argentinske vlade o razpustu slovanskih društev v letu 1949.

ves čas svoje podrejene zgodovine, ga ni našel nepripravljenega. Ko so Josip Broz Tito in jugoslovanska ljudska vlada, kateri načeluje naš ožji rojak Ivan Ribar, pozvali narod v boj za resnično demokracijo, je bil odziv vsega naroda, da je celo sovražnik v svoji krvoločnosti vztrepetal. Spoznali pa so tudi v Londonu in Washingtonu, da Jugoslovani niso kako afriško ali indijansko pleme, ki bi križem rok čakalo na povratek kakih kraljev in maharadžov... Obenem imamo popolno zadoščenje nad našim narodom, da ni križem rok čakal - kot mu je bilo sumljivo naročeno - onega skrivnostnega namiga iz Londona, da bi mu bila morda svoboda kot miloščina podarjena, katero bi moral potem drago odplačevati. Zgodovina uči. Primorski Slovenci nismo pozabili, kako smo bili v zadnji vojski prodani in kako tudi druge male takozvane svobodne države niso bile nič drugega nego tarča in gospodarske kolonije velesil..."⁵¹

Razmere so se v Argentini sredi leta 1944 že toliko izboljšale, da je bilo mogoče sklicati letno skupščino združenja "Svobodna Jugoslavija". Vršila se je 30. julija v Buenos Airesu in je imela v bistvu značaj kongresa. V delu tega prvega kongresa združenja je sodelovalo 12 odsekov. Slovenski odbor so zastopali delegati: Ivan Košuta, Gašper Štabar in Odone Stanta; pomembno vlogo v delu kongresa pa so odigrali še: Franc Rustja, Franc Košuta in Tomaž Kodelja. Delegate in goste je pozdravil začasni predsednik Petar Zaferin, Gašper Štabar pa je govoril v imenu "Slovenskega odbora" ter predlagal avtonomno sodelovanje posameznih pododborov v okviru združenja. Tomaž Kodelja se je veselil tega zgodovinskega srečanja. V delegatih je videl resnične predstavnike demokracije. "Mi Slovenci in Hrvati iz Cinco Saltos (Rio Negro) bomo delali brez odmora, da doprinesemo svoj delež k združevanju našega izseljenstva", je dejal ob zaključku svojega pozdravnega nagovora.⁵²

⁵¹ Jan Kacin, Borba v domovini, Spominu Ivana Cankarja, Koledar za leto 1944, Buenos Aires, december 1943, str.29+32.

⁵² Bilten udruženja "Slobodna Jugoslavija", op.cit., str.19-20.

Na kongresu je bil izvoljen osrednji odbor z novim vodstvom: Ante Paparela (predsednik), Gasper Štabar (1. podpredsednik), Slavko T-nokov (2. podpredsednik), Tripko Perišić (3. podpredsednik), Ante Tulić (glavni tajnik) in Franjo Valgoni (tajnik). V dvanajstčlanski odbor je bil izvoljen tudi Ivan Košuta. Temeljne opcije njihovega delovnega programa so bile:

- da se do konca tekočega leta zbere 30.000 pesosov za pomoč NOV,
- da se združi izseljenstvo širom Argentine v združenje "Svobodna Jugoslavija" in
- da se v najkrajšem možnem času začne koordinirana akcija za materialno pomoč domovini.

V popoldanskem delu kongresa je bila enoglasno potrjena predložena resolucija, ki se je v temeljnih točkah glasila:

1. Delati z vsemi silami za osvoboditev naše domovine in doprinesiti svoj delež v borbi za skorajšnjo osvoboditev in neodvisnost Jugoslavije.
2. Boriti se za novo in srečnejšo Jugoslavijo - postavljeno na temeljih nacionalne enakopravnosti, bratske sloge in socialne pravičnosti.
3. Združenje "Svobodna Jugoslavija" priznava maršala Tita kot vrhovnega komandanta NOV in kot predsednika NKOJ; naše združenje priznava AVNOJ, ki je uspel doseči enotnost vseh jugoslovanskih narodov.
4. Združenje "Svobodna Jugoslavija" priznava in spoštuje vsako državno ureditev, ki se bo postavila po demokratičnih principih. To je skrb naših narodov, ki s herojsko borbo dvigajo duh tlačanih narodov.
5. Zahtevamo od zaveznikov da se NKOJ prizna "de jure". Združenje "Svobodna Jugoslavija" bo v tem smislu naredilo potrebne korake.
6. Združenje "Svobodna Jugoslavija" popolnoma soglašja s smernicami NOV in NKOJ in z velikim navdušenjem pozdravlja zaključke glede ureditve bodoče Jugoslavije na osnovi obče federativne skupnosti.

7. Cilj našega združenja je delati v obliki enotne fronte, da s tem doprinesemo h krepitvi NOV.
8. Obsojamo jugoslovanske "kvislinge": Pavelića, Nedića in druge kot tudi njihove pristaše.
9. Z radostjo pozdravljamo sporazum med maršalom Titom, predsednikom NKOJ in dr. Šubašićem, predsednikom kraljeve vlade v tujini.
10. Pomagati z vsemi razpoložljivimi močmi za pomoč narodom Jugoslavije. Zato je potrebno dati vse od sebe v znak priznanja herojskim narodom, ki so toliko časa podvrženi najtežji, najbolj krvavi in najpravičnejši borbi tekom svoje zgodovine.⁵³

S temi smernicami in programom je združenje "Svobodna Jugoslavija" nastopilo pred izseljenci in njihovimi organizacijami. Hkrati je bila že na kongresu izražena potreba po ustanovitvi širšega meddruštvenega odbora za pomoč jugoslovanskim narodom. S tem so želeli doseči enotnost vseh jugoslovanskih izseljencev v Argentini pri delu za posredovanje materialne pomoči domovini. Po mnogih premaganih težavah in dolгих prepričevanjih so bili 3. marca 1945 postavljeni konkretni temelji za ustanovitev odbora "na osnovi pomoči" ter s pogojem, da nobena izseljenska organizacija "ne izgubi avtonomnosti". Ustanovljena je bila "Komisija za koordinacijo pomoči Jugoslaviji".⁵⁴ V to enotno fronto za zbiranje pomoči Jugoslaviji so vstopila skoraj vsa izseljenska društva v Argentini; od odsekov združenja "Svobodna Jugoslavija" pa do društev, ki so poprej stala ob strani ali pa bila vključena v tradicionalnem monarhističnem taboru na čelu z JNO.

Pri ustanavljanju "Komisije za koordinacijo pomoči Jugoslaviji" je poleg združenja "Svobodna Jugoslavija" sodelovalo še sedem neodvisnih društev. Na ustanovnem sestanku so delegati izvolili

⁵³ Bilten udruženja "Svobodna Jugoslavija", Buenos Aires, september 1944, št.3, str.20-22.

⁵⁴ Kolendar za 1946 godinu, Buenos Aires, str.129.

Svet in Izvršni odbor. Tako je bila organizacija zasnovana po demokratičnih načelih z možnostjo kontinuirane kontrole dela njenih organov. Na drugem sestanku Sveta, 18. novembra 1945, je bil izvoljen Izvršni odbor v sestavi: Ivo Sazunić (predsednik), Ante Paparela (podpredsednik), Ivo Kovačević (glavni tajnik), Petar Petković (tajnik), Petar Zaferin (tajnik organizacije), Mate Bojanić (tajnik za propagando). Za blagajniške posle so bili zadolženi: Antonio Zanetić, Natalio Toth in Nisim Russo. Med devetimi odborniki so bili tudi slovenski izseljenci: Franc Rustja, Franc Zajc, Stanislav Baretto, Ivo Wider in Franc Štekar.⁵⁵

S tem so izseljenci jugoslovanskih narodov in narodnosti v Argentini prišli do enotne organizacije, ki je že v prvih mesecih po ustanovitvi vključila v svoje vrste okrog 10.000 članov. Število članov se je proti koncu leta 1945 podvojilo. Delo, pri katerem so se še zlasti izkazale izseljenke, je hitro obrodilo sadove. Prva pošiljka živil, obleke in zdravil v vrednosti 39.975,45 pesosov je bila 4. avgusta 1945 odposlana preko Argentinskega rdečega križa s parnikom "Darro"; druga v vrednosti 79.474,94 pesosov pa s parnikom "Galeic Star" 19. decembra istega leta. Prva pošiljka je prispela v Split meseca oktobra, preko EL Shatta. O tem je bila "Komisija za koordinacijo pomoči Jugoslaviji" obveščena preko Jugoslovanskega rdečega križa oziroma njegovega pododbora za srednji vzhod v Kairu. V pismu, ki ga je omenjeni pododbor naslovil na izseljence je, ob informacijah o načinu posredovanja blaga v domovino, tudi iskrena zahvala za vso materialno in moralno podporo izseljencev v Argentini novi Jugoslaviji.⁵⁶

⁵⁵ Kalendar za 1946 godinu, op.cit., str.164.

Ob izteku leta 1945 so "Komisijo za koordinacijo pomoči Jugoslaviji" tvorila sledeča društva: Združenje "Svobodna Jugoslavija" s 47 odseki, Jugoslovansko društvo vzajemne pomoči, Ljudski oder, Ivan Cankar, Slovenski dom, Jugoslovansko društvo "Samopomoč Slovencev", Gospodarsko podporno društvo Slovencev "Naš dom", Jugoslovansko-argentinsko kulturno društvo, Jugoslovanski demokratski klub, Jugoslovansko društvo "Lipa", Hrvatska prosvetna skupnost (Berisso), Slovensko delavsko društvo vzajemne pomoči "Edinost" (Cordoba), Jugoslovansko podporno društvo (Comodoro Rivadavia), Jugoslovansko društvo "Triglav" (Rosario), Hrvatsko društvo "Stjepan Radić" (Rosario) in Slovanska biblioteka (Rosario).

⁵⁶ Ayudad a Yugoslavia, Buenos Aires, 25. februar 1946, str.6.

Uspešen potek akcije je vzpodbudil izseljence, da so v prvih letih po vojni še z večjo vnemo pristopili k zbiranju materialnih sredstev. Vrednost blaga, živeža in sanitetnega materiala, posredovana novi Jugoslaviji, od januarja 1945 do junija 1948, je znašala 2.500.000 pesosov; od tega posredovana pomoč v prvih osmih mesecih leta 1948 preko 76.000 ameriških dolarjev.⁵⁷

Vzporedno akcijam za zbiranje materialnih sredstev so potekala prizadevanja vodstva "Svobodne Jugoslavije" za usklajeno politično delovanje jugoslovanske kolonije: tako v okviru združenja kot tudi vseslovenske skupnosti priseljencev. Vendar se je takim pobudam, predvsem pa centralizirano vodenim akcijam združenja, večji del slovenske nasebine na različne načine upiral. Zaradi tega je večkrat prihajalo do nesoglasij znotraj levičarskih organizacij (slovenska in jugoslovanska sekcija KP Argentine) ter med vodstvom slovenskih društev in slovenskim odborom "Svobodne Jugoslavije". O tem razglablja Franc Birsa v pismu Mirku Kuhlú, tajniku SANS takole: "Med našimi sovrstniki, ki so stoodstotno antifašisti, je mnogo takih, ki kljub simpatijam do Demokratične federativne Jugoslavije, za katero žrtvujejo vse kar jim njihove moči dopuščajo, še ne razumejo strukture federativne Jugoslavije. Ne razumejo, da ima v njej vsak narod svoje suverene pravice; ne razumejo tega kar so tako jasno povedali maršal Tito, Vidmar, Kocbek in kar tako strokovno čisti in razlaga Edvard Kardelj - da je med centralizmi velika razlika. Tukaj imamo močno organizacijo za pomoč domovini: združenje "Svobodna Jugoslavija", ki centralizira vso pomožno akcijo. Vendar je v naši centrali še precej birokratskega, kar je v pravem nasprotju s federacijo in suverenostjo. Tudi to se je začelo razčiščevati. Z gradivom, ki ga objavljamo v "Pravici", hočemo dokazati, da je naša edina, in trdna pot tista, ki so jo načrtali: Vodnik, Prešeren, Levstik, Gregorčič, Cankar in drugi velikani slovenskega naroda."⁵⁸

⁵⁷ Jugoslavenški iseljenički vjesnik, Buenos Aires, 21. januar 1949.

⁵⁸ Pismo Franca Birse, urednika "Pravice" tajniku SANS, Mirku Kuhlú, Buenos Aires, 27. november 1945 (Avtorjev arhiv).

Delo naprednih izseljenskih društev je po 18-mesečnem zatišju ponovno zaživelo koncem leta 1945. Takrat je tudi začela izhajati "Pravica", ki je objavljala vesti v duhu OF in AVNOJ-ske Jugoslavije. Še vedno je izhajal "Slovenski list", ki je toda sedaj s pozitivnimi članki do NOB in njenih pridobitev. Reakcionarni elementi na čelu z Ivanom Pahorjem, ki so vse do osvoboditve toliko opevali reakcijo in Dražo Mihajlovića, so se umaknili in prepustili časopis novim močem v naselbini. Pogoji za dokončno združitev slovenske naselbine so bili kljub občasnim različnim gledanjem na svetovne dogodke in razvoj nove Jugoslavije iz dneva v dan zrelejši. K temu je veliko pripomogla tudi enotna akcija slovenskih izseljencev v okviru novega "primorskega odbora".

Vest o osvoboditvi Beograda je povzročila silno navdušenje med jugoslovanskimi izseljenci. Za Slovence je bila še posebej radostna vest, ko so partizanske enote IV. armade osvobodile Slovensko Istro in Trst. Dober mesec po končani vojni, 12. junija 1945, so zastopniki slovenskih društev v Buenos Airesu ustanovili "Odbor za jugoslovansko Primorje".⁵⁹ Podoben odbor je bil ustanovljen že leta 1941 pod okriljem JNO. Vendar leta ni dal kakšnih resnejših rezultatov. Novoustanovljeni odbor je vodil Franc Kurinčič. Naloga odbora je bila seznaniti svetovno javnost s Primorjem, Istro in Trstom, kdo živi na tej zemlji in komu pripada. Izseljenci so zahtevali, da se jim popravi krivica, ki jim je bila storjena z rappalsko pogodbo in da se vsa Julijska krajina s Trstom priključi matični domovini. Največ dela je bilo okrog zbiranja podpisov za pariško mirovno konferenco. V ta namen so jih zbrali skoraj 10.000. Vprašanje Slovenske Istre, Trsta in Gorice se je večkrat javljalo na sejah "Slovenskega sveta", skupnega organa slovenskih izseljenskih društev v Argentini, ustanovljenega leta 1946. Kasneje je odbor vodil še akcijo za vpisovanje v jugoslovansko državljanstvo.

⁵⁹ Franc Kurinčič, Na tej in na oni strani oceana, op.cit., str. 233-237.

V odboru so bili še: Andrej Škrbec, Franc Kurinčič-Valjavčev (kasneje ga je zamenjal Gašper Štabar), Mirko Ščurk, Viktor Černic, Josip Novinc, Jože Vižintin, Stanta, Lipičar, Cenčič, Stanislav Baretto, Slavko Škof, Ivo Lazarič in Ivo Močnik.

Skupno politično nastopanje pod okriljem omenjenega odbora, navdušenje nad dokončnim propadom nacifašizma in koordinirano delovanje pod okriljem "Slovenskega sveta" so pripomogli, da sta se združila tudi časopisa "Pravica" in "Slovenski list". Iz obeh je nastal "Slovenski glas", ki je ves čas izhajanja pravilno informiral izseljenstvo o dogodkih v domovini. Leta 1947 pa so se slovenska društva združila v enotno društvo z imenom Slovenski ljudski dom.

Tako konsolidirano skupnost, ki je uspešno sodelovala v skupnih akcijah z jugoslovansko kolonijo izseljencev, zlasti pri organiziranju in delu "Federacije jugoslovanske mladine" v Argentini, je najprej prizadela resolucija IB. Komaj združena naselbina je bila leta 1948 ponovno razcepljena. Če izvzamemo nekaj političnih aktivistov, ki so vseskozi delovali v raznih levičarskih organizacijah in dejansko podprli resolucijo, lahko trdimo, da se večina ni izrekla v prid Informbiroja. Dokaz za to je tudi pisanje v izseljenskem tisku in izstop številnih društev iz "Jugoslovanskega sveta". Med temi najdemo tudi društvo Slovenski ljudski dom, Slovenski glas pa je komentiral dogodke v zvezi z resolucijo IB v enem svojih uvodnih člankov pod naslovom "Z narodom v osvobodilni borbi - z narodom ob reševanju njegovih težav" takole:⁶⁰

"... Prepričani smo, da bodo narodi Jugoslavije v tem težkem in odločilnem trenutku znali pravilno rešiti svoj položaj in ohraniti pridobitve velike osvobodilne borbe, bratstvo in enotnost, ki je poroštvo vseh uspehov danes in v bodoče ter tako ohraniti vse tisto, zaradi česar so umirali naši najboljši sinovi in hčere... Za nas, ki smo daleč od odigravanja teh važnih dogodkov, je važno samo to: narod, ki je znal izvojevati svobodo in doseči vse dosedanje politične in gospodarske pridobitve, bo znal tudi pravilno rešiti vse nastale neprilike ter nadaljevati veliko zamisel za izgradnjo socializma."

⁶⁰Slovenski glas, Buenos Aires, 12.julij 1948, Leto III., št.13.

Vsakršno nadaljnjo borbo oziroma delovanje izseljencev pa so že naslednjega leta preprečile argentinske oblasti z odlokom o razpustitvi društev, ki so pripadala "Slovanski zvezi". Tako so argentinske oblasti zadale tudi slovenskim društvom samo zadnji udarec.